

**KÜTAHYA İLKÖĞRETİM
OKULLARINDAKİ ÖĞRENCİLERİN
ŞİDDET ALGISI ÜZERİNE
SOSYOLOJİK BİR ÇALIŞMA**

(Yüksek Lisans Tezi)

Tamer ARPACI

Kütahya-2011

T.C.
DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Sosyoloji Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**KÜTAHYA İLKÖĞRETİM OKULLARINDAKİ ÖĞRENCİLERİN
ŞİDDET ALGISI ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR ÇALIŞMA**

Danışman:
Doç. Dr. İbrahim KAYA

Hazırlayan:
Tamer ARPACI

Kütahya-2011

Kabul ve Onay

Tamer ARPACI'nın Yüksek Lisans Tezi olarak hazırladığı "Kütahya İlköğretim Okullarındaki Öğrencilerin Şiddet Algısı Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma" başlıklı yüksek lisans tez çalışması, jüri tarafından lisansüstü yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

...../...../2011

Tez Jürisi	İmza	
	Kabul	Red
Doç. Dr. İbrahim KAYA (Danışman)		
Yrd. Doç. Dr. Hülya YÜKSEL		
Yrd. Doç. Dr. Yahya ALTINKURT		

Doç. Dr. Abdullah YILMAZ
Sosyal Bilimleri Enstitüsü Müdürü

Yemin Metni

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Kütahya İlköğretim Okullarındaki Öğrencilerin Şiddet Algısı Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma” adlı çalışmanın; bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların, kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../2011

Tamer ARPACI

Özgeçmiş

21.03.1978 yılında Denizli'nin Çal ilçesinde doğdu. İlkokulu Cafer Sadık Abalıoğlu ilkokulunda bitirdi. Ortaokulu Anafartalar lisesinde okudu. Lise öğrenimini Denizli Ticaret lisesinde yaptı.1997 yılında Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesinde öğrenimini tamamlayarak aynı yılın Eylül ayında Emet 3 Eylül İlköğretim Okuluna atandı. 2004 yılında zorunlu hizmet gereği Batman ili Kozluk ilçesi Tosunpınar İlköğretim Okuluna atandı. 2007 yılının Şubat ayından itibaren Kütahya ili Bahattin İlköğretim Okulunda görev yapmaktadır.

ÖZET

KÜTAHYA İLKÖĞRETİM OKULLARINDAKİ ÖĞRENCİLERİN ŞİDDET ALGISI ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR ÇALIŞMA

ARPACI, Tamer

Yüksek Lisans Tezi, Sosyoloji Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. İbrahim KAYA

Haziran, 2011, 101 sayfa

Şiddet gerek sosyal, gerekse psikolojik açıdan pek çok olumsuz etkileri olan, bireyin yetenek ve becerilerini kullanmasını etkileyen, dolayısı ile bireysel hedeflere ulaşmayı engelleyerek önce bireyleri, sonra da toplumu sosyolojik açıdan etkileyen bir konudur. Hem şiddet uygulayan, hem de şiddete maruz kalan birey açısından geçerli olan bu durum, etkisini en fazla eğitim kurumlarında, özellikle ilköğretim çağında göstermektedir. Bu nedenle ilköğretim okullarında şiddet ve şiddet eğiliminin tespit edilip, çözüm için bir dizi önerilerin getirilmesi önem arz etmektedir. Öte yandan ülkemizde yapılan sınırlı sayıdaki alan çalışmaları ve bilimsel araştırmalarda, şiddet ya mesleki boyutları ile bir bilim disiplinince ele alınmış, ya da durumun daha çok teorik kökenleri üzerinde durulmuştur. Bu araştırmaların genelinde daha çok ekonomik durum üzerinde durulmuştur. Oysaki şiddetin gerek sosyoekonomik, gerekse sosyokültürel alanda oldukça geniş bir çerçevede değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında şiddetin temel nedenlerinin sosyolojik açıdan ele alınması daha doğru olur.

Bu araştırmada, Kütahya ilindeki ilköğretim okullarındaki öğrencilerin şiddet algıları ve bu algıyı etkileyen demografik etmenler araştırılmıştır. Araştırmada, Kütahya ilinde ilköğretim okullarındaki 123 öğrenci üzerinde anket uygulaması yapılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre annenin eğitim durumu ve kardeş sayısı ile şiddet algısı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunurken, babanın eğitim durumu ve cinsiyete göre bir ilişki gözlemlenmemiştir.

Anahtar Kelimeler: Şiddet; İlkokul; Eğitim; Sosyoloji.

ABSTRACT**A SOCIOLOGICAL RESEARCH ON VIOLENCE PERCEIVES OF STUDENTS
AT PRIMARY SCHOOL IN KUTAHYA**

ARPACI, Tamer
Master Thesis, Sociology Main Science Branch
Thesis Advisor: Ph. D. İbrahim KAYA
June, 2011, 101 pages

Violence is an issue having many negative effects in both social and psychological perspectives affecting individuals in using of ability and skills and thus, affecting firstly individuals and afterwards public in social ways. This situation which is same for both violence applier and victims, mostly at education organizations, especially in primary schools show its effects. For this reason, it is important to find out reasons and effects of violence at primary schools and bringing some suggestions. On the other hand, restricted academical or field research performed in our country examine violence as a vocational issue or they have been focused on theoritical sources of violence in general. These research generally have mentioned on economical wiew of the topic. Hovewer, it is important to evaluate violence based on social-economical and social-culturel view. Looking this frame, it is suitable to evaluate the violance in social view.

In this research, reasons of violence and demographic properties affecting the violence perceivings were evaluated on students at primary school in Kutahya. In the research, 123 primary school students in Kutahya were subjected to survey. According to results of the study, violence perceiving levels of students were depending on number of brother/sisters and education level of the mother, wheras not depending on gender and education level of the father.

Key Words: Violence; Primary School; Education; Sociology.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ.....	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM ŞİDDETİN KAVRAMSAL ANALİZİ

1.1. ŞİDDETLE İLGİLİ KAVRAMLAR	5
1.1.1. Şiddetin Tanımı	5
1.1.1.1. Sosyolojik Açıdan Şiddet.....	8
1.1.1.2. Psikolojik Açıdan Şiddet.....	10
1.1.1.3. Antropolojik Açıdan Şiddet	12
1.1.2. Şiddetin Nedenleri.....	14
1.1.2.1. Biyolojik Nedenler	16
1.1.2.2. Psikolojik Nedenler.....	17
1.1.2.3. Çevresel Nedenler	18
1.1.3. Şiddetin Etkileri	20
1.1.3.1. Birey Üzerindeki Etkileri	20
1.1.3.2. Toplum Üzerindeki Etkileri	21
1.1.4. Şiddeti Önlemeye Yönelik Çalışmalar.....	23
1.2. TARİHSEL GELİŞİM	25

İKİNCİ BÖLÜM EĞİTİM KURUMLARINDA ŞİDDET ALGISI

2.1. EĞİTİMLE İLGİLİ KAVRAMLAR	28
2.1.1. Eğitimin Tanımı	28

2.1.2. Eğitimin Türleri.....	29
2.1.3. Eğitimin Hedefleri.....	30
2.2. EĞİTİM KURUMLARINDA ŞİDDET	30
2.2.1. Eğitim Kurumlarının Türleri.....	30
2.2.2. Eğitim Kurumlarında Şiddet.....	32

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇOCUK GELİŞİMİ VE EĞİTİM ARASINDAKİ İLİŞKİ

3.1. ÇOCUK GELİŞİMİ ÜZERİNE GENEL YAKLAŞIMLAR	39
3.2. ÇOCUK VE EĞİTİM ARASINDAKİ İLİŞKİ.....	42
3.3. ÇOCUK VE ŞİDDET ARASINDAKİ İLİŞKİ.....	43
3.3.1. Aile İçinde Çocuğa Yönelik Şiddet.....	48
3.3.2. Eğitim Kurumlarında Çocuğa Yönelik Şiddet.....	51
3.3.3. Toplumsal Alanda Çocuğa Yönelik Şiddet.....	56

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

UYGULAMA

4.1. MATERYAL VE YÖNTEM.....	58
4.1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	58
4.1.2. Araştırmanın Kapsamı	58
4.1.2.1. Araştırmanın Modeli	59
4.1.2.2. Evren ve Örneklem	59
4.1.3. Verilerin Toplanması ve Analizi.....	59
4.2. BULGULAR	60
4.2.1. Katılımcıların Genel Özellikleri.....	60
4.2.2. Öğrencilerin Şiddet Etmenlerine İlişkin Görüşleri	63
4.2.3. Öğrencilerin Şiddet Algılarının Demografik Özelliklere Göre Değişimi	68
4.2.3.1. Anne ve Baba Kavga Sıklığının Demografik Özelliklere Göre Değişimi	68
4.2.3.2. Annenin Çocuğu Dövmesi Durumunun Demografik Özelliklere Göre Değişimi	70

4.2.3.3. Babanın Çocuğu Dövmesi Durumunun Demografik Özelliklere Göre Değişimi	71
4.2.3.4. Babanın Anneyi Dövmesi Durumunun Demografik Özelliklere Göre Değişimi	73
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	74
EKLER.....	77
KAYNAKÇA	83
DİZİN	89

TABLOLAR LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 4.1: Okullara Göre Öğrenci Sayıları ve Yaş Ortalamaları.....	59
Tablo 4.2: Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Dağılımları	60
Tablo 4.3: Öğrencilerin Doğum Yerlerine Göre Dağılımları.....	61
Tablo 4.4: Öğrencilerin Sahip Oldukları Kardeş Sayılarına Göre Dağılımları.....	61
Tablo 4.5: Öğrencilerin Babalarının Eğitim Durumlarına Göre Dağılımları.....	62
Tablo 4.6: Öğrencilerin Annelerinin Eğitim Durumlarına Göre Dağılımları	62
Tablo 4.7: Öğrencilerin Atari Salonu ve İnternet Kafe Kullanma Durumu.....	63
Tablo 4.8: Öğrencilerin Anne ve Babalarının Kavga Etme Durumu.....	63
Tablo 4.9: Öğrencilerin Anne ve Babalarının Kavga Etme Sıklığı.....	64
Tablo 4.10: Öğrencinin Ailesinde Sözü Geçen Kişi	64
Tablo 4.11: Öğrencinin Annesinin Öğrenciyi Dövme Durumu.....	65
Tablo 4.12: Öğrencinin Babasının Öğrenciyi Dövme Durumu	65
Tablo 4.13: Öğrencinin Babasının Anneyi Dövme Durumu.....	66
Tablo 4.14: Öğrencinin Çıktığı Birisinin olma Durumu	66
Tablo 4.15: Başkalarının Dokunmasından Rahatsız Olma Durumu.....	67
Tablo 4.16: Rahatsız Edici Dokunuşa Maruz Kalma Durumu	67
Tablo 4.17: Kötü Hitap Kullanan Kişilerin Cinsiyetine İlişkin Görüşler	68
Tablo 4.18: Anne-Baba Kavga Sıklığı ve Babanın Eğitim Durumu Dağılımı	69
Tablo 4.19: Anne-Baba Kavga Sıklığı ve Annenin Eğitim Durumu Dağılımı	69
Tablo 4.20: Annenin Çocuğu Dövmesiyle Annenin Eğitim Durumu Dağılımı.....	70
Tablo 4.21: Annenin Çocuğu Dövmesiyle Çocuğun Cinsiyeti Dağılımı.....	71
Tablo 4.22: Babanın Çocuğu Dövmesiyle Babanın Eğitim Durumu Dağılımı	72
Tablo 4.23: Babanın Çocuğu Dövmesiyle Çocuğun Cinsiyeti Dağılımı	72
Tablo 4.24: Babanın Anneyi Dövmesiyle Babanın Eğitim Dağılımı	73

TEZ METNİ

GİRİŞ

Gerek batı felsefelerinde, gerekse pek çok doğu felsefesinin kökeninde iyi ve kötü kavramları, mutluluk ve mutsuzluk kavramları, güzel ve çirkin kavramları sürekli olarak birbirinin varlığı sayesinde anlam kazanan birer olgu olarak görülmüştür. İnsan aklına çok da yanlış gelmeyen bu yaklaşımın kökenine inilip genişletildiğinde, sosyolojik açıdan savaşlar barışları, yıkımlar yeniden inşaları, olumsuzluklar da beraberinde yeni olumlulukları getirmektedir. Şu açıdan yaklaşıldığında toplumsal dinginlik ve refahın sosyolojik açıdan var olmasının birincil ve temel koşulu bir anlamda felsefi olarak şiddetin de süregelmesi ile ilintilidir. Oldukça karmaşık bir yapı içerisindeki bu süreci anlamak için öncelikle şiddet ve saldırganlık kavramlarının iyi bir şekilde analiz edilmesi gerekir.

Teknolojik devrimin ardından değişen dünya yapısı, gerek kamu yönetimi anlayışında, gerekse insan kaynakları ile yönetim ve organizasyon anlayışlarında “modern” yaklaşımı ön plana çıkarmıştır. Geçtiğimiz son otuz yılda ön plana çıkan tüm bu anlayışların genelinde de birey ön plana çıkarken, sosyal gelişimle paralel ilerleyen bu olgu, bireyin topluma uyması gerektiği fikrinin yerini giderek sosyal toplumun sorunlarını çözmesi için bireyin sorunlarının çözümü anlaması gerektiği anlayışına bırakmıştır. Birey odaklı sosyal sorunları çözme yöntemlerinin etkisi günümüzde henüz tartışılan bir konu olsa da, günümüz sosyolojik çalışmalarda giderek birey odaklı çalışmalar ağırlık kazanmaktadır.

Birey odaklı çalışmaların birincil alanı, bireylerin göstermiş oldukları tepkiler ve gösterilen etkilere verilen cevaplar üzerinde kurulmuştur. Modern insan kaynakları yönetiminde de insanı yönetmek yerine yeteneğini yönetmek yatar. Bu açıdan bireyin sorunlarının çözümünde ele alınması gereken etmenler bireyin etkilere gösterdiği tepkiler ve bu tepkilerin sosyal açıdan yansımalarıdır.

Şiddet gerek ekonomik, gerek sosyal ve gerekse kültürel açıdan pek çok nedeninin olduğu öne sürülen, toplumsal düzenin sağlanmasında ve bireylerin hak ve özgürlüklerinin kullanımında engel teşkil eden bir olgudur. Şiddetin yansımaları da çok yönlü ve çeşitli olabilir. Aile içi şiddet toplumsal suçlara, mesleki şiddet verimsiz iş gücü kullanımı ve ekonomik durgunluğa, psikolojik şiddet psikolojik sorunlara ve

kişilik bozukluğuna yol açabilir. Bu açıdan sosyolojik açıdan şiddetin kökeninin tespit edilmesi büyük önem arz etmektedir.

Birey odaklı çözüm aranırken tıpkı psikanalizde sorunun temeline inmek için çocukluk sürecinin ve önce aile, sonra da birincil eğitim sürecinin ele alınması gerektiği de bilinen bir gerçektir.

Günümüzde artık bilim dünyasında bir postülat olarak da nitelendirebilen bir olgu olan bu yaklaşıma göre, bireysel sorunların çözümünde birincil adres aile iken, ikincil adres ise ilköğretim kurumlarıdır. Ancak sosyolojik açıdan bireyin aile dışında dış ortamla ilk buluşmasını geliştirdiği ilköğretim kurumları, aileye göre daha çok önem kazanan bir araştırma alanıdır.

İlköğretim kurumlarında sosyalleşmenin formel anlamda ilk adımlarını atan birey, pek çok sosyal olguyla da burada tanışır. Bu dönemde, gösterdiği her davranışa sınırsız anlayış gösteren bir otorite yoktur. Bunun yerini yöneten ve formel kurallar koyan bir yönetim anlayışı almıştır. Bir diğer önemli dönüm noktası ise, bireyin biricik ve tek olduğu aile ortamından kendisini kendisiyle aynı değer verilen pek çok akranının yanında bulmasıdır. Bu açıdan da önemli bir dönüm noktası olması nedeni ile ilköğretim kurumları sosyalleşmenin ilk temellerinin şekillendiği yer olarak ele alınabilir. Bu nedenle bu çalışmada da bireyin sosyal açıdan şekillendiği birincil alan olan ilköğretim kurumları üzerine odaklanılmıştır.

Araştırmanın kavramsal bölümünde şiddetin kavramsal analizi ve eğitim kurumlarında şiddet konusu üzerinde durulmuştur. Şiddetin kavramsal analizi altında, şiddetin tanımı, sosyal, psikolojik ve antropolojik açıdan şiddet, şiddetin nedenleri ve şiddetin etkileri üzerinde durularak, şiddeti engellemeye yönelik çalışmalara yer verilmiştir. Şiddetin tarihçesinin de açıklandığı bu bölümde, şiddetin daha çok sosyoloji ve eğitim alanındaki etkilerinin açıklanmasına çalışılmıştır.

Eğitim kurumlarında şiddet konusunda ise şiddetin eğitim kurumlarında öğrenci ve çalışanlar üzerindeki etkileri bireyler arası iletişim üzerinden incelenerek, eğitim kurumları hakkında genel bilgi verildikten sonra, bu kurumlardaki şiddetin türleri, derecesi ve eğitim hayatı üzerindeki etkileri üzerinde durulmuştur.

Araştırmada Kütahya ilindeki 3 ilköğretim okulunda eğitim-öğretim gören toplam 123 öğrenci üzerinde şiddet eğilimi ölçeği ve kişisel bilgi formundan oluşan

anket uygulaması yapılarak öğrencilerin şiddet eğiliminin araştırılması amaçlanmıştır. Anket bilgilerinden elde edilen veriler SPSS paket programında analiz edilerek, çocukların şiddete eğilimlerinin nedenleri ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Araştırma sonucu elde edilen veriler ile ülkenin genelinde yapılan büyük ölçekli araştırmalar kıyaslanarak, ilköğretim kurumlarındaki şiddet eğilimi ile yetişkinlerdeki şiddet eğilimleri arasında bir paralellik olup olmadığı araştırılmıştır. Sonuçlar değerlendirilerek, bir dizi öneri getirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM
ŞİDDETİN KAVRAMSAL ANALİZİ

1.1. ŞİDDETLE İLGİLİ KAVRAMLAR

Günümüzde giderek etkileri üzerinde yapılan araştırmaların sayısı artan şiddetin gerek sosyolojik, gerekse psikolojik ve antropolojik açıdan incelenmesi, etkilerinin azaltılması açısından önemlidir. Araştırmanın bu bölümünde uygulama aşamasının daha iyi anlaşılması açısından şiddet kavramının analizine, tarihi gelişimine ve bu konuda yapılan çalışmalara yer verilmiştir.

1.1.1. Şiddetin Tanımı

Şiddetin pek çok tanımı yapılabilmektedir. Kelime anlamı ile şiddet, Latince “Violentia” kelimesinden gelmekte olup, şiddet, sert ve acımasız kişilik, güç anlamına gelmektedir. “Violera fiil olarak şiddet kullanarak davranmak, değer bilmemek, kurallara karşı gelmek anlamını taşımakta olup, “vis” kökü ile bağlantılıdır. “Vis” ise; güç, erk, yetke, şiddet, bedensel güç kullanımı demek olduğu gibi, nitelik, bolluk, öz ya da bir şeyin asıl yapısı anlamlarına da gelmektedir. Daha kapsamlı açıklamayla vis sözcüğü; etken güç, bir cismin gücünü kullanma olanağı yani etkinlik, değer yaşam gücü anlamlarını da kapsamaktadır” (Polat, 2001). Polat’ın (2001) tanımından da görüleceği üzere şiddet, sert, acımasız, değer bilmeme gibi kelimelere karşılık gelen, olumsuz bir durumu ifade etmektedir.

İngilizce’de violence sözcüğü “fiziksel zorun iradi kullanımı yoluyla şiddet” ve cinayet, kazalar, savaşlarda, ölüm gibi olaylar hayatın bütünlüğünü bozduğu için hayatın bütünlüğüne “tecavüz” anlamlarında kullanılmaktadır (Büker ve Kıran, 1999: 11,13). Burada hayatın bütünlüğü ile kastedilen gerek bireysel, gerekse sosyolojik hayat olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim bireyler arası şiddet birey hayatının bütünü etkilerken, terör, anarşizm gibi toplumsal bazda şiddetler ise toplumsal hayatın bütünlüğünü etkilemektedir. Ayan’a göre (2006: 192) ise şiddet, kelime anlamı olarak, insanın fiziksel ve ruhsal bütünlüğüne yönelik her türlü maddi ve manevi olumsuzluğu dile getirmektedir. Bu olumsuzluğun temelinde ise güç ve saldırganlık kavramları yatmaktadır. O halde şiddet kavramının daha iyi anlaşılması için güç ve saldırganlık kavramlarının da açıklanması şarttır. Nitekim şiddetin genel tanımından yola çıkarak, bireysel ya da toplumsal hayatın bütünlüğüne olumsuz yönde müdahale eden eylemleri

şiddet olarak tanımlarsak, bu müdahalenin güç ve saldırganlıkla alakalı olacağını düşünebiliriz.

Güç ve saldırganlık kavramları şiddetle doğrudan etkileşimli olup, literatürde de şiddet ve saldırganlığın birbirinden tamamen bağımsız kavramlar olmadığı görülür. “Şiddet, insanda doğal olarak var olduğu kabul edilen saldırganlık eğiliminin bireysel ya da toplumsal boyutta, ancak diğerine zarar verecek biçimde dışa vurulması yansıtılması olarak tanımlanır” (Ayan, 2006: 193).

Kelime anlamının ötesinde, kavramsal olarak incelendiğinde şiddet terimi, bir yanda olgular ve eylemleri; diğer yanda da, gücün, duygunun veya doğa unsurunun varoluş üslubunu belirlerken, aynı zamanda, huzur karşıtı bir kavram olarak karşımıza çıkar. İkinci anlamda söz konusu olan ise ölçüleri aşan, kuralları çiğneyen kaba ya da çılgın bir güçtür (Demiray, 1994). Bir başka tanıma göre ise şiddet, bir kişi ya da toplumun, fiziksel ve ahlaki bütünlüğüne, mülkiyetine, kültürel ve sembolik değerlerine karşı, herhangi bir birey, grup ya da örgütlü bütünlük tarafından verilen zarar veya fiziksel ya da psikolojik acıdır. Şiddet, uzlaşmanın veya çelişkinin olası sonucu, üstünlük kurmanın ve sürdürmenin bir aracı olarak görülmektedir. Zayıfa ve güçsüze ilgi gösterilmemesi ve destek olunmaması, dolaylı bir şiddet ve zulüm biçimidir (Ergil, 2001). Yine bu tanımdan da, şiddetin bir anlamda güç dengesini taşıdığı, güçlü ve güçsüz arasındaki dengesizlik hali olduğu ileri sürülebilir.

Sapma ve suç olgusu bir biri ile ilintili kavramlar olup, tıpkı şiddet olgusu gibi toplumdan topluma, kültürden kültüre ve zaman içinde değişiklikler gösteren göreceli olgular olarak görülmektedir. Dolayısı ile belli bir dönemdeki normlara dayalı hukuk düzenine uygun olmayan ve bu düzenden sapan davranışlar hem sapma ve hem de suçu oluşturmaktadır. Şiddet ise, sapma ve suç eylemlerinin bir çeşidi olarak karşımıza çıkar, ancak her şiddet eylemi suç olarak nitelendirilemez. Çünkü şiddet içeren bir davranışın suç olarak kabul edilmesi ve yaptırıma uğrayabilmesi için, tıpkı sapma eyleminde olduğu gibi, normlara dayalı hukuk düzenini ihlal eden bir davranış olması gerekir. O halde şiddet, sapkın davranışın bir türü ve normları çiğneme ya da onlara karşı olma bağlamında her sapma bir suçtur (Ayan, 2006: 196). Ancak bu tanıma göre değerlendirildiğinde şiddet ve suç kavramlarının sadece toplum normları ve yazılı kurallara bağlı olduğu fikri akla gelebilir. Oysaki şiddetin güçlünün güçsüz üzerinde

kurduğu denge olarak ifade edildiği tanıma dayanarak, bazı toplumlarda suç teşkil etmese de, dengeyi bozan bir durumun şiddet olacağını ifade edebiliriz.

Şiddetin diğer bir tanımını da Ünsal (1996: 30) yapmıştır. Bu tanıma göre, şiddet, genel anlamda gücü aşan bir olgudur; başkasını öldürme, sakat bırakma ya da yaralama yoluyla zarar verilmesini içerdiği için, bu tür eylemlerin başkasına karşı tehdit oluşturması ve kısaca insana fiziksel veya ruhsal zarar veren bir edim ya da davranış olması gerekir. Dolayısı ile şiddetin, gücün kullanımı ile ilişkisi, verdiği zararlar ölçülebilir. Bu noktada birinci türde, belli hedeflere varılması için şiddet yoluyla başkalarına zarar verilir ya da caydırıcı bir etki yaratılır. İkinci türde ise şiddet bir amaçtır (Ünsal, 1996: 30). Bu tanımda da, şiddetin amaç yönünden anlamına yer verilmiştir. Bilindiği gibi bireyler, belli bir amaca odaklanarak, o amacı gerçekleştirmek için eylem gerçekleştirir. Eylem sürecinde, kullanılan yöntem ve tekniklerin, yanlış eğitilmiş kişilerde kolaylıkla şiddete dönüştüğü görülmektedir. Doğrudan şiddeti amaç edinen bireylerde ise durum daha vahim olup, olayın mizaç ve karakteri etkileyen ve psikolojik yapıda var olan yönleri de dikkate alınmalıdır.

Ayan'ın (2007: 33) bir diğer tanımına göre şiddet kızgınlık, öfke, kin, nefret, düşmanlık gibi duygu durumunun etkinlik kazandığı saldırganlık dürtüsünün, eyleme dönüşmüş biçimi olarak ele alınabilir. Dolayısı ile şiddetin şiddet olarak tanımlanması için, düşünce boyutundan çıkıp, eyleme dönüşmesi de gerekir. Ceza sistemimizde de, kasıt suçu ile eylem suçu arasında çok ciddi bir ayrımın yapılması, bu yaklaşımı güçlendirmektedir. Zira ceza yasamızda suçun nitelik kazanabilmesi için, kasıttan çıkarak, eyleme dönüşmesi gerekir.

Şiddetin tanımını yaparken, kavramın boyutlarına da değinmek gerekir. İnam'a göre (2001), evrenin varlığında, ortaya çıkışında, doğal fonksiyonların temelinde ve onun bir parçası olan insanda da şiddet vardır ve şiddetin ölçüsüzlüğün ölçüsü olarak beş grupta toplanabilir. Bunlar:

1. Varoluşun kökeninde olan kozmik şiddet,
2. İçinde öfke, hoşgörüsüzlük, saldırganlık barındıran, önceden planlanmamış püsküren şiddet,
3. İnsanları terbiye etmek, eğitmek, yola getirmek amacıyla uygulanan, eğiten şiddet,

4. Tam anlamıyla bilinçli, sindiren şiddet,

5. Gasp, soygun, ırza geçme gibi ve haz elde etme amacıyla yapılan çıkarıcı şiddettir (İnam, 2001).

Yapılan tanımlar genel olarak değerlendirildiğinde şiddet, toplumsal ya da bireysel hayatın bütünlüğüne müdahale eden, bireylerin özgürlüğünü kısıtlayan, bir amaca ulaşmak ya da doğrudan zarar vermek üzere planlanan eylemlerin hayata geçirilmesi durumu olarak ifade edilebilir. Şiddeti incelerken sadece kavramsal anlamı ve boyutlarını incelemek yeterli olmayacaktır. Şiddetin sosyolojik, psikolojik ve antropolojik boyutlarının da incelenmesi gereklidir.

1.1.1.1. Sosyolojik Açıdan Şiddet

Sosyolojik açıdan şiddet, sosyal yapıyı bozan ve ciddi sonuçları olan bir süreç olarak tanımlanabilir. Şiddet, zarar verici niteliği evrensel bir olgu olmasına rağmen, nedenleri ve ortaya çıkış biçimleri açısından içinde bulunduğu toplumsal yapının özelliklerinden ciddi olarak etkilenmektedir. Şiddet, her toplumsal yapıda farklı nedenlerle ve biçimlerle ortaya çıkan ve gözlenen bir olgu olması nedeniyle, şiddeti anlama çabasında rehberlik edecek olan kuramlar, sosyolojik olarak çatışmacı görüş ve sembolik etkileşimcilik görüşleri çerçevesinde odaklanmaktadır. Şiddeti eylemsel olarak değerlendiren ve odak noktası içinde yaşanan toplum birimleri ve bunların alt sistemleri olan fonksiyonalizm, toplumu birbiri ile çatışan birimlerden ve öğelerden kurulu sayan çatışmacı görüş (Kongar, 1985: 153-184) ve bireyi önemseyen, benlik ile toplum arasında köprü kurmaya çalışan (Kızılçelik, 2002: 135) sembolik etkileşimcilik olacaktır.

Gökberg'e (1996: 25-26) göre, doğadaki şiddeti ilk dile getiren düşünür bir doğa felsefecisi olan Herakleitos'dur ve "Savaş her şeyin babasıdır" görüşü ön plana çıkmaktadır. "Evren bize, bir yandan sürüp giden bir devinme, öbür yandan da karşıt şeylerin sonu gelmez bir savaşı olarak görünür. Bu karşıtlar ile bunlar arasındaki savaş olmasaydı, evrende nesnelere olmazdı. Çünkü nesnelere, dönüşümlü ilerleyen bir yanma sürecinin evreleridir, savaşa egemen olan yasanın karşıtları uzlaştırmasından meydana gelmiş olan uyumlardır, birliklerdir. Dolayısıyla savaş her şeyin babasıdır; savaşı kaldırırsak dünyadaki bütün şeylerde ortadan kalkar" (Gökberk, 1996: 25-26).

Dolayısı ile şiddetin en büyük ve kitlesel hali olan savaş, sosyolojik açıdan ele alındığında, güçler dengesi arasındaki bozulmanın bir durumudur. Nitekim sosyal yaşantının tümünden değişmesine neden olan pek çok olayın savaşlarla geldiğini görmekteyiz.

Ayan'ın (2007) aktarımına göre, Foucault'nun "modernitenin eşiği" olarak adlandırdığı bio-iktidarın cezalandırma tekniklerinde niçin bedensel şiddeti dışladığı ve onun yerine hükümlüyü itaatkâr ve üretken hale getirecek ıslah edici ceza tekniklerini tercih etmektedir.

Bunun temel nedeni, bireyin kapitalist düzen içinde bedenen gücünden yararlanılacak vazgeçilmez bir unsur olmasından kaynaklanmaktadır. İktidar bu yaşamın sahip olduğu güçleri engellemek ve yok etmek yerine teşvik etmek, güçlendirmek, denetlemek, en iyi şekilde kullanmak ve örgütlemek zorundadır. Kısaca, çıplak yaşamın kendisi artık politikanın tam merkezindedir ve ona yönelik şiddet karşısına iktidarı alır (Ayan, 2007: 42). İktidarın kelime anlamı itibari ile güç sahibi, gücü elinde tutan kişi ya da kişiler olarak ifade edilebileceğini düşünürsek, politik olarak demokrasi bilincinin yerleşmediği toplumlarda iktidarın da bir anlamda şiddet uygulayan merci olarak görüldüğünü ifade edebiliriz. Diktatörlük, katı totalizm gibi yapılarda da bu durum görülmektedir.

Sosyolojik açıdan incelendiğinde şiddetin, toplum normları ile yakından ilintisi olduğu düşünülebilir. Yakupoğlu'na (1997: 7-10) göre, ahlaki kuralların yaşamı düzenleme yetersizlikleri her zaman şiddete yol açmakta olup, toplumsal ahlaki kuralların yetersiz olduğu durumlarda yaşamı düzen altına almak için devletin hukuksal veya hukuk-dışı şiddetinin devreye girdiği görülmektedir. Bireysel ahlak kuralları yetersiz kaldığında bireyin toplumla ilişkileri hep şiddet ilişkileri olarak gerçekleşir. Burada bireysel ahlak kurallarının da sosyolojik kurallara göre şekillendiğini düşündüğümüzde, şiddetin sosyolojik temellerinin düşünüldüğünden fazla olduğunu öne sürebiliriz.

Bireysel ahlak kuralları söz konusu olduğunda, bu kuralların öğrenilme şeklinin sosyolojik olarak incelenmesi gerekir. Sağlam'a (2009: 39) göre "Sosyal Öğrenme Teorisi, saldırganlığın dışsal, sosyal ve çevresel nedenlerden dolayı ortaya çıktığını belirtmektedir. Saldırganlığın başlangıcı, çocukluk dönemindeki bağımlı

eğitim, gözlem yoluyla, medyadaki ya da gerçek yaşamdaki saldırgan davranış modellerini gözleyerek, saldırgan davranış için ödüllendirilmiş olma gibi doğrudan yaşantılarla ve ortaya çıkan davranış için kendi kendini cezalandırma ya da pekiştirme gibi kendilik düzenlemesi yoluyla kazanılmakta ve devam ettirilmektedir” (Sağlam, 2009: 39). Dolayısı ile şiddetin temel nedenlerini inceleyen pek çok eski araştırmada düşünöldüğü gibi şiddet sadece psikolojik ya da birey bazlı bir sorun olmayıp, aynı zamanda toplumsal etkilenim yolu ile sosyolojik temelleri de olan bir kavramdır. şiddetin sosyolojik açıdan kabul görölme oranı da, şiddetin türü ve boyutuna göre değişmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde şiddet, toplumun dini, örfi, yönetimsel ve ahlaki yapısından yakından etkilenmektedir. Batıda yapılan pek çok filmde dini unsurlar rahatça kullanılırken, Doğu ölkelerinde ise bu unsurların sınırlı olması, buna bir örnektir. İsa resimli bir duvar panosu Batı ölkelerinde büyük değer görürken, Doğu ölkelerinde peygamberin resmedilmesi ciddi sosyolojik şiddet ve travma olaylarına yol açabilir. Benzer şekilde kadın haklarına yaklaşım, toplumun ataerkil ya da anaerkil olması gibi pek çok sosyolojik olgu şiddetin de temelinde yatan etmenlerdir.

Araştırma sonuçlarında da şiddetin sosyal yapı ile doğrudan ilişkili olduğu görölmektedir. Sonuçlara göre araştırmaya katılan öğrencilerin önemli bir kısmı ya anne veya babasından şiddet görmekte, ya da anne ve babalarının kavga ettiğini ifade etmektedir. şiddetin bu yapısının sosyal olarak kendisini yeni nesillere devrettiği görölmektedir.

1.1.1.2. Psikolojik Açıdan şiddet

şiddetin sosyolojik etkilenimlerinin yanında, psikolojik olarak etkilenimlerini de dikkate almak gerekir. Bu konuda üstbenlik ve altbenlik kavramlarının izah edilmesi gerekir. Balcıoğlu’na (2001: 38) göre “kültürel değerlerce meydana getirildiği kabul edilen üstbenlik ne kadar bastırıcı, katı ve sert olursa, saldırgan davranışların ortaya çıkması da o denli kolay ve şiddetli olur. Çocuk ve genç üstbenliğini meydana getiren, özdeşleşmesinde etkisi olan ana-babası ile birlikte buldukça bu tür saldırgan davranışlarını başka nesnelere, kişilere yöneltir. Onların baskısı, etkisi kalkınca ilke, kural ve yasa tanımayan insanlar ortaya çıkar”. Aslında burada da aile ve sosyolojik

etmenler ön plana çıkmış gibi görünse de, bu etmenlerin bireyin yaşantısının bir parçası olması ve psikolojik yapısına oturması nedeni ile şiddet artık sosyal bir olgu olmaktan çıkıp, psikolojik bir olgu haline gelir.

Ünsal'a (1996: 32) göre şiddet, farklı kaynaklarda da vurgulandığı üzere, sadece fiziksel anlamda yaralanmaları değil, aynı zamanda bireylerin sindirilmesine, öfkelenirilmesine veya duygusal baskı altına alınmasına yol açan fiziki veya herhangi bir şekilde hareket, davranış veya muamele olarak tanımlandığında onu tüm boyutlarıyla ortaya koyabilmek mümkündür. Dolayısı ile şiddetin sadece fiziki unsurlarının değil, psikik ve antropolojik yanlarının da ele alınması, şiddeti anlamada büyük önem taşır.

Şiddetin psikolojik yönlerini incelerken, Freud'un yaklaşımına da değinmek gerekir. Gençtan'ın (1998: 43) aktarımına göre, "Freud, içgüdülerin bireysel yaşamın ve insan ırkının sürekliliğini sağladığını belirtmiştir. İnsanın kendi kendini yıkıcı ve yok etmeye çalışan içgüdüleri ise, ölüm içgüdüleri olarak tanımlanmıştır. İnsanda saldırganlığın da ölüm içgüdülerine dayandığını ileri sürmüştür. Ölüm içgüdüleri, dışa yönelik etkinleştirilmişse kendinden çok başkalarını yıkıma uğratma eğilimleriyle ve saldırgan davranışlarla açıklanabilmektedir. Ölüm içgüdülerini organizma kendisine yönelttiği zaman, kişinin intihar etmesine neden olabilmektedir. Freud'a göre saldırganlık, insanın kendisine dönük yıkıcı eğilimlerini dış dünyadaki objelere yöneltmesi olarak tanımlanabilir". Psikolojik açıdan şiddetin genellikle duygusal olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Ebeveynlerin ya da çevredeki diğer yetişkinlerin çocuğun yeteneklerinin üzerinde istek ve beklentiler içinde olmaları ve saldırganca davranmaları yaşam boyunca bireyin psikolojik yaşantısında kendisini gösterebilmektedir. Evde anne-babası, okulda öğretmenleri, çevrede de akranları tarafından "sürekli eleştirilen, aşağılanan, sevgi ve ilgi ihtiyacı yeterince karşılanmayan çocuklar; pasif kişilik özelliklerine sahip, kendine güveni olmayan ve anti sosyal davranışlar gösteren kişiler olarak tanımlanmaktadır. Bunların yanı sıra duygusal şiddet, çocukların fiziksel ve bilişsel gelişimlerini de olumsuz yönde etkileyebilmektedir ve bu çocuklarda, normal zihinsel kapasite olmasına rağmen öğrenme güçlüğü ve dikkat dağınıklığı gibi sorunlar görülmektedir (Aral, 1997). Bu nedenle şiddetin olgunlaşma evresi olan çocukluk döneminde, psikolojik açıdan ciddi bir yapılanma söz konusu olmaktadır.

Polat'a (2001) göre şiddetin yaygın şekli olan duygusal şiddet, çocuk ve gençlerin, kendilerini etkileyen tutum ve davranışlara maruz kalarak ya da gereksindikleri ilgi, sevgi ve bakımdan mahrum bırakılarak toplumsal ve bilimsel standartlara göre psikolojik hasara uğratılması durumudur (Polat, 2001). Bu hasara uğramış bireylerde şiddet yanlısı davranışların görüldüğü ifade edilebilir.

Şiddetin sosyal ve psikolojik yanlarını ele alan görüşlere göre, şiddetin ortaya çıkışında toplumlarının yapılarının ve hareketliliğinin, toplumsal değişimin büyük rolü vardır. Hızlı toplumsal değişimin şiddete yol açan yeni engellemeleri doğurduğu, bu değişimin ancak hızlı bir ekonomik gelişmeyle birlikte olmasının şiddeti azalttığı da bir diğer konudur (Ayan, 2006: 197). Ekonomik durumun psikoloji ile olan ilişkisi çerçevesinde konu ele alındığında, bireylerin refah seviyesinin artmasının psikolojik iyi olma halini arttırdığı, dolayısı ile şiddete yönelimin azaldığı düşünülebilir.

Şiddetin psikolojik açıdan incelenmesi göstermektedir ki bireyin psikolojik gelişimi şiddeti tasarlama ve dışa vurmada büyük önem taşır. Psikolojik gelişimin ve psikomotor öğrenmenin en önemli dönemlerinden birisi olan sosyal duygusal öğrenme boyutunda da, şiddetin psikolojik etkilenimleri dikkati çekmektedir. Ekonomi, toplumsal statü, çevre gibi psikolojinin etkilendiği konulardan şiddetin de etkilenmesi durumu, şiddet ile psikoloji arasındaki istatistiksel ve uygulamalı bağı da göstermektedir.

1.1.1.3. Antropolojik Açıdan Şiddet

Şiddetin antropolojideki yeri incelendiğinde, kültürel olarak kabul görme halinin ön plana çıktığını görmekteyiz. Antropolojide, insan bedenine zarar vermeye yönelik olan ve kültürel olarak meşru görülmeyen davranışların şiddet kavramı ile ilintili olduğu bilinmektedir. Antropolojide, şiddetin varlığını belirleyen etmenler, kültürel kabuller olarak ifade edilmektedir. Antropologlar şiddetin, daha çok toplumsal örgütlenme yönü ve ortaya çıkışındaki toplumsal, ekonomik ve siyasal nedenleri üzerinde durmuştur. Bu görüşe göre şiddet, karmaşık toplumlarda basit toplumlara göre daha yoğun olarak görülmektedir. Bunun yanında basit toplumlarda da kıskançlık ve karşılıklılık ilkesinin çiğnenmesinden dolayı öfkenin, adam öldürmeye kadar varabildiği görülmektedir. "Sınıflı toplumlarda grup içi ve dışı şiddetin oldukça yaygın olmasının

yanı sıra, otoritenin bulunmadığı ataerkil toplumlarda kan gütme geleneği gibi konularda şiddete sıklıkla başvurulduğu görülmektedir. Şiddetin meşruluğu, simgeselliği ve toplumsal gerilimi, değerler ve kimliklerle belirlenen sınırı hakkındaki çalışmalar, şiddetin yalnızca meşru görülmeyen fiziksel zor olarak yapılan tanımının aşılmasını gerektirmiştir. Antropoloji şiddetin bireysel değil toplumsal olduğunu göstermiştir. Geçiş ritüellerinden şeref kavramına, terörizmden, futbol fanatikliğine kadar uzanan çalışmalar, şiddetin iktidar yapılarıyla ilişkisi, uygulamaları, sistemleşmesi ve psikolojisi hakkında yazın alanı yaratmıştır. Şiddetin değer yaratma, kültürleme ve bireyselleşme ile ilgisi, şiddet davranışlarının insanca görülüp görülmemesi ve dış şiddet ile grup içi şiddetin kültürel tanımlamaları ile toplumsal öğrenimi arasındaki gerilimin ortaya çıkarılmasına yardım etmiştir” (Antropoloji Sözlüğü, 2003: 766-767). Bu yaklaşımlar çerçevesinde şiddetin antropolojik olarak çok kapsamlı ve çok yönlü bir yaklaşıma sahip olduğu görülmektedir. Özellikle iktidar ve güç dengesi, sosyolojik yaklaşım ve psikolojik yaklaşım da olduğu gibi burada da kendisini göstermektedir.

Antropolojik olarak şiddeti kültürle ilintilendirdikten sonra, kültürel değerlerin de nasıl şekillendiği önem kazanır. Bilindiği gibi insanlar büyüdükçe, insanlar arası farklılaşan kültürel değerler kalıplaşır ve insanlar giderek yeni deneyimlere uygun değişmekten çok yenilikleri oluşmuş örüntüye uygun hale getirirler. Psikolojik antropolojiye göre kişilik; bireyin davranış tutarlılığını kısmen açıklayan oldukça tutarlı tutumlar, değerler ve algılama tarzlarının bir bileşimiyle bağlantılı güçlerin aşağı yukarı sürekli bir örüntüsüdür (Kottak, 2002: 498). Bu örüntü içerisinde kültürel şekillenmenin şiddete yönelimi destekleyici nitelikler taşıması, antropolojik açıdan şiddetin nedenlerini ve türlerini de ortaya koyar niteliktedir.

Ayan’a göre (2006: 197) şiddet olgusunun en iyi toplumsal ilişkilerin dinamikleri içinde, bütüncül bir bakış açısıyla anlaşılabilen görüşünü savunanlar, çatışmaların birbiri ile ilişki içinde olan, birlikte bir şeyler paylaşan ve ortak bir gelecek beklentisi olan bireyler ya da gruplar arasında olduğu düşüncesinden hareket etmektedir. Bu noktada, şiddet kavramını yönettiği insanları ezdiği ve sömürdüğü öne sürülen siyasal, sosyal ve ekonomik sistemlerin veya sömürge yönetimlerinin varlığına indirgeyen ve yürürlükteki sistemin ancak karşı şiddetle ortadan kalkacağını ve yeni bir düzene geçileceğini savunan Marksist, anarko-sendikalist, kökten dinci siyasal eylemciler ve ulusal kurtuluş savaşçıları tartışma konusu olabilmektedir. Genel yaklaşıma göre temelinde yatan sosyal ve siyasal nedenler ne olursa olsun, bu tür şiddet hareketlerinin birincil amacı, siyasal erki işleyemez duruma getirmek, onu halkın

gözünde yıpratmak ve yığınları sindirerek iktidara el koyma yatmaktadır (Ayan, 2006: 197). Dolayısı ile bu tür hareketlerin de şiddet sınıfına gireceği görülmektedir.

Antropolojik açıdan şiddete genel yaklaşım incelendiğinde, psikolojik yaklaşımdan farklı olarak kültürel değerler ön plana çıkmaktadır. Bu yaklaşıma göre bazı şiddet olayları ya da savaşlar toplumda yüceltilirken, bazıları ise olumsuz bir yaklaşımla ele alınmaktadır. Burada genel yaklaşımın amaç üzerinde odaklandığı da ifade edilebilir.

1.1.2. Şiddetin Nedenleri

Şiddetin pek çok nedeni olabilir. Bunları genel olarak değerlendirdiğimizde, birey odaklı nedenler ve birey dışı nedenler olarak ifade etmemiz mümkündür. Bireysel nedenler biyolojik ve psikolojik nedenler olarak ön plana çıkarken, birey dışı nedenleri genel olarak çevresel nedenler altında toplamamız mümkündür. Uysal'a (2003: 13) göre şiddet birey, aile ve topluma sosyal ve ekonomik açıdan önemli bir yük getirmektedir. Şiddetin maliyeti incelendiğinde, ekonomik kayıpların ötesinde toplumun üretken bir üyesi olarak insanın kapasitesinin kaybı ön plana çıkmaktadır. Şiddetin duygusal ve ruhsal sağlığa etkisi özsaygının yitimi, stres ve anksiyetenin artması, aile yaşamının bozulması, çocuk gelişiminin tehlikeye girmesi ve kuşaktan kuşağa istismarın aktarılması gibi olumsuzluklarla ortaya çıkar. Dolayısı ile şiddetin nedenlerinin incelenmesi ve bu nedenlerin üzerinde yapılacak çalışmalarla, bu olumsuzlukların önüne geçilmesi mümkün olabilir.

Şiddetin nedenleri incelendiğinde, kaynak ve hedef alınan alanların tanımlanması gerekir. Şiddet, kaynağı ve hedef aldığı alanlar açısından toplumlara ve zamana göre değişiklik gösterir. "Fransız filozofu Jean-Marie Domenach'a (1978) göre şiddet, üç temel açıdan ele alınabilir: Psikolojik yönüyle, ahlaksal yönüyle ve siyasal yönüyle. Bu yönleri tarihsel gelişim süreci içerisinde, farklı zamanlarda yaşamış düşünürlerin şiddet tanımlamalarında açıkça görmek mümkündür" (Ayan, 2006: 197). Dolayısı ile şiddetin bireye bağlı, çevreye bağlı ve etkileşime bağlı nedenlerinin olduğu düşünülebilir.

Şiddetin nedenlerinin, suç ile ilişkisi de bir diğer sınıflama kıstasıdır ve şiddet, suça yönelik olup olmamasına göre de sınıflandırılabilir. Cinayet, hırsızlık, silahlı

saldırı, soygun, tecavüz, soykırım vb. suç sayılan şiddet türleri olduğu gibi, enflasyon, yoksulluk, eğitimsizlik, yönetimde kayırma, beklenti ve çıkarları uğruna modern çete denilebilecek bir biçimde bir araya gelinerek bazı yöneticilerin baskı ve zorlama ile yerinden ayrılmasının sağlanması, trafik kazaları, çevre tahribi vb. suç sayılmayan şiddet türleri de vardır (Kocacık, 2001: 3). Şiddetin bu türleri aslında bir anlamda, şiddetin nedenlerini de açıklar niteliktedir. Şiddetin türü, ortaya çıkış nedenine göre şekillenmektedir diyebiliriz.

Şiddetin bir diğer ayrımını da, dar ve geniş anlamları açısından yapmak mümkündür. Kocacık'a (2001: 3) göre, dar anlamıyla şiddet; fiziksel şiddetin insanların bedensel bütünlüğüne karşı dışarıdan yöneltilen, sert ve acı verici bir edimdir. Mala, cana, sağlığa, bedensel bütünlüğe, birey özgürlüğüne karşı bir tehdit oluşturması söz konusudur. Burada da yaralama, ırza tecavüz, yağma, adam kaçırma gibi başkasına yönelmeler olabildiği gibi, intihar girişimleri biçiminde bireyin kendine yönelik eylemleri de söz konusudur. Geniş anlamda şiddet ise insan üzerindeki fiziksel ve ruhsal etkileri açıkça ölçülemeyen, dolaylı ve somut bir biçimde hissedilen çeşitli baskılardır. Ekonomik şiddet, medya terörü, enflasyon, işsizlik, trafik korsanlığı, doğanın ve tarihsel çevrenin tahribi, sağlıksız kentleşme örnek olarak verilebilir. Her iki anlamı ile de şiddetin fiziksel, duygusal, psikik ve toplumsal nedenleri görülmektedir.

İster çocuklara ister yetişkinlere uygulansın, Tezcan'ın (1996)'ın belirttiği gibi, şiddet çok yönlü bir olgudur. Ekonomik, psikolojik, toplumsal boyutlar şiddet olayında birlikte görülmektedir. Şiddetin tek bir nedene indirgenerek algılanması, bilimsel saldırgan bir eğilim içinde kullanılmasına genel olarak şiddet diyebiliriz. Kavramların birbirini besler nitelikte ve zincirleme bir süreçte hareket ederek şiddeti oluşturduğu gözlenir. Dolayısı ile şiddeti tanımlamada yaşanan güçlükler, saldırgan eğilimlerin boyutu ve niteliğinden kaynaklanmakta, böylece saldırganlık kimi zaman bireysel düzeyde içgüdüsel bir eylem olarak tanımlanırken, kimi zamanda toplumsal düzeyde kolektif bir etkileşimin ürünü olarak algılanmaktadır (Ayan, 2006: 196). Bu yaklaşıma göre şiddetin nedenleri her ne kadar ayrı ayrı görülse de, aslında birden çok neden iç içedir.

Araştırma sonuçları da, şiddetin nedenlerinin çeşitlilik arz ettiğini göstermektedir. Özellikle kız öğrenciler anne ve babalarının kavga ettiğini ifade

etmekten çekinirken, hem kız, hem de erkek öğrencilerin anne ve babalarının kavga ettiği görülmüştür. Her ne kadar şiddetin pek çok nedeni olsa da, en belirgin nedeni sosyal yapının çekirdeği olan aileden kaynaklanmaktadır.

1.1.2.1. Biyolojik Nedenler

Cinsiyet hormonlarının insanlarda saldırganlık davranışı üzerine etkileri olduğu bilindiği gibi, bu etkilerin saptanması da oldukça zor ve karmaşıktır. “İnsanlarda yapılan çalışmalarda androjene duyarsızlıkla gelişen kimi hastalık durumlarında saldırganlığın azaldığı; buna karşın adrenogenital sendromlu kız çocuklarında (annede androjenlerin yüksek seviyede olup bebeği etkilemesiyle ortaya çıkan doğumsal hastalık) saldırganlıkla ilgili oyunların arttığı bulunmuştur. Buna göre anne karnındayken aşırı dozda erkeklik hormonuna maruz kalmış bebeklerde erkeksi davranışlar, artmış saldırganlık, erkeklerin oynadığı oyunları tercih etme gibi durumlar görülmektedir. Kadınlık hormonlarının etkisi daha tartışmalı olmakla beraber; bu hormonlarla da kadınsı davranışlar ve azalmış saldırganlık izlendiğini savunan yayınlar mevcuttur. Ancak bu hormonal etkilerin ortaya çıkışı için maruz kalınma dönemi ve miktarı önem taşımaktadır. Aynı cinsiyet içinde de bazı bireylerin diğerlerine göre daha saldırgan olmasını hormonal etkilerle açıklamaya yönelik çalışmalar vardır. Hayvanlarda da birçok türde erkeklik hormonuyla saldırganlık arasında pozitif bir ilişki gösterilmiştir. İnsanlarda yapılan bazı çalışmalarda düşük kan kortizol düzeyi ile alışkanlık haline gelmiş şiddet arasında bağlantı olduğu gösterilmiştir” (Göka, 2005). Bu araştırmanın sonucundan da görüleceği üzere, şiddetin biyolojik yapı ile yakından ilgisi vardır. Biyolojik olarak yetersizlik hali, kendisi ile barışık olmama durumunu ortaya çıkaracak bir biyolojik olumsuzluğun varlığı da şiddete neden olabilir.

Şiddete psikolojik yaklaşım bölümünde de değindiğimiz gibi, psişik özelliklerin şiddete yönelimle yakından ilişkisi vardır. Psişik faktörlerin başında ise zekâ düzeyi gelmektedir. Araştırmalara göre, “düşük zekâyâ sahip olma ile şiddet davranışı arasında bir ilişki saptamıştır. Örneğin Hirschi ve Hindelang (1977), düşük bir zekâyâ sahip olan bireylerin okul başarılarının düşük olacağı ve bu başarısızlığın da, bireylerin şiddet veya saldırgan davranışa yönelmelerinde bir risk oluşturduğunu ileri sürmektedirler. Moffitt (1993) de, problem çözme becerisinin düşüklüğünün ve sosyal beceri alanlarındaki yetersizliğin veya başarısızlığın, düşük düzeydeki sözel zekâ becerisi ile alakalı olduğunu ileri sürmektedir. Eron ve Huesmann (1993) da, şiddet ve saldırgan davranışların temelinde düşük düzeydeki sözel zekâ unsurunu görmektedirler” (Kızmaz, 2006: 52-53). Dolayısı ile psikolojik özelliklerden farklı olarak psişik düzeyde incelendiğinde şiddet, zeka seviyesi ile yakından orantılı olarak görülebilir.

Bunun yanında, şiddetin biyolojik olarak sinir sistemi ile ilintisini da ortaya koyan çalışmalar bulunmaktadır. “Beyindeki sinirsel iletimi sağlayan maddeler olan nörotransmitterlerin saldırganlığın da aralarında olduğu birçok davranışa olan etkileri, son yıllarda üzerinde en çok çalışılan konulardandır. Nörepinefrin, saldırganlığın ortaya çıkmasına ve artmasına yol açmakta, duygulanımsal saldırganlığı artırırken yarıcı saldırganlığı ketlemektedir. Dopamin saldırganlığı artırırken, serotonin kısıtlamaktadır. Azalmış beyin serotonin düzeyi ile kendi kendini yaralama davranışları arasında bir ilişki olduğu da bir diğer araştırma bulgusudur. Şiddet saldırılarında bulunanlarda ve impulsif yangın çıkaranlarda beyin serotonin düzeyinde düşüklük saptanmıştır” (Göka, 2005). Bu sonuçtan da görüleceği üzere şiddet, sadece sosyal bilimlerin araştırdığı bir konu olmayıp, biyolojik açıdan da ortaya çıkma nedenleri düşünüldüğünde fen bilimlerinde de önem arz eden bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şiddetin biyolojik nedenleri genel olarak değerlendirildiğinde, cinsiyet, biyolojik bir olumsuzluk hali, fiziksel yapının etkisi gibi bazı biyolojik parametrelerin şiddete yol açan etmenler olarak değerlendirildiği görülmektedir. Öte yandan bu nedenlerin de aslında psikoloji ve sosyoloji çerçevesinde ele alınan nedenlerle paralellik göstermesi, şiddetin nedenlerinin iç içe olduğu savını desteklemektedir.

1.1.2.2. Psikolojik Nedenler

Şiddetin psikolojik nedenlerinin başında, psikolojik olarak iyi olmama hali ya da anomali dediğimiz durum gelmektedir. Şiddetin amaca ulaşmaya yönelik uygulandığı durumlarda, bu amaca ulaşmanın engellenmesi ya da yavaşlatılması durumunda şiddet söz konusudur. Genel olarak insanları şiddete teşvik eden en güçlü şey engellenmedir. Göka ve Türkçapar (2005) araştırmalarında, Dollard’ın bu konudaki yaklaşımına yer vermiştir. John Dollard’ın engellenme-saldırganlık varsayımı, belirttiğimiz bu ilişkiyi incelemektedir. Varsayıma göre, engellenme; daima bir biçimde saldırganlığa yol açar ve aynı şekilde saldırganlık, daima engellenmeden köken alır. Bununla birlikte engellenmiş insan, her zaman saldırganlığa başvurmaz; küskünlükten, ruhsal çökkünlüğe, engellenmeye yol açan durumu ortadan kaldırmaya yönelik davranışlara değin bir dizi tepki gösterebilmektedir. Her engellenme saldırganlığa yol açmadığı gibi saldırganlığın tamamı da engellenmeden doğmaz. Kimi insanlar örneğin;

boksörler, futbolcular, birçok nedene veya uyarana bağlı olarak saldırgan davranışlar gösterebilirler. Engellenmenin hangi durumlarda saldırganlığa yol açtığıyla ilgili çalışmalarda engellenmeyi yaratan etkenin bunu belirlediği saptanmıştır. Engellenme yaratan etken, sadece yoğun olduğu zaman saldırganlığa yol açmaktadır. Engellenme hafif veya orta derecede olduğunda saldırganlığı arttırmazken; hak edilmiş ve doğal olarak görüldüğünde değil de, keyfi veya haksız olarak görüldüğünde saldırganlığı arttırmaktadır (Göka ve Türkçapar, 2005). Bu nedenle engellenmiş bireylerin şiddete daha yakın bir psikoloji içerisinde olduğunu ifade edilebilir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, bireysel özgürlükleri zayıflatıcı her türlü girişimin, örf, anane, norm gibi değerlerin şiddeti artırıcı bir nitelik taşıdığı ifade edilebilir.

Psikolojik açıdan sorunlu bireyler, ruhsal yaşantılarındaki çatışma ve çelişme nedeniyle, başkalarıyla, içinde yaşadıkları aileyle, yakın ve uzak çevreyle, toplumla ve kültürle sağlıklı ilişki kuramazlar, içgüdülerden, dürtülerden kaynaklanan davranışları bastıramazlar, denetleyemezler, engelleyemezler ve yerli yersiz kızıp öfkelenme hareketleri sergiler. Doğaya, insanlara, nesnelere yönelik saldırganlık göstererek şiddet eylemlerinde bulunmaktadır (Pınar, 2006: 20). Bu durumda olan bireyler şiddeti ya kendilerine yönelik olan olumsuz durumu dışa vurma, ya da intikam alma, öfkelenme gibi psikolojik sebeplerle kullanma eğilimindedir.

1.1.2.3. Çevresel Nedenler

Yapılan araştırmalar; düşük düzeydeki okul bağlılığının, suçluluğun ve şiddet davranışının önde gelen bir faktörü olduğunu ortaya koymaktadır. Hirschi (1969), 4000 lise öğrencisi üzerindeki çalışmasında, bireylerin okul gibi geleneksel sosyal kurumlara olan bağlılıklarının zayıflamasıyla ile onların suç işleme oranlarının artış eğilimi göstermesi arasında bir ilişki bulmuştur. Yapılmış bazı araştırmalar da Hirschi'nin bu araştırmasıyla örtüşen bulgular ortaya koymuştur. Bir anlamda bu araştırmalar, okula bağlı olan ve okul etkinliklerine yüksek düzeyde katılan bireylerin muhtemelen daha az suç işlediklerini ortaya koymuştur (Kızmaz, 2006: 58).

Bazı sosyologlar tarafından; bir sosyal sistem içinde kişilerin gelir, eğitim, etki, iktidar ve mesleki itibar gibi değişik konularda tutarsız ve uyumsuz olmaları halinde, daha fazla şiddete başvuracakları, sosyal yaşamın sınırlı ve konum farklılıklarının az

olduğu toplumların bu yüzden daha istikrarlı oldukları düşünülmektedir. Saldırganlıkla ilgili bir diğer önemli toplumsal bulgu, göreceli olarak şiddetten uzak gençlerin kalabalık içinde veya gençlik çetelerinde saldırgan davranışlar sergileyebilmeleridir. İnsanın kendisinden farklı insanlardan hoşlanmaması ve onlara şüpheyle bakması eğilimi grup şiddetini arttıran önemli bir nedendir. Bu durum homojen toplumlarda (örneğin Japonya) heterojen toplumlara göre (örneğin Amerika) şiddetin daha az olduğunu açıklamaktır (Göka ve Türkçapar, 2005).

Öğrencilerin şiddet eğilimlerinin anlaşılmasında bakılması gereken önemli faktörlerden biri, aile yapılarıdır. Bu çerçevede okullarda boy gösteren bazı şiddet davranışının kökeni, ergenlerin çocukluk dönemlerinde aile içerisindeki sosyalleşme biçimine kadar uzanabilmektedir. Çünkü bireylerin kişilik oluşumları, ilk çocukluk dönemindeki sosyalleşme süreci ile alakalıdır. Çocuğun okul öncesi dönemde, aile içindeki sosyalleşme biçiminin yetersiz veya yanlış olması, şiddet veya suçluluk açısından ciddi bir risk oluşturmaktadır. Çocuğun aile içerisindeki sosyalleşme sürecinde etkili olan sorunların önemli bir oranı; ebeveynlerin sosyo-ekonomik yetersizliklerinden (ailenin yoksul olması, eğitim düzeyinin düşüklüğü, ilgili olma düzeyinin düşüklüğü) ve kendi aralarında yaşadıkları bazı sorunlardan (ebeveynler arasındaki çatışma, aile içi şiddet, boşanma) kaynaklandığı söylenebilir. Şiddet davranışı ile ilintili olan aileye ilişkin çok sayıda değişken söz konusudur. Bu değişkenlerin başında;

- 1) ebeveynsel denetim/gözetimin yetersizliği,
- 2) çocukların sosyalleşmelerinde ebeveyn katılımının yetersizliği,
- 3) ebeveynsel disiplinin yetersizliği,
- 4) aile bireyleri arasında kriminal davranışın varlığı,
- 5) ebeveynlerin çocuklarına kötü muamelede bulunmaları veya onları ihmal etmeleri,
- 6) eşler arasındaki evlilik ilişkilerinin zayıflığı, ebeveynlerin boşanmaları ve ayrılmaları gibi faktörler gelmektedir (Kızmaz, 2006: 53).

Araştırmayı yaptığımız toplumun özellikleri de, şiddetin çevresel etkileri arasında görülebilir. Türk toplumunda silah kullanımı erkekliğin, cesaretin,

kahramanlığın sembolü olarak görülmektedir. Silah güven, kahramanlık, savaşma, zafer, müjde simgesi olarak insanın psikolojik dünyasına girmiştir. Kişiler sosyal kredi, itibar kazanmak amacıyla silah taşımayı ön plana çıkartır, onu taşımaktan destek ve güç alırlar. Can güvenliğinin olmadığı, tehdit faktörünün ağır bastığı ortam ve durumlarda kişide korku, şüphe, tedirginlik kaygı meydana gelir. Kişiler korkak olmadığını, diğer insanlardan üstün olduğunu göstermek için düğünlerde, eylemlerde, maçlardan sonra havaya silah sıkır (Balcıoğlu, 2001: 150).

1.1.3. Şiddetin Etkileri

Şiddetin gerek birey, gerekse toplum üzerinde pek çok olumsuz etkisi bulunmaktadır. Sosyolojik açıdan şiddetin en büyük etkisinin çocuklar üzerinde olduğu pek çok çalışma ile ortaya konmuştur (Ayan, 2007; Demirtaş ve Ersözlü, 2007; Göka ve Türkçapar, 2005; Göç, 2006). Araştırmanın bu bölümünde, şiddetin birey ve toplum üzerindeki etkilerine yer verilmiştir.

1.1.3.1. Birey Üzerindeki Etkileri

Şiddetin birey üzerinde pek çok olumsuz ve yıkıcı etkileri vardır. Şiddetin nedenleri ve etkileri ile ilgili bir çalışmasında Bandura, üç farklı çocuk grubu üzerinde deney gerçekleştirmiştir. Birinci gruba, oyuncak bir bebeğe çocukların yaptığı şiddet eylemlerini, ikinci gruba, çocuklara şiddet uygulayan büyüklerin filmini ve üçüncü gruba da şiddet içermeyen bir film izlettirmişlerdir. Daha sonra çocukların tümü oyuncak bebekle baş başa bırakılmışlardır. Sonuç olarak saldırgan davranışları gözlemleyen çocukların oyuncak bebeği tekme tokat yumruk vurma gibi eylemlerle hırpaladıkları görülmüştür (Özerkan, 2004: 148). Bu sonuçlar şiddetin öğrenilen bir kavram olmasının yanında, çocukların izledikleri şiddetin etkileri açısından incelendiğinde, birey üzerinde özendirici etkisinin olduğunu göstermektedir. Akademik araştırmaların genelinde, şiddetin var olduğu ailelerde sosyoekonomik seviyenin düşük olduğu, alt sosyo-ekonomik seviyedeki ailelerin orta sosyoekonomik düzeydeki ailelere göre, beş misli daha fazla şiddet içeren davranışlar gösterdikleri tespit edilmiştir (Özgüven, 2001: 298-299). Şiddetin sosyoekonomik nedenlerinin yanı sıra bu sonuçlar,

aynı zamanda şiddetin bireyin bulunduğu topluluğu kabullenmeme gibi bir sonuçla ilintili olduğunu da göstermektedir.

Göka ve Türkçapar (2005: 44) araştırmalarında, Lewis'in 1986 yılında cinayet nedeniyle cezaevinde yatan bir grupta yaptığı çalışmaya yer vermişlerdir. Çalışmaya alınanların tamamında sıklıkla şiddet uygulayan ana babanın neden olduğu kafa travması öyküsü saptamışlardır. Çalışmanın sonucunda bu grubun hükümlü topluluğu içinde en sık sinirsel tahribat taşıyan grup olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Kafa travması ve şiddet ilişkisini araştıran bilim adamları fiziksel istismar, kafa travması ve şiddete yönelik davranışlar arasındaki bağlantının kesin olmadığını belirtmekle birlikte, birçok çalışmada erken fiziksel istismarla sonraki yaşamda saldırgan davranışlar ortaya çıkması arasında bir bağlantı saptanmıştır. Görüldüğü gibi şiddet, maruz kalan bireylerde kalıcı hasarlara neden olmaktadır.

Şiddetin birey üzerindeki etkileri incelendiğinde, genel olarak en fazla olumsuz etkilenimin, şiddete maruz kalan bireylerde görüldüğü ifade edilebilir. Şiddete maruz kalan birey fiziki ve psikolojik açıdan yıkıma uğramakta, toplumsal ve sosyolojik açıdan sindirilmişlik hissine kapılmakta ve kendisi de, bu durumu düzeltmek için şiddete başvurabilmektedir. Sürekli olarak baskı altında olma durumu, intikam hırsı, güçlü görünmeye çalışmak gibi nedenlerle şiddete yönelen birey, daha önce yaşadığı olumsuz davranışları bir anlamda dışa vurmaktadır. Ailesinde şiddet gören çocukların daha fazla şiddet içeren suçlara karıştığı günümüzde genel kabul görmüş bir olgudur.

1.1.3.2. Toplum Üzerindeki Etkileri

Şiddetin türü ve uygulama şekli her ne kadar farklı olsa da, nedenleri ve etkileri zamana ve topluma göre değişir. Şiddet olgusu birçok toplumsal soruna neden olur. (Kocacık, 2001: 5). Bu nedenle şiddetin etkilerini değerlendirirken, toplumsal normlar da dikkate alınmalıdır. Yapıcı'nın (2006:1) da belirttiği gibi demokratik gelişimlerini tamamlayamamış ya da demokratikleşme sancılarını yaşayan toplumlar, sorunların çözümünde şiddete başvurmayı meşrulaştırabilirler. Bunun en güzel örneği, diktatörlük ve totaliter rejimlerde görülmektedir. Oligarşik yapılarda da benzer durum söz konusudur. "Demokratik tutum, farklılıkları kabullenmeyi (farklılığı fark etme, farklılıkları tanıma, farklılıklara yaşam hakkı vermede tutum oluşturma) gerektirir,

şiddette başvurulurken kullanılan temel bilinçaltı savunma mekanizmalarından biri de farklılığa karşı duyulan hoşgörüsüzlüktür. Bu hoşgörüsüzlüğün şiddete dönüşmesi, kabullenmenin gerçekleşmemesi ile doğrudan ilişkilidir. Bu kabullenme, sosyal kurumların birbirini destekleyen ortak politikaları ile gerçekleştirilebilir” (Yapıcı, 2006: 1). Bunun için, şiddetin toplum üzerindeki etkilerinin de değişkenlik arz edeceğini düşünmek gerekir.

Topluma göre şiddetin değişiklik gösterdiği konusuna bir diğer örnek, bazı toplumlarda görülen bebek cinayetleridir. Bazı kültürlerde bebeklerin öldürülmesi açık ya da örtülü olabilmekte; ailede başka bir küçük çocuk ya da fazla sayıda çocuk doğduğunda bebek doğumda öldürülmezse bile ölüme terk edilmektedir. Fakat bütün yok etme girişimlerine rağmen bebek hayatta kalır ve özellikle toplum tarafından önemsenen kültürel değerleri taşıyan belirtileri gösterirse anne bebeğe yaklaşımını değiştirip daha fazla özen göstermeye başlayabilir (Kottak, 2002: 301). Bu şekilde şiddetin toplumda zamana göre değiştiğini görmek mümkündür.

Toplumsal açıdan etkilenim yaratan şiddet türlerinden birisi de, günümüzde pek çok araştırmaya konu olan “mobbing” ya da işyeri şiddetidir. Kök’e (2006: 434) göre işyeri terörü, duygusal taciz vb. kavramlarla da ifade edilen yıldırma olgusu, işyerlerinde çalışanlara, bir veya birkaç kişi tarafından gerçekleştirilen sistemli, ahlak dışı, düşmanca davranışları ifade etmektedir. Bu alanda yapılan çalışmalarda genellikle görmezlikten gelinen, müsamaha edilen veya yanlış tanımlanması yoluyla “bir işyeri davranışı” olarak kabul gören yıldırma; bireysel, örgütsel ve toplumsal etkileri nedeniyle milenyumda en ciddi sorunlardan biri olarak ifade edilmektedir (Kök, 2006: 434). İşyerinde uygulanan bu tarz şiddetin toplumsal açıdan en büyük zararı şüphesiz, kamu kurum ve kuruluşlarında, müşteri ya da hizmet alan ile çalışan arasındaki olumsuz etkileşimdir. Bu şekilde bozulan bireyler arası ilişkiler toplumsal yapıyı zedelemekte, toplumun sosyal ilişkilerini de yıpratmaktadır. İşyerinde şiddete maruz kalan çalışanlar, hizmet alan bireylere karşı bu şiddeti yansıtırken, toplumda kamu kurum ve kuruluşlarına karşı bir ön yargı ve korku oluşabilmektedir.

Şiddetin toplum üzerindeki etkileri bir açıdan, toplumun şiddeti kabullenme düzeyi ile ilişkilidir. Toplumda kabul gören veya doğal, olağan karşılanan şiddet yasal olarak kabul görebilir. Eğer bir toplumda şiddet genellikle bir yaşam biçimi olarak

benimseniyorsa, toplumsal davranışlar listesinde yer almakla kalmaz, bir sorun çözme aracı olarak da onay görür. Bunun sonucu olarak, “gittikçe büyüyen bir duyarsızlıkla şiddet yaşamın her alanına sızar, baskıcı yönetim biçimlerinden bağımsız olarak bir şiddet kültürü yaratır. Toplumun alt sınıflarında ‘şiddetten başka hiçbir şey başarı getirmez’ görüşü egemen olursa şiddet her alana yayılır. Birey kendinin önemsiz ve bu önemsizliğinin değişmez olduğuna ne kadar çok inanırsa şiddetin dozu o kadar artabilir. Kendisini önemsiz hissedenden birey, sıradanlığın panzehiri olarak şiddet ile yaşamını olumsuz kılan her şeyi yok edebileceğine inanır. Bu duyguların yarattığı umutsuzlukla beslenen yığınların, için için kaynayan öfkesini uzun süre bastırmak zordur” (Uysal, 2003: 11). Dolayısı ile şiddetin toplum üzerindeki etkisi, toplumun şiddete bakış açısı ile de yakından ilintili olup, toplumun kabul ettiği davranışlar şiddet olmaktan çıkmakta, toplumun uygun görmediği hareketler ise şiddet kapsamına girmektedir.

Şiddetin toplum üzerindeki etkileri genel olarak değerlendirildiğinde, bu etkilerin toplumun yapısına göre değiştiği, ancak genel olarak gerek kabul görmüş şiddet, gerekse onaylanmayan şiddetin her ikisinin de aslında toplumda güvensizlik duygusu yarattığı, bunun ise toplumsal yapının özellikle bireysel iletişim açısından zedelendiğini göstermektedir.

1.1.4. Şiddeti Önlemeye Yönelik Çalışmalar

Toplumda şiddet içeren olayların okul ve çevresini içine alacak şekilde yaygınlaşması, başta Milli Eğitim Bakanlığı olmak üzere ilgili kurum ve kuruluşların şiddetin önlenmesi ve azaltılması konusundaki çalışmalarını hızlandırmıştır. Bu dokümanda sadece Milli Eğitim Bakanlığı’nın yürüttüğü çalışmalar kısaca özetlenmiştir (MEB, 2006):

1.İlköğretim programına sosyal, duygusal, bilişsel alanlarda sorunlarla baş etme becerilerine ilişkin kazanım ve etkinlikler dahil edilmiştir.

2.İlköğretim programlarına rehberlik entegrasyonu yapılmış ve ilköğretim ile ortaöğretim rehberlik saatleri için gelişimsel anlayışı temel alan, öğrencilerin eğitsel, meslek ve kişisel/sosyal gelişimlerini destekleyen rehberlik programları hazırlanmıştır.

3. Milli Eğitim Bakanlığı çeşitli kuruluşlarla, okul ve çevresindeki şiddetin azaltılmasına ve önlenmesine doğrudan ya da dolaylı etkisi bulunan program ve projeler yürütmektedir. Bu kapsamda; Çocuk Dostu Okul Projesi, Psikososyal Okul Projesi, Sokakta Çalışan Çocukların Eğitime Yönlendirilmesi Projesi, Ergenlerde Sağlık Bilinci Geliştirme Projesi, Evin Okula Yakınlaştırılması ve Değişen Anne-Baba Rollerini Projesi, Anne Baba-Çocuk Eğitimi Projesi, Çocuklar ve Ergenler için Yaşam Becerileri Eğitimi Projesi, Yaşam Becerileri Eğitim Paketi, 7-19 Yaş Etkili Anne Baba Eğitimi Programı, Çocuk ve Gençlerimizin Risklerden Korunma Bilincini Geliştirme, Temel Önleme Projesi, YİBO Destek Projesi, Haydi Kızlar Okula Kampanyası, alkol, sigara ve madde kullanımını önlemek amacıyla öğrencilere ve ailelere yönelik olarak hazırlanan “Hayata Sahip Çıkmak Programı” değerlendirilebilir.

4. 2003 yılında okullarda olumsuz davranışlara caydırıcılık sağlanması amacıyla 27.08.2003 tarihinde yürürlüğe giren İlköğretim Kurumları Yönetmeliği'ne “Öğrenci Davranışlarının Değerlendirilmesi” ile ilgili hükümler eklenmiştir. Öğrenci davranışlarını değerlendirme sürecinde davranışlara yönelik ödüllendirmeler, yaptırımlar ve uygulama süreci net bir şekilde belirlenmiştir.

5. 2004 yılından itibaren eğitim ortamlarında, öğrencilerin demokrasi bilincini oluşturacak şekilde, demokrasinin bütün unsurları ile öğretilip yaşatılmasını amaçlayan bir demokrasi eğitimi verilmekte, okul meclisleri kurulmaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda ilk ve ortaöğretim kurumlarında “Okul Öğrenci Meclisleri” oluşturulmaktadır.

6. 2005 yılında okul-aile işbirliğine ilişkin bir genelge çıkarılmıştır. 10.10.2005 tarih, 2005/92 sayılı “Öğrenci-Veli-Okul Sözleşmesi Genelgesi” ile bireyin kendini gerçekleştirme, okulda demokrasi kültürünün yerleştirilmesi, okulun tüm imkânları ile çevreye açılması, veli ve öğrencinin beklentilerinin sisteme dâhil edilmesi, hizmet üretenler ile alanlar arasındaki ilişkilerin belirlenmesi için sistematik bir düzenlemeye gerek duyulmuştur. Bu amaçla Öğrenci-Veli-Okul Sözleşmesi hazırlanmıştır.

7. Ortaöğretim Genel Müdürlüğü tarafından 14.03.2006 tarih ve 2006/22 sayılı “Öğrencilerimizin Zararlı Madde Kullanımı ve Şiddet Gibi Risklerden Korunması Genelgesi” çıkarılmıştır. Bu Genelge ile okulda “biz” duygusu yaratma, işbirliği ve

iletişimle etkili bir öğrenme ortamı hazırlayan, okul-öğrenci-veli bütünleşmesi sağlayan bir okul iklimi oluşturulması hedeflenmektedir.

8. Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından 24.03.2006 tarih ve 2006/26 sayılı “Okullarda şiddetin Önlenmesi Genelgesi” hazırlanmıştır. Acil rehberlik önlemlerini içeren bu Genelge çerçevesinde “Okul Vaka Analiz Formu” ile okullardaki şiddetle ilgili mevcut durumu belirleyen bilgiler istenmiştir.

9. Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü tarafından, 2004 yılında psikolojik destek seti hazırlanmıştır. Bu set, 13 işitsel ve 13 görsel modül ile kullanıcı kılavuzundan oluşmaktadır. Hazırlanan bu eğitim setiyle:

-Yetişkinlerin gençlerle iletişim kurma yolları,

-Ana-baba, öğretmen, yönetici ve danışmanlar arasındaki bağın güçlendirilmesi,

-Gençlerin içinde buldukları dönemi kavramaları ve

Döneme özgü sorunlarla baş etme yolları ile gerektiğinde profesyonel yardım almaları amaçlanmıştır.

1.2. TARİHSEL GELİŞİM

Şiddetin tarihi ile ilgili her ne kadar yapılmış tam bir literatür çalışması olmasa da, bu tarihin insanlık tarihi kadar eski olduğu bilinmektedir. “İngiliz ve California’lı arkeologlar, 9 bin yıl önce Çatalhöyük’te yaşamış olan neolitik insanların şimdiye kadar rastlanılan en rahatsız edici ve şiddet unsuru içeren sanat yaptıklarını vurgulamışlardır. Çalışmalarını üç yıldır sürdüren ekip burada ortaya çıkan fresk ve heykellerin yansıttığı şiddeti ortaya koymuşlardır. Arkeologlar buldukları heykellerin % 90’ının başı kesilmiş insanları simgelediğini ve 1960’lı yıllardaki kazılarda ortaya çıkarılan bir freskte ise başsız insan bedenlerini gagalayan bir akbabanın görüldüğünü ifade etmişlerdir” (Şahin, 2003). Bu durum şiddetin tarihinin çok eskilere dayandığını göstermektedir. Yine bir araştırmada, arkeologlar buldukları heykellerin % 90’ının başı kesilmiş insanları simgelediğini ve 1960’lı yıllardaki kazılarda ortaya çıkarılan bir freskte ise başsız insan bedenlerini gagalayan bir akbabanın görüldüğünü ifade etmişlerdir. Bunun yanında,

şiddetin en çok görüldüğü alanlardan birisi olan sporda saldırganlığın tarihinin ise daha iyi bir şekilde literatüre girdiği görülmektedir. Sporda görülen bu şiddetin 1904’lerde başladığı ve bu saldırganlığın bazı zamanlar ülkelerin diğerlerine üstünlük sağlama çabasından bazen ise insanların ekonomik koşullarından kaynaklandığı yapılan araştırmalarla ortaya konmaktadır (Şahin 2003).

“Foucault klasik çağ olarak adlandırdığı, yaklaşık olarak 17. yüzyılın ortasından 18. yüzyıl sonuna kadar uzanan, aşağı yukarı monarşi kurumuyla örtüşen dönemin hukuk anlayışına göre yasaya karşı işlenen suçun, niteliği ve hedefi ne olursa olsun, aslında hükümrana karşı işlenmiş olduğunu, çünkü yasanın hükümranın iradesiyle özdeş olduğunu belirtir. Bu yüzden klasik çağda, suçun şiddet yoluyla ve halka açık olarak cezalandırılmasını mümkün kılan, hükümranın ve temsil ettiği iktidarın sahip olduğu bir ayrıcalıktır. Bu ayrıcalık yaşam ve ölüm üzerinde karar verme ayrıcalığıdır. Öte yandan 18. yüzyıldan itibaren girilen reform hareketleriyle, iktidarın gücü kullanma şeklinde de değişimler gözlenir. Foucault bu değişim ve gelişmeleri, maddi üretimin gelişimine, servetin artmasına ve mülkiyet ilişkilerine daha fazla hukuksal ve ahlaki değer verilmesine bağlar. Böylece, bireyin gündelik yaşamını çevrelendirmeyi hedefleyen iktidarın kendini yeniden ayarlama çabaları, yeni bir ceza hukukunun gelişiminin de nedeni olur. Ceza hukukundaki reformun amacı ise, hükümlünün insanlığına duyulan saygıdan değil, cezayı veren ve uygulayan iktidarın toplumsal gövdeye daha fazla nüfuz etmesini sağlamak ve böylece, itaatkâra, kurallara, düzene ve kendini kuşatan otoriteye boyun eğmiş ve onu içselleştirmiş bir birey yaratmaktır. Olumsuz ve sınırlayıcı olan ve hükümranın yaşamı almak ve affetmek hakkıyla belirlenen eski iktidar biçimlerinin tersine, bu yeni iktidar biçimi olumlu, üretken ve yaşamın desteklenmesine yöneliktir. Bu yüzden bu yeni iktidar teknik ve mekanizmalarına Foucault bio-iktidar adını verir. Burjuva toplumunun bir ürünü olan bio-iktidar, normların yasaların önüne geçtiği bir normalizasyon toplumu oluşturur, bireyleri norma uymaya zorlayan bu toplumda, birey ve özneliği, bilimsel disiplinci mekanizmalar tarafından oluşturulmuş ve biçimlendirilmiş bir bilgi nesnesi ve öznesi olarak ortaya çıkar” (Ayan, 2007: 42).

İKİNCİ BÖLÜM
EĞİTİM KURUMLARINDA ŞİDDET ALGISI

2.1. EĞİTİMLE İLGİLİ KAVRAMLAR

2.1.1. Eğitimin Tanımı

Kelime anlamı itibari ile eğitim, “Çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine okul içinde veya dışında, doğrudan veya dolaylı yardım etme, terbiye” anlamına gelmektedir (<http://tdkterim.gov.tr>, 2010).

Eğitim, bireyin doğumundan ölümüne süregelen bir olgu olduğundan ve politik, sosyal, kültürel ve bireysel boyutları aynı anda içinde bulundurmaktadır. Bu nedenle bu kavramın tanımının yapılması zordur. Eğitim, bireylerin toplumun standartlarını, inançlarını ve yaşama yollarını kazanmasında etkili olan tüm sosyal süreçlerdir. Kişinin yaşadığı toplum içinde değeri olan, yetenek, tutum ve diğer davranış biçimlerini geliştirdiği süreçlerin tümü eğitim kavramının kapsamına girer (<http://www.meb.gov.tr>, 2010). Dolayısı ile eğitim, bireyin hem kişisel özelliklerinin, hem de mesleki hayatında gerekli olacak temel bilgilerinin geliştiği bir süreç olarak nitelendirilebilir.

En geniş tanımı ile eğitim, bireyin içinde yaşadığı toplumda davranış biçimleri edindiği süreçler toplamı olarak ifade edilebilir. Dolayısı ile eğitim, zaman ve mekân yönünden geniş ve karmaşık bir kapsamı yansıtmaktadır. Eğitim kavramı, insanoğlu için örgün ya da yaygın anlamda, yaşam boyu sürdüğü ve her deneyim insanda, şöyle veya böyle, tepki yarattığı için kapsamlıdır. “Eğitimin bu kapsamı, eğitim programına da yansımaktadır. Eğitim programı da kapsamlıdır; çocuklar, gençler ve yetişkinler için düzenlenen, milli eğitim politikasına ters düşmeyen bütün etkinlikleri ve yaşantıları kapsar” (Varış, 1998). Kısaca eğitim, öğrenim hayatından farklı olarak bireyin hayatında kalıcı izler bırakan bir öğrenme sürecidir.

Yapılan tanımlardan da görüleceği üzere eğitim, bireyin karakteristik özelliklerinde kalıcı değişiklikler yapan, bir anlamda bireyi olgunlaşmasını ve sosyalleşmesini tamamlayan bir süreç olarak nitelendirilebilir.

2.1.2. Eğitimin Türleri

Eğitimin formal, informal, resmi, gayri resmi, örgün, uzaktan gibi pek çok farklı çeşidi bulunmakla beraber, temelde bir eğitimin türü belirlenirken, baz alınan sistem önem kazanmaktadır.

Formal eğitim: Planlı, programlı, bir amaç doğrultusunda belirli bir mekanda uzman kişilerin rehberliğinde düzenlenen bir etkinliktir.

İnformal Eğitim: Bireyin içerisinde bulunduğu ortamda kendi kendine sistemsiz ve denetimsiz bir şekilde kültürlenmesidir. Bu kültürlenme olumlu yönde olabileceği gibi istenmeyen bir yönde de olabilir.

Resmi Eğitim: Resmi eğitim devlet tarafından yapılan eğitim hizmetlerinin bütünüdür. Buna zorunlu eğitim ve lise düzeyindeki eğitim de dahildir.

Örgün Eğitim: Resmi eğitimin bir alt dalı olan örgün eğitimde, devam zorunluluğu olan, bir eğitim kurumu tarafından, kayıt usulüne dayanan ve bir plan çerçevesinde verilen eğitim türüdür.

Uzaktan Eğitim: Daha çok yurtdışında ve özellikle batılı ülkelerde görülen bu eğitim türünde, öğrenci plan ve programını kendisi belirler. Denetçi bir mekanizma aracılığı ile sınavlarını veren öğrenci, belli bir diplomayı almaya hak kazanır.

Decroly Sistemi (İlgi Merkezleri Metodu): İlgi merkezleri metoduna göre, öğretimde yapay dersler kaldırılmalı, çocuklar doğanın içinde yaşayarak, gözleyerek, yaparak öğrenmelidir (Özdaş, 1997). Öğretim tekniklerinden gösterim, uygulama gibi tekniklere dayanan bu eğitim türünde öğrenci, daha çok uygulamalı ve ampirik bilgileri edinmektedir.

Dalton Plânı: Bu plana göre öğrencilerin ilgi ve yetenekleri birbirinden farklı olduğu için, bunları bir "sınıf"a doldurarak ortak ders yapmak doğru değildir. Öğrenme süreci kişiden kişiye değişebilir. Bu plana göre öğrenci her konuda baştan verilmiş sorulara göre bir "çalışma plânı" hazırlar. Bütün çalışmalar laboratuvarda yapılır; evde çalışma yapılmaz. Bir konu öğrenilmeden diğerine geçilmez (Özdaş, 1997). Dalton planı her ne kadar bireysel yetenekleri ön plana çıkarsa ve bireyleri yetenekleri doğrultusunda yöneltmeyi hedeflese de, uygulamada çok zor olduğu görülmektedir.

Çünkü bunun için daha gelişmiş donanım, eğitim kadrosu gibi ekipmanlara gereksinim vardır.

Platoon Planı (Küme Modeli): Bu modele göre okul, öğretim işini gerçekleştirmek için kurulmuş sınıf, laboratuvar, kütüphane, atelye, spor salonu gibi unsurlardan meydana gelen bir organizasyondur ve dersler de uzman öğretmenler tarafından verilir. Ama öğretim bir bütündür; dolayısıyla bütün okul faaliyetleri birbiriyle uyumlu olmalı, birbirini tamamlamalıdır (Özdaş, 1997). Ülkemizde de uygulanması çok sık olan bu eğitim türünde, daha çok genele hitap eden bir eğitim söz konusudur.

2.1.3. Eğitimin Hedefleri

Ertürk'e göre (1972: 26) eğitimde hedefler, bireye, planlı eğitim yoluyla kazandırılacak nitelikler olarak görülebilen bilgi, beceri, tutum, ilgi ve alışkanlıklar gibi kendisinin kullanacağı düşünülen özellikler ve ulaşması istenen sonuçlardır. Eğitimin temel hedefleri çerçevesinde eğitilmiş bireyin kazanımı olarak kabul edilen bu yeterliklerin gözlenebilir ve kullanılabilir olması gereklidir. "Hedef, bir öğrencinin, planlanmış ve tertiplenmiş yaşantılar sayesinde kazanması kararlaştırılan ve davranış değişikliği veya davranış olarak ifade edilmeye elverişli olan bir özelliktir (Ertürk, 1972: 26). Bu hedeflerin belirlenmesi için gerekli olan en önemli bileşen ise önceden kararlaştırma sürecidir. Dolayısı ile eğitim tasarlanmasında bu sürecin iyi bir şekilde ele alınması gerekir.

2.2. EĞİTİM KURUMLARINDA ŞİDDET

2.2.1. Eğitim Kurumlarının Türleri

Ülkemizde uygulamada, genel olarak iki türlü eğitim kurumu vardır. Bunlardan ilk grup formal ya da resmi eğitim veren kurumlar olan örgün eğitim kurumları, diğeri ise örgün olmayan eğitim kurumlarıdır. Araştırmanın bu bölümünde, anket uygulamasına da konu olan örgün eğitim kurumları üzerinde durularak, her iki kurum türü hakkında bilgi verilmiştir.

Okul Öncesi Eğitim Kurumları: Okul öncesi eğitim; ilköğretim yaşına gelmemiş çocukların eğitimini kapsar. Devlet eliyle yürütülecek okul öncesi eğitim bir veya iki yıl süreli olup okul öncesi eğitim çağ nüfusunun tümünü kapsayacak şekilde bir programa bağlı olarak yaygınlaştırılır. Okulöncesi eğitimin amaç ve görevleri, Türk milli eğitiminin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak şunlardır:

- Çocukların beden, zihin ve duyu yönlerinden gelişmesini, iyi alışkanlıklar ve yararlı beceriler kazanmasını sağlamak;
- Çocukları her yönden ilköğretime hazırlamak;
- Elverişsiz çevre ve aile koşullarından gelen çocuklara, uygun bir yetişme ortamı yaratmak;
- Çocukların Türkçeyi doğru ve güzel konuşmalarını sağlamak.

Okulöncesi eğitim kurumları devlet okullarında ilkokullara bağlı anasınıfları halinde veya ilgili diğer öğretim kurumlarına bağlı uygulama sınıfları olarak açılabileceği gibi, ayrı anaokulları olarak da kurulabilirler. Ayrı anaokullarına bağlı anasınıfları ile uygulama sınıflarına o yılın 31 Aralık gününden önce dört veya beş yaşını tamamlayan çocuklar alınır (<http://www.mebnet.net/>, 2010).

İlköğretim Kurumları: Milli Eğitim Bakanlığının günümüzde kullanılan yeni ilköğretim yönetmeliğinde ilköğretimin amaçları ilgili yönetmeliğin beşinci maddesinde verilmiştir.

Orta Öğretim Kurumları: İlköğretim kurumlarına benzer şekilde, ortaöğretim kurumlarının amaç ve temel ilkelerini de Milli Eğitim Bakanlığı, 31.7.2009/27305 tarih ve numaralı Resmi Gazetede yayınlanan Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği'nin beşinci maddesinde belirtmiştir. Ortaöğretimde değişiklik ihtiyacının ulusal ve küresel ölçekte farklı bileşenleri bulunmaktadır: Gerek akademik gerek mesleki ortaöğretim mezunlarının becerilerinin istenen düzeylerde olmaması, eğitim sistemimizde yıllar içinde gerçekleşen değişikliklerden bağımsız bir sorun olarak süregelmektedir; Sekiz yıllık zorunlu ilköğretimin herkese ulaştırılmasına yönelik politika ve uygulamalar, ortaöğretime daha yüksek bir talebi de beraberinde getirmiştir. Zorunlu eğitimin 12 yıla çıkması ve ortaöğretimin evrensel bir asgari gereklilik haline gelmesi yönündeki küresel eğilimler ile birlikte bu durum, ortaöğretime ilişkin

değişiklik taleplerini artırmaktadır; Söz konusu talebi yalnızca kaynak artırımı ile değil, sistemin yapısındaki değişikliklerle de karşılamak gerekmektedir; Bilgi ekonomisinin gerektirdiği işgücünün özellikleri değişikliğe uğramaktadır. Esnek, yenilikçi ve rutin dışı iş kolları önem kazanmış, dolayısıyla işgücü nitelikleri arasında bilişim-iletişim okuryazarlığı, yabancı dil bilgisi ve disiplinler arası geçişgenlik ön plana çıkmıştır (Dünya Bankası, 2005).

Yüksek Öğretim Kurumları: Yüksek öğretim, ortaöğretime dayalı en az iki yıllık yüksek öğretim veren eğitimin tümünü kapsar. Liselerden herhangi birini başarı ile tamamlayan öğrenciler, yüksek öğrenim kurumlarının koşullarına bağlı olmak kaydıyla, bu kurumlardan yararlanma hakkına sahiptirler. Yükseköğretim kurumlarının kuruluşu, açılışı, özel amaçları, çalışmaları ve öğretim üyeleri ile ilgili esaslar ve yükseköğretim kurumlarına ilişkin diğer hususlar, bu kurumların özel yasalarında belirlenir. Yükseköğretim paralıdır. Ancak, maddi olanakları elverişli olmayan, başarılı öğrenciler ile özürlü öğrencilerin her türlü öğrenim giderleri, olanakları ölçüsünde burs, kredi, parasız yatılı ve benzeri yollarla devletçe karşılanır (<http://www.mebnet.net/>, 2010).

2.2.2. Eğitim Kurumlarında Şiddet

Eğitim kurumlarında şiddet konusundaki araştırmaları genel olarak iki gruba ayırmak mümkündür. Bunlardan birinci grup fiziki ortam, okulda bireyler arası ilişkiler gibi fiziksel unsurlar üzerinde dururken, diğer grupta ise daha çok psikolojik boyut ön plandadır.

Okul ve şiddet ilişkisini, okulun fiziki ortamı açısından ele alan araştırmalar, öğrencinin okul sistemi içerisinde diğer öğrencilerle ve okul personeli ile olan ilişkisi üzerinde durmaktadır. Okul iklimi analizlerinde genelde sıklıkla güvenli bir okul tanımına gönderme yapılmaktadır. “Etkili ve güvenli okulların özellikleri arasında; yöneticilerin öğrenci problemlerine ilgi duyan bir yapıya sahip olması, ebeveynler ile okul yönetimi arasında işbirliğinin sağlandığı, öğrencilerin okul etkinliklerine katılım düzeyinin yüksek olduğu ve okulun fiziksel çevresinin güvenli olması gibi hususlar belirtilmektedir. Welsh (2000) de, okulların da insanlar gibi, kendilerine özgü kişilikleri ve iklimleri olduğunu ileri sürmektedir. Bir okulun iklimi ile kast edilmek istenen;

öğrenciler, öğretmenler ve yöneticiler arasında bir etkileşim biçimi haline gelen yazılı olmayan inançlar, değerler ve tutumlardır” (Kızmaz, 2006: 58). Büyük bir örgüt olarak ele alındığında okullarda, örgütsel iklimin bireyler arası çatışmalara, çıkar kavgalarına, şiddet ve benzeri konulara yönelimini destekleyici bir nitelikte olabilir.

Okulda egemen olan kültürün doğası ile öğrencilerin şiddete başvurma davranışlarındaki sıklık arasında negatif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki vardır. Genel olarak okul kültürü işbirlikçi yönde geliştikçe, öğrencilerin şiddete yönelik davranışları azalmaktadır. Öte yandan işbirlikçi özellikler taşıyan okul kültürleri kendileriyle birlikte saygı kültürünü de geliştirirler, bundan dolayı okul liderleri olması beklenen yöneticilerin okul kültürlerinin işbirlikçi doğasını daha fazla geliştirmesi, saygı kültürünü daha fazla geliştirecektir. Ancak saygı kültürünün gelişmesi sağlanabilirse, öğrencilerin şiddete yönelik davranışlarını azaltabilir (Demirtaş, Ersözlü, 2007: 187). Okulun mevcut iklimi ile okuldaki şiddet eğilimleri arasındaki ilişki her zaman negatif yönlü olmaya da bilir. Teorik olarak, şiddetin ve şiddet çağrıştıran eylemlerin normal görüldüğü toplumlarda, okullardaki örgütlenme de bu doğrultuda olacaktır. Dolayısı ile toplumla uyum içinde olsa da bir okulun kültürü, şiddeti besleyen ya da önleyen ciddi bir etki sahibidir.

Okullardaki şiddetin bir diğer tehlikeli yanı ise, bu dönemde edinilen şiddet içeren davranışların kalıcı olmasıdır. Okul ortamında kazanılan şiddet içerikli eylemlerin sonraki dönemlerde yeniden üretilmesi söz konusudur. “Şiddete şahit olma kaygı ve depresyonu yaşama deneyimi, fobiler geliştirme, bozuk davranışlar ve özellikle travma sonrası stres bozukluğu açısından öğrenci ve gençleri önemli risklerle karşı karşıya getirir” (Sağlam, 2009). Psikanaliz çalışmalarında da, bireyin çocukluk döneminin büyük önem taşıdığı bilinmektedir. Bunun yanında, bireyin çocukluk yaşantısının oldukça büyük bir kısmını geçirdiği bu kurumlardaki şiddet unsurlarının, bireyin yaşamında kalıtsal etkiler bırakması söz konusudur.

Okullarda boş zaman değerlendirme olanaklarının yetersizliği de okuldaki şiddeti hazırlayan bir etmen olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle geliri düşük ülkelerde ya da bölgelerde, öğrenci ders dışı saatlerde boş geçen zamanını akıllı bir şekilde değerlendirebilecek olanaklara sahip değildir ve bu nedenle rahatlıkla şiddete yönelebilmektedir. Öte yandan, daha yüksek ekonomik gelire sahip, çağdaş okul

sistemlerinde okul, öğrencinin boş zamanını değerlendirmek bakımından bir sorumluluğa sahiptir ve bu konuda yasal olarak olanaklar sunmak zorundadır. Yer, araç, gereç, personel gibi olanaklarla okul, öğrencilere yardımcı olmaktadır. Boş zamanını nasıl değerlendireceğini bilmeyen öğrenci, çevrenin de etkisiyle kolaylıkla şiddete başvurmaktadır (Uysal, 2003: 42). Buna benzer şekilde, sadece okul içerisindeki öğrenciler değil, okul çevresinde bulunan gençlerin de bu türlü şiddet olaylarına neden oldukları bilinmektedir. Çözüm olarak sadece okuldaki gençlerin değil, tüm gençlerin birbirleri ile sosyal olarak iletişim kurmalarının belli bir düzeyde tutulması gereklidir. Ülkemizde, okullarda kız erkek arkadaş ilişkileri nedeniyle çıkarılan grup kavgaları, öğrencilerden haraç alan okul çeteleri, futbol maçları sırasında hiç bitmeyen taraftar çatışmaları “Gençlerdeki Şiddet Olgusu”nun göstergeleridir (Koç ve Hancıoğlu, 2003). Ülkemizin gerek sosyal, gerekse kültürel yapısı, bu türlü şiddet olaylarını körükleyici niteliktedir. Zira sosyolojik açıdan ataerkil yapıya sahip olan insanlarımız, kız arkadaş edinme, gruplaşma gibi konularda, sanayileşme sürecini tam olarak hazmetmiş olan ülkelere nazaran daha kapalı bir sosyal yapıya sahiptir.

Görüldüğü gibi, öğrenciler arası şiddet olaylarına karşı dünyada ve Türkiye’de gittikçe artan bir duyarlılık oluşmaya başlamıştır. Çinkır ve Kepenekçi’ye göre (2003: 238) bu duyarlılığın nedeni, kitle iletişim araçlarının eski dönemlere göre daha yaygın kullanımı olabilir. Zira kitle iletişim araçlarında sıklıkla okul zorbalığı olaylarını konu eden haberlere rastlanmaktadır. “Ancak, ne yazık ki, çocukların bedensel, sözel, duygusal ve hatta cinsel yönden arkadaşları tarafından hırpalandığı son yıllara kadar kimsenin dikkatini çekmemiş, çocukların sadece yetişkinler (anne, baba, öğretmen, müdür vb.) tarafından örselendiğine inanılmıştır. Zorbalığa karşı oluşan bu duyarlılığın sonucu olarak konu ile ilgili araştırmalar yürütülmeye başlanmıştır” (Çinkır ve Kepenekçi, 2003: 238). İletişim teknolojilerindeki bu gelişim sayesinde, geçmişte sayıları daha az gibi görünen bu olaylar gün yüzüne çıkmakta, toplum ise bu konuda daha duyarlı davranmaya yönelmektedir. Araştırmacılara göre sınıfında değişik biçimlerde şiddet teknikleri kullanan öğretmen, bilerek ya da bilmeyerek bu teknikleri öğrencilerine de öğretmektedir. “Öğrencilerin % 50’den fazlası “fırsat bulsalar aynı karşılığı vermek istediklerini” belirtmişlerdir. Öğretmenlerin şiddet içeren davranışlarını aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür” (Alkan, 2007: 54-55):

- Tokat atma
- Bakışlarla korkutma
- Herhangi bir şey ile vurma
- Lakap takma
- Alay etme
- Toplum içinde küçük düşürme
- Notla tehdit etme
- Kulak çekme
- Saçını çekme
- Bireyin temel ihtiyaçlarını kısıtlama
- Küfür etme
- Canını yakma
- Vurma, itekleme
- Kızıp bağırma
- Hakaret etme
- Cinsel taciz

Ülkemizde de, okullarda çeteleşme eğiliminin artışı ile paralel bir biçimde şiddet ve suç olaylarının da artış göstereceğini şimdiden öngörmek mümkündür. Böyle bir gelişme, okulların güvenli mekanlar olma özelliklerini daha çok yitirilmelerini getirecektir. Özellikle, gelecek dönemlerde, çetelerin okullardaki nüfuzlarının artması veya çete oluşumlarından kaynaklanan şiddet eylemlerinin yoğunluk kazanması, “güvenli okul” tanımına yönelebilecek en riskli unsur olarak gözükmektedir. Diğer bir deyişle, gelişmiş bazı ülkelere benzer biçimde Türkiye’de de, çete oluşumlarının okullarda yaygınlık kazanması, çete odaklı şiddet davranışlarının artmasını doğuracaktır. Bu nedenle, okullarda şiddet olaylarının artmasının önlenmesine yönelik çabaların veya çalışmaların şimdiden başlatılması ve yoğunlaştırılması gerekmektedir. Bu çalışmalar içerisinde, şiddet unsurlarını dışlayan veya içermeyen bir “okul kültürünün” oluşturulması son derece önem arz edecektir. Çünkü okulun kendine özgü

bir kültürel yapıyı yaratamaması durumunda, çete kültürlerinin ve sorunlu yapıların yarattığı patolojik kültürel unsurların okul mekânlarına taşınması veya burada zemin bulması olasıdır (Kızmaz, 2006: 50). Alıcı'nın (2006) aktardığı, "Okullarda Şiddet" konulu bir araştırmada, okullarda yaşanan şiddetin en önemli nedeninin "manevi değerlerdeki yozlaşma" olduğu ortaya çıkmıştır. Ankete katılan 9 bin 683 kişi, okulda şiddet sebebini % 55.6 ile "manevi değerlerdeki yozlaşma" olarak bildirmiştir. Şiddetin ortadan kaldırılması için polisiye tedbirlerin dahi gündeme geldiği bir ortamda vatandaşlar, polise tedbirlerin en son önlem olduğunu belirtirken, manevi değerlerdeki yozlaşmaya paralel olarak yüzde 21 ile "Aile içindeki eğitim yetersizliği"ni de sebep olarak bildirmiştir. "Memurlar.net" adlı internet sitesindeki ankete 1 günde 9 bin 683 kişi katılmıştır. "Son zamanlarda okullarda artan öğrenciler arasındaki şiddet olaylarını neye bağlıyorsunuz?" sorusu yöneltilerek, bununla ilgili, "Manevi değerlerdeki yozlaşma", "Aile içindeki eğitim yetersizliği", "Ceza kanunlarındaki yetersizlik", "Eğitimdeki yetersizlik", "Diğer etkenler ve Güvenlik yetersizliği" kategorilerinden oluşan 6 seçenek sunulmuştur. Ankete rekor düzeyde katılım gerçekleşmiş olup, anketten elde edilen sonuçları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür" (Alıcı, 2006):

- Manevi değerlerdeki yozlaşma: 5 bin 385 oy ve % 55.6
- Aile içi eğitimdeki yetersizlik: 2.032 oy ve % 21.0
- Ceza kanunlarındaki yetersizlik: 1.098 oy ve % 11.3
- Eğitimdeki yetersizlik: 840 oy ve % 8.7
- Diğer: 185 oy ve % 1.9
- Güvenlik yetersizliği: 143 oy ve % 1.5.

Okulda şiddetin öğrenciler ve öğretmenler üzerinde pek çok olumsuz etkileri vardır. Bunlardan birisi, okul şiddeti öğrencileri korkulu hale getirip öğrenmeye hazırlıklarını ve yeteneklerini etkileyebilir ve bunun yanında saldırılarla ilgili kırılganlıklar konusundaki kaygılar okul çevresinde de zararlı bir etki yapabilir (Sağlam, 2009). Bu da kalıcı bir suç işleme ve şiddet eğilimini beraberinde getirebilir. Çocuklar ev dışında zamanın büyük bir kısmını, gelişim dönemleri boyunca kendilerini en çok etkileyen sosyal bir kurum olan okulda geçirmektedir. Genel suçlar içinde çocuk suçlarının oranının % 5 olduğu ülkemizde, okuldaki şiddet olaylarının resmi bir kaydı

yoktur (Peker, 1994). Ancak yapılan çalışmalarla bunların kayıt altına alınmasına geçilmiş, bu konuda yeni araştırmalar yapılarak, konunun önemi fark edilmeye başlanmıştır.

Okulda şiddeti genel olarak değerlendirdiğimizde, “Furlong ve Morrison’a (Ak.t Kızmaz, 2006: 48) göre okulda şiddet kavramı, okul iklimi üzerinde olumsuz sonuçlar üreten, öğrencilerin öğrenme süreçlerine zarar veren, onların gelişimlerini engelleyen saldırgan ve suç benzeri davranışları tanımlamayan bir anlamda kullanılmaktadır. Genel olarak okul bağlamındaki şiddet, öğrenci ile öğrenci ve öğrenci ile öğretmenler veya okul yöneticileri/okul personeli arasında yaşanan tehdit ve fiziksel saldırıyı içermektedir” (Kızmaz, 2006: 48). Yine bir başka görüşe göre okulda şiddet, eğitimde ve özellikle okulda karşılaşılan şiddete işaret etmekte olup, öğretmenlerin, okul idarecilerinin kullandığı şiddet, ayrıca öğrencilerin birbirleri arasında ve okul görevlilerine karşı uyguladığı şiddet bu kapsamda ele alınmaktadır. Okullarda görülen şiddet olaylarında çocuklar şiddetin hem uygulayıcısı, hem de mağdurdurlar. Bu nedenle şiddet hem psikolojik, hem de sosyolojik bir sorun olarak ele alınmalıdır (http://tr.wikipedia.org/wiki/Okulda_%C5%9Fiddet). “Humphreys, öğretmenlerin şiddet içeren davranışlarını bir basit disiplin sorunu olarak nitelendirmiş ve bu davranışları şu şekilde belirtmiştir: Öğrencilere bağırarak, emretmek, alay etmek, küçümsemek, dalga geçmek, şiddetle eleştirmek, “zayıf tembel” vb. şekilde nitelemek, tehdit etmek, itip kakmak, bazı öğrencileri sevmemek, diğer öğrencilerle kıyaslamak” (Alkan, 2007: 52). Bunlara ilave olarak, kitle iletişim araçlarının da şiddet üzerindeki etkileri tartışılmaktadır. Okul ve şiddet ilişkisi üzerinde fikir ileri süren çok sayıda insan son dönemlerde şiddet olaylarının artışından, kitle iletim araçlarındaki şiddet içerikli program, dizi veya filmlerin okullardaki şiddeti arttırdığını ileri sürmektedir. “Bu çerçevede çok sayıda yönetici, öğretmen ve öğrenci; okullardaki şiddet olaylarının nedenlerine ilişkin olarak çocukların özellikle izledikleri filmlerin kahramanlarına öykündükleri ve okulda akran grupları içerisinde söz konusu bu kahramana/kahramanlara özgü bir tavır ve dil geliştirdiklerini yaygın olarak belirtmişlerdir” (Kızmaz, 2006: 57). Özellikle günümüzde giderek artan bir trendle mafya dizileri, savaşlı, silahlı filmler, sokaklarda adam kovalayıp dövmeye dayalı olan bilgisayar oyunları, ya da öldürülen kişi başına puan veren oyunların, gençlerin üzerindeki şiddet eğilimleri üzerinde etkili olabileceği söylenebilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ÇOCUK GELİŞİMİ VE EĞİTİM ARASINDAKİ İLİŞKİ

3.1. ÇOCUK GELİŞİMİ ÜZERİNE GENEL YAKLAŞIMLAR

Eğitim kurumlarındaki şiddeti araştırırken, bu şiddeti model alan öğrencilerin gelişimi üzerinde de kısaca durulması gerekir. Çocuk gelişirken, aynı zamanda öğrenerek gelişecek, bu öğrenme sürecini de etrafından aldığı bilgilerle pekiştirerek sürdürecektir. Genel olarak çocuklarda gelişimin iki yönü vardır. Bunlardan biri çocuğun fiziksel gelişmesi diğeri coşkusal ve zihinsel alanlarda gelişmesi ve giderek daha güçlü olması sürecidir. Çocuğun kişiliğinin bütünlüğü benlik olarak ifade edilirse, bireyselleşmenin veya benliğin gelişmesinin sınırları kısmen bireysel koşullar tarafından oluşsa bile daha çok toplumsal koşullar tarafından şekillenmektedir. “Bireyselleşme ve benlik gelişiminin kişisel farklılıklara rağmen insanların ait oldukları toplumların kaçınılmaz bir şekilde belirleyici özelliklerini taşıyan belirli bir düzeyleri vardır” (Fromm, 1993: 39-41). Bireyselleşme süreci ile eğitim süreci paralel gitmektedir. Bireyselleşme süreci ile birlikte gerçekleşen benlik gelişimi, çocuklarda gençlik dönemine kadar uzayan bir süreçtir. Bireyselleşme ve benlik gelişiminin sınırları bireysel koşullar tarafından belirlenmektedir. Öte yandan, toplumsal koşullar da bu sınırları belirlemede etkilidir (Fromm, 1993: 35-37). Çocuğun gelişiminde diğeri bir nokta olan kişiliğin gelişimi, bireyin kendisini ve çevresini algılama, ilişki kurma ve düşünme biçimi olarak tanımlanabilir (Yavuz, 2000: 105). Tüm bu gelişme evrelerinin genel özelliği, bu evrelerde ön plana çıkan, özellikle sosyal duygusal öğrenme ve rol alma kuramlarıdır. Eğitim kurumlarındaki şiddet ve çocukların şiddet algısı ise daha çok, bu gelişme dönemlerinde şekillenir.

Çocuklarda şiddeti içselleştiren süreci incelerken, bir diğeri ön plana çıkan nokta ise, çocukların toplum tarafından kabulüdür. Bu kabul yalnızca ad vermekle yeterli olmaz, annesinin soyunun adıyla birlikte babasının adının da kabile meclisinde yüksek sesle söylenmesi gerekir. “Örneğin Irouka soylarından çocuklara verilen adlar ergenlik dönemine kadar sürer. Ergenlik dönemlerinde ana soyundan akrabaların kararıyla çocukların eski isimleri kendilerinden alınarak, çocuklara yenileri verilir. Çocuklara ikinci isimleri verildikten sonra topluluk çocuklardan yetişkin davranışları ve sorumluluğu bekler” (Morgan, 1994, 169-170). Toplum tarafından kabullenilmeme durumunun şiddet algısını normalleştirdiği, dışlanmışlık hissini suça yöneltmede önemli bir etmen olduğu dikkate alınır, çocuk gelişiminde, şiddeti etkileyen konulardan birisi de, çocuğun topluma kabulüdür.

Çocukların gelişim sürecinin bir diğer incelenmesi gereken konusu ise, bu dönemdeki bireylere yönelik alınan önlemlerdir. Bu alanda atılan adımlardan birisi, 17. yüzyılda Paris Parlamentosunun tanınmış ailelere, topraklarında buldukları kimsesiz çocuklara kurum açma zorunluluğu getirmesidir. “1741 yılında Londra’da sokak çocukları için çocuk hastanesi kurulmuştur. Amerika’da 1825 yılında ilk olarak çocuk suçlular için bir ev kurulmuş ve bu ev ihmal ve şiddet kurbanı çocukları da ağırlamıştır. ABD’de ilk istismar olayı 1874 yılında New York’da gündeme getirilmiştir. 1909 yılında bebek ölümlerini önlemek amacıyla ABD adım atmıştır. 1961 yılında Henry Kempe, Amerikan Pediatri toplantısında “dövülmüş çocuk sendromu” ile ilgili görüşlerini sunmuştur” (Polat, 2001: 135).

Çocukların şiddet algısını etkileyen gelişim aşamalarından en önemlisi, kuşkusuz çocuğun içerisinde yaşadığı aile ortamıdır. “Engels, aile biçimlerinin üretim tarzlarına ve aşamalarına göre şekillendiğini savunur. Horkheimer’de ise aile, birey ile toplumu birbirine bağlayan en önemli araç olarak görülür. Aileyi tutucu bir kurum olarak niteleyen Horkheimer’e göre aile; çocuklarını sınıflı toplumu uysallıkla kabullenmeye hazırlayan, zorlayan ve böylece kapitalizmin yeniden üretimini ve idamesini sağlayan bir kurumdur. Ailenin bu tutucu karakterinin en önemli özelliği babaların oğullar üzerindeki otoritesidir” (Akın, 1991: 41-47). Gelişim aşamasındaki bir çocuğun sosyal rol alma özellikleri de incelendiğinde, ailenin yaşamsal tarzındaki değişiklik yapan etmenlerin, çocukların şiddet gibi pek çok sosyal kavramı da algılamalarını etkileyeceğini düşünebiliriz.

Ailelerin çocuklarına yönelik davranışlarını ya da çocuk eğitimine yönelik tutumlarını, sosyal çevrenin dolayısıyla kültürel değerlerin yarattığını ortaya koyan pek çok çalışma mevcuttur. Vine (1988), çevrenin gereklerine uyum sağlamanın ana-baba amaç ve davranışlarının temelini oluşturduğunu belirtmiştir. “Bebek ölüm oranlarının yüksek olduğu tehlikeli bir çevreye sahip olan tarım toplumlarında, ana-babanın çocuğu koruma ve çocuğun hayatta kalmasını sağlama amaçları çocuğun itaate yönelik olarak sosyalleşmesine ve yüksek doğurganlığa yol açmaktadır. Çünkü tehlikeli sosyal çevreye sahip yerlerde, çocukların itaatli olmaları onların güvenliği için bağımsız olmalarından daha önemli bulunmaktadır” (Kağıtçıbaşı, 1998: 59). Bu durum ise çocukların sosyal olarak kişilik gelişimini derinden etkilerken, şiddet unsurları arasında seçim yapabilme yeteneğini de engellemektedir.

Çocukların şiddet algılarını etkileyen ve çocuk gelişiminin önemli aşamalarından birisi de, kültürel kişiliğin oluşum sürecidir. Genel olarak, kültürün insan davranışlarına ilişkin yönleri dikkate alındığında hepsinin altında duygusal içeriklerinden bağımsızlaşmış alışkanlıklar bulunur. Kültürel kişiliğin parçası olan davranış örüntüleri bireyin, kültürel sistem içinde gerçekleştirdiği işlevleri izler. Bunun yanında beslenme, çalışma ve çocuk yetiştirme gibi insan yaşamının kültürel sistem içinde ve belli koşullarda oluşması, işlevlerin toplumsal olarak standartlaşmış bölümünü ortaya koyar (Özcan, 1998: 57). Bu standartların genel yapısı, çocuğun gelişim sürecinde temel etken olup, çocuğun şiddet algısını da önemli ölçüde yönlendirecektir.

İnsan toplum içinde yaşayan bir canlı olduğundan, içinde yaşadığı topluma adaptasyon sürecinin de çocuk gelişiminde şiddet algısını etkileyen önemli bir rolü vardır. Toplumsallaşma sürecinde, insan bir yandan fiziksel gereksinimlerini karşılarken diğer yandan içinde yaşadığı toplumun kültürel değerlerini öğrenir ve toplumsallaşma ile birlikte kişi şekillenerek içinde yaşadığı kültürel değerlerin bir parçası haline gelir. Bunun yanında toplumun sahip olduğu kültürel değerler, aile aracılığı ile çocuklara aktararak yaşam boyu sürer. İnsanların kişiliğini oluşturan kültürel etmenler, içinde yaşadıkları toplumun göreneklerinden oluşur. Köknel'e (1986: 396) göre, gelenek ve görenekler, giderek davranış kalıpları haline gelir. Bir toplumda alışkanlık haline gelmiş tek eylem biçimi olarak davranış kalıpları; grubun, çevrenin, toplumun birliğini ve bütünlüğünü sağlamak amacıyla insana; cezalandırıcı, denetleyici, kınayıcı, zorlayıcı ve ödüllendirici veya özendirici yaptırımları aktarır. Birlikte yaşama süreçlerinde toplumlar bazı tasarımlar üretmektedirler. Ortaklaşa duygu ve düşünceler uzantısında varlık kazanan bu tasarımlar kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Böyle bir toplumun ortalama bireylerinin ortaklaşa sahip oldukları inançlar ve duygular kendine özgü bir yaşamı bulunan belirli bir sistem oluşturur ve bu sisteme ortaklaşa "bilinç" adı verilir (Can, 2002: 142). Toplum bilincini genel olarak iyi hazmetmiş olan çocuk, şiddetin algısını da toplumun değerlendirmeleri çerçevesinde ele alabilecektir.

Genel olarak değerlendirdiğimizde çocuk gelişimi, kültürel kişiliğin oluşması, toplumsal uyum, benlik gelişimi gibi aşamalarla şekillenirken, toplumun sahip olduğu değerlerin de ileriki yaşama aktarılacağı bir dönemdir. Bu dönemde şiddetin tanımı yapılır, bu dönemde iyi ve kötü kavramları şekillenir ve bu dönemde birey bir topluma ait olma bilincine erişir.

3.2. ÇOCUK VE EĞİTİM ARASINDAKİ İLİŞKİ

Çocuk ve eğitim arasındaki ilişkiyi genel olarak değerlendirecek olursak, çocukluk döneminin bir öğrenme ve uygulama süreci olduğunu, bu süreçte doğru ya da yanlış, bir takım bilişsel edinimlerin olduğunu göz önünde bulundurmamak gerekir. Çocuk ve eğitim konusunun tarihsel gelişimine bakıldığında, Yunan ve Romalılar döneminde üst sınıflarda çocuklara eğitim verildiği görülmektedir. Aydınlanma süreci ve ardından gelen eğilimle, 16. yüzyılda reform hareketleri ile birlikte çocuğa yönelik davranışlar da belirlenmiştir. Püritenlere göre çocuklar ilk günahattan oluştukları için hem iyiliğe hem de kötülüğe yatkındırlar ve çocuklara erken yaşlardan itibaren katı bir disiplin uygulanması gerekmektedir (Onur, 2005: 23-26). “Sosyolog Tenks’e göre çocuklar 17.yüzyılda toplumsal denetimin zeminini oluşturmuşlardır. Denetim eğitim aracılığıyla gerçekleştirilmek istenir ki bunun özü dinsel bir eğitim olup asıl amaç iyi Hıristiyanlar yetiştirmektir” (Onur, 2005: 23-26). İnsanlık tarihinin gelişimi genel olarak değerlendirildiğinde, çocuk ve eğitim kavramlarının dini normlar üzerine kurulması normal kabul edilebilir.

Rönesans ve Reform hareketleri ile birlikte, dini inanışların yerini bilimsel buluşlara bıraktığı görülmektedir. Bu dönemde çocuklara yönelik yaklaşımlardaki değişim, kültürel ve düşünsel dönüşüm ile birlikte başlamış ve bu değişim çocukların lehine ve onların yaşamını korumaya yönelik olmuştur. Bunu takip eden süreçte de, geleneksel toplumlarda 17.yy sonlarına doğru okul, çıraklığın yerine geçmiştir. Toplumsal bir olgu olarak okullaşmanın olmadığı dönemlerde çocuklar, yetişkinlerle iç içe yaşayarak bilmesi gerekenleri çırak olarak çalışma yoluyla öğrenmişlerdir ve çocuklar yetişkinlerden ayrıldıkça özgürlükleri ile birlikte cezaları da artmıştır (Onur, 2005: 29). Günümüzde daha modern bir eğitim yaklaşımı ele alınsa da, belli bölgelerde ve belli sosyal kesimlerde hala çocuk ve eğitim arasındaki ilişki eski kökenlerine dayalı olarak, dini normlar üzerinden değerlendirilmektedir. Günümüzde hala, özellikle doğu ülkelerinde kız çocuklarının eğitimden yoksun bırakılması, bu anlayışın devam ettiğini göstermektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde çocuk, öğrenme sürecinde duyduğu öğrenme ihtiyacını karşılamada bir takım kaynaklara yönelmektedir. Bu kaynaklardan en önemlisi aile ve okul olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitim sistemine tabi olan bireylerin

gelişimleri daha kolay takip edilmekte, daha sosyal ve daha bireysel eğitim mümkün olmaktadır. Bu nedenle çocukların şiddet algılarının belirlenmesinde çocuk ve eğitim arasındaki ilişki, önem arz eden bir konudur.

3.3. ÇOCUK VE ŞİDDET ARASINDAKİ İLİŞKİ

Çocuk ve şiddet arasındaki ilişki iki farklı yolla ele alınabilir. Bunlardan birincisinde çocukların şiddete maruz kalmaları durumu, diğesinde ise şiddeti örnek aldıkları durumdur. Çocukların şiddete maruz kalması konusundaki önlemler daha oldukça yeni olup, çocuk ve eğitim konusu ile paralellik göstermektedir. “Çocuk Hakları Sözleşmesi tarihteki en yaygın olarak kabul edilmiş olan insan hakları sözleşmesidir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde benimsenmiş, 2 Eylül 1990 tarihinde de yürürlüğe girmiştir. Türkiye de dahil olmak üzere yaklaşık 186 ülke ya sözleşmeyi imzalamış ya da onay ve katılma yoluyla Taraf Devlet durumuna gelmiştir. Sözleşme, “Çocuğun gerek bedensel gerek zihinsel bakımdan tam erginliğe ulaşmamış olması nedeniyle doğum sonrasında olduğu kadar, doğum öncesinde de uygun yasal korumayı da içeren özel güvence ve koruma gereksiniminin bulunduğu” temelinde düzenlenmiştir” (Göç, 2006: 20). Çocuk Hakları Sözleşmesinin pek çok yönü incelemeye konu olsa da, çocukların şiddete maruz kalmaları konusunda yapılan çalışmaların en kapsamlı ve ilki olması açısından önemlidir. Öte yandan bu sözleşme ile çocukların şiddetin birincil mağduru oldukları görülmektedir.

Çocuk Hakları Sözleşmesine göre çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır. “Bu sözleşmeye taraf olan devletler, çocuğun ana-babasının, vasilerinin ya da kendisinden hukuken sorumlu olan diğerk kişilerin hak ve ödevlerini de göz önünde tutarak, esenliği için gerekli bakım ve korumayı sağlamayı üstlenirler ve bu amaçla tüm uygun yasal ve idari önlemleri alırlar. Çocukların bakımı veya korunmasından sorumlu kurumların, hizmet ve faaliyetlerin özellikle güvenlik, sağlık, personel sayısı ve uygunluğu ve yönetimin yeterliliği açısından, yetkili makamlarca konulan ölçülere uymalarını taahhüt ederler. Hiçbir çocuk, işkence veya diğerk zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ve cezaya tabi tutulmayacak, yasa dışı ya da keyfi biçimde

özgürlüğünden yoksun bırakılmayacaktır. Özgürlüğünden yoksun bırakılan her çocuğa insancıl biçimde ve insan kişiliğinin özünde bulunan saygınlık ve kendi yaşındaki kişilerin gereksinimleri göz önünde tutularak davranılacaktır” (Göç, 2006: 20).

Polat’a (2001) göre, çocuklara yönelik şiddet dört grupta incelenebilir. Bunlar:

- Fiziksel şiddet,
- Cinsel şiddet,
- Duygusal şiddet ve
- İhmaldir.

Fiziksel şiddet: En geniş anlamıyla, çocuğun kaza dışı yaralanması şeklinde tanımlanabilir ve en sık rastlama şekli çocuğu dövmektir. Buna ilave olarak fiziksel hasara neden olan kırıkların, yanıkların, kesiklerin ortaya çıkmasına yol açan istismar olarak tanımlanabilir. Bu eylemler çocuğa yönelik fiziksel şiddet, çocuğu kontrol altında tutmak amacıyla kullanılmaktadır. Ayrıca çocuğa uygulanan fiziksel güç, bedene atılan bir tokattan, çimdikleme, itikleme, dürtükleme, sarsma, boğazını sıkma, kapalı ortamlara kilitlemek, aşırı şekilde bedensel olarak çalıştırmak yıkanıp temizlemesine izin vermemeye kadar uzanabilir (Polat, 2001: 90). Ülkemizde de en fazla karşılaşılan çocuğa yönelik olan bu şiddet türünün de uygulayıcısının sebepleri yine, çocukluk dönemine dayanmaktadır.

Cinsel şiddet: Cinsel şiddet, psiko-sosyal gelişimini tamamlamamış ve yaşı küçük olan bir çocuğun bir yetişkin tarafından cinsel nesne olarak kullanılması, dokunulması, para için fuhuş ve pornografiye yönlendirilmesidir (Polat, 2001: 91). Bu tarz şiddetin daha çok kız çocuklarına uygulandığı bilinmekle beraber, bu şiddetin pek çok olumsuz etkileri bilinmektedir. Özellikle aile için olan bu şiddet türünde çocuk, kendisini ifade edemeyerek, yıllarca bu şiddete maruz kalabilmektedir.

Duygusal şiddet: Çocuk ve gençlerin kendilerini etkileyen tutum ve davranışlara maruz kalmaları ya da gereksindikleri ilgi, sevgi ve bakımdan mahrum bırakılmaları olup, çocuğu reddetme, aşağılama, yalnız bırakma, korkutma, suçla yöneltme ve duygusal bakımdan ihtiyaçlarının karşılanmamasıdır (Polat, 2001: 96). Ülkemizde bu şiddet türüne de sıklıkla rastlanmakta olup, fazla çocuk sayısı, yetersiz ekonomi gibi etmenler, bu şiddet türünü körüklemektedir.

İhmal: Genel olarak ihmal, çocuğa bakmakla yükümlü kişinin yükümlülüğünü yerine getirmemesi, çocuğu fiziksel ya da duygusal olarak ihmal etmesidir. Bireyin temel gereksinimleri olan beslenme, giyim, tıbbi, duygusal gereksinimler veya yaşam koşulları için gerekli ilgiyi göstermemek şeklinde tanımlanmaktadır. Çocuğu ihmal, pasif bir olgu olup, istismar ve ihmali birbirinden ayıran en temel nokta istismarın aktif, ihmalin pasif olmasıdır (Polat, 2001: 97). İhmalin de en büyük nedenlerinden birisi, ekonomik yetersizlik ya da fazla çocuk sayısı, çok eşlilik gibi nedenler olabilir. Yine bu türlü şiddet de daha çok gelir düzeyi düşük bölgelerde daha sık rastlanmaktadır.

Çocuk ve şiddetin en önemli konularından birisi, çocuğun öğrenerek kabul etme eylemleridir. Genel olarak şiddet, kültürel kabul gördüğünde bir davranış biçimi olarak aktarılır ve toplumsal evrimde, yetişkinlerin öğrendiklerini çocuklar, taklit yoluyla kazanarak dil, yazı vb. araçlarla gelecek kuşaklara aktarırlar. Genel olarak insanoğlunun kendi kültüründe kazandığı etkinlikler ve eğitim sürecinde karşılaştığı bilinçli veya bilinçdışı şartlandırmalar, toplumun kuralları, kültürleme yoluyla aile tarafından bireylere aktarılır (Güvenç, 1979: 132). Bu aktarım sürecinde çocukların şiddet içeren davranışları normal olarak kabullenmeleri, bireylerin ileriki yaşlarında da şiddet eğilimlerine yönelmelerine sebep olmaktadır.

Çocukların şiddet mağduru olarak görüldüğü olayların tarihçesi antik çağlara kadar gitmektedir. Bu dönemde çeşitli toplumlarında çocukların ilahlara kurban edilmesi yaygın olarak görülmüştür. Bunun yanında bazı toplumlarda bebekler, normallik sınırları içinde doğmazlarsa, öldürülmeleri suç olarak görülmemiştir. Yine bir örnekte, Ispartalılar'da özürülü bebeklerin öldürülmesi suç sayılmamıştır. "Eski Yunanistan'da, babalara ırklarının özelliklerini kazandırmak adına çocuklarına karşı kötü davranmak ve gerekli gördüklerinde öldürmeleri için izin verilmiştir. Tarih boyunca çeşitli toplumlarda evlilik dışı doğan çocukların şiddete uğramayı ve kötü davranılmayı hak eden çocuklar olarak kabul edildiği görülmektedir" (Polat, 2001: 131). Çocukların şiddet olaylarına maruz kalmalarının, bireyselleşme ve kişilik gelişim süreçlerinde kalıcı etkilerinin olduğu üzerine pek çok araştırma yapılan günümüzde dahi, pek çok ülkede buna benzer yaklaşımlar devam etmektedir. Özellikle az gelişmiş ülkelerde eğitimin en önemli parçalarından birisinin öğretmen dayacağı olması da bu durumun göstergesidir.

“II. yüzyılda Efesli Hekim Foranus’un yazdıklarına göre çocuklar dövülmekte, yeni doğanlar aileleri tarafından reddedilmekte veya anneleri kolaylıkla bebeklerini yerlere atabilmektedir. Efeslilerin ilk yasalarında, yeni doğan bebeğin öldürülmesi, satılması yasal olarak kabul görmüştür (Polat, 2001: 125). Endüstri devrimi sırasında çocuklar işgücü olarak alınıp satılmışlar ve kaçma olasılıklarına karşın zincirlerle makinelere bağlanıp çalıştırılmışlardır. Bu dönemde yasalar çocukları korumamış, tam aksine 1628’de Massachusetts kolonisinde inatçı çocuk yasasına göre, asi bir çocuğun öldürülmesi kabul edilmiştir” (Polat, 2001: 133). Bu gibi yaklaşımların daha yakın geçmişte de devam ettiği görülmektedir. “XIX. yüzyılda İngiltere’de değnek cezasına karşı yürütülen protestolarda reform yanlıları, okullardaki uygulamalarının barbarca olduğunu belirtirken, cezanın çocuklara büyük acı verdiği için değil, sağlıksız olduğu için kaldırılmasını talep etmişlerdir. Çünkü sopa ile dövülen çocukların yaraları kolayca mikrop kapıyordu” (Sennett, 2000: 104). Çocuklara yönelik şiddete karşı olan bu yaklaşımın yerini daha modern bir yaklaşıma bırakması da yine Çocuk Hakları Sözleşmesi ile, bundan ortalama otuz yıl öncesine dayanmaktadır. Bunun dışında genel olarak yaklaşımın çocuklar yönünde olumsuz olarak gerçekleştiği görülmektedir.

Çocuğa yönelik en önemli şiddet türlerinden birisi de cinsel tacizdir. Kurtay’a (2005) göre hiçbir çocuk, cinsel tacizle başa çıkabilmek üzere psikolojik açıdan hazır olamaz. “İki üç yaşındaki çocuk bile, her ne kadar böyle bir olayın yanlış olduğunu bilmeseyse bile, ileriki yaşlarında yaşadığı bu olaydan dolayı olumsuz bir şekilde etkilenecektir. Beş yaş ve beş yaşın üstündeki çocukların, taciz uygulayan kişiyi tanıyorlarsa bir karmaşa yaşamaları normaldir; bu tarz cinselliğin yanlış olduğunu bilmelerine rağmen, cinsel tacizi uygulayan kişiye olan sevgi ve bağlılıklarından dolayı cinsel tacizi kimseye anlatmazlar” (Kurtay, 2005). Yetişkin bireylerde dahi ciddi psikolojik tahribata neden olan bu durum, çocuklarda kalıcı ve ileriki dönemlerde farklı reaksiyonlara neden olabilen bir şekilde kendisini göstermektedir.

Çocuğa yönelik şiddet konusunda tartışıla gelen bir diğer konu ise, çocuğun yaşıdır. Çocukların ne zaman erişkin bir kişiliğe sahip olduklarına ya da ne zaman kendi başına bağımsız bir birey olduklarına dair farklı yaklaşımların olması nedeniyle, pek çok çalışma ve araştırmadan da anlaşılacağı üzere farklı kültürler ve kökenlerden gelmekte olan toplumlarda ihmal ve çocuğa şiddet uygulama olguları gözlenmiştir (Polat, 2001: 64). Bu durumda çocuk duygu ve düşüncelerini rahatça ifade edebilecek

kişiliğe sahip olamamaktadır. Öte yandan duygularını ifade edebilen, insan ilişkilerinde başarılı, uyumlu, yaşama umutla bakan çocuklarda ise şiddet eğilimi düşüktür. Genel olarak bir çocuğun şiddete yatkınlığı değerlendirilirken olumsuz özelliklerine ek olarak olumlu yanları da göz önüne alınmalı; olumsuz yanları ağır basıyorsa psikolojik destek sağlanmalıdır (Beyazova ve Şahin, 2001). Bu desteğin sağlanmaması durumunda birey duygu ve düşüncelerini rahatça ifade edemeyecek, kendisini ifade etmede yasal olmayan yolları tercih edebilecektir.

Çocuklara karşı işlenen şiddetin nedenleri günümüzde hala tam olarak anlaşılmiş değildir. “Gelles’e göre ABD’de çocuk istismarının ve çocuklara karşı kullanılan kötü davranışın arkasında yatan nedenler hala örtülüdür. Çocuğa şiddet konusunda çalışan uzmanlar ortak bir görüş birliğine ulaşamamışlardır. Şiddet kurbanı çocuklar ise kayıp kişilikler olarak değerlendirilmektedir. Ancak bazı toplumlarda bebeklere yönelik olarak uygulanan şiddetin altında belirgin bir şekilde sosyo-ekonomik nedenlerin olduğu görülmektedir. Örneğin, kültürel değerlere göre Hindistan’da kız çocuklarına çeyiz hazırlamak gerekir. Bu gelenek aileleri ekonomik olarak çok güç durumda bıraktığından ya da ailelerin çeyiz hazırlayacak güçleri olmadığından bütün yasal düzenlemelere ve yasaklara rağmen dişi ceninlerin kürtajı sürmektedir” (Kağıtçıbaşı, 1998: 56-57). Bu durum, çocuklara yönelik şiddetin ifade edilemediği durumlarda, ortaya çıkan sorunların çözümünü de mümkünsüz kılmaktadır. Ülkemizde de ataerkil yapı nedeni ile pek çok anne ve çocuk, dayak mağduru olsa dahi, bunun sebebini ifade edememekte, dolayısı ile çocuğa yönelik şiddetin nedenleri tam olarak ortaya konulamamaktadır.

Çocuk ve şiddet konusunda da, diğer konularda olduğu gibi öğrenme ve model alma süreci önemli rol oynar. Sosyal algı kuramında da belirtildiği gibi, çocuklar televizyonda gördükleri şiddet içerikli davranışları, özellikle de eğer bu tür davranışlar ödüllendiriliyorsa, taklit etme eğilimindedirler. “Örnek olarak, bir çalışmada, ilköğretim çağı çocuklarına Mighty Morphin Power Rangers’ın bir bölümü izlettirilmiş ve daha sonra bu çocukların sınıftaki sözel ve fiziksel saldırganlıkları incelenmiştir. Bir kontrol grubuyla karşılaştırıldığında, şiddet içerikli programı izleyen çocukların, özellikle de erkeklerin, vurma, itme gibi daha fazla saldırganca davranışlar göstermişlerdir. Diğer bir araştırma göstermiştir ki, çocuklar, özellikle de okul öncesi çağındaki çocuklar, bir çizgi film karakterinin şiddet içerikli davranışlarını, sanki canlı

bir karaktermiş gibi rahatlıkla taklit edebilirler. Ancak, deneylerin sadece kısa vadeli etkileri test edebilme gücü vardır. Medya'daki şiddetin uzun vadeli etkilerini test etmek için ise, çocukları zaman boyunca takip eden uzun vadeli çalışmalara ihtiyaç vardır” (Wilson, 2008: 100). Günümüzde özellikle özel medyanın tarihinin ne kadar yakın dönemlere dayandığı düşünülürse, bu konuda daha çok araştırmanın yapılması gerektiği açıktır.

3.3.1. Aile İçinde Çocuğa Yönelik Şiddet

Pek çok araştırmaya göre anne ve babalar, öğretmenler, terbiye amacıyla çocukları fiziksel, psikolojik şiddete mazur bıraktıklarını açıkça ifade etmişlerdir. Anne ve babaya göre çocuğa uygulanan şiddet belki o an için işe yarıyor görünmektedir, ama aslında vurdukça büyüyen zehirli bir tohumun çocuğun ruhunda yerleşmesini sağlamaktadır. “J. J. Rousseau'nun “Emile” isimli kitabında camını kıran Emile için yazdıkları, hem şiddet sorununun çok önceleri farkına varan istisnalarından birisinin tespiti ve hem de şiddetin yararsızlığı açısından önemlidir: “Bırakınız, kırık camlı odada kalsın. Bedensel hastalığın izi kolayca kaybolur, ama bedensel cezanın yol açtığı duygusal yaranın onarımı çok güçtür” (Rousseau, 2003). Rousseau'nun romanında da işlendiği gibi aile içinde çocuğu cezalandırma yöntemleri genellikle eğitici olmaktan uzak ve şiddet içerikli bir yapıdadır. Günümüzde ise bu konuda yapılan araştırmalar hızla artmaktadır. Özellikle 1962 yılından bu yana çocuklara yönelik aile içi şiddet ve ihmal konusunda binlerce araştırma, makale ve kitap yayınlanmış ve araştırmalar devam etmektedir. Psikanalist Mause'ye göre (Akt. Polat, 2001), “Çocuklar için tarih, korkunç derecede kederlidir ve çocuklar ana-babaları ile sorunlarını çözene dek çok büyük acılar çekmişlerdir”. Pollock'un, “Unutulmuş Çocuklar” adlı kitabında, dinsel inançlar ana ve babaların ötesinde ahlaksal bir sertliği gerektirmiş ve bazı erdemlerin çocuklara öğretilmesi için ceza yönteminin uygulanması zorunlu kılınmıştır (Polat, 2001: 125-126). Eğitim sürecinde şiddetin genellikle cezalandırma ile eş anlamlı kullanılması, aile içi çocuğa yönelik şiddetin en önemli kaynağıdır.

Aile içinde yaşanan, çocuk gelişimi, şiddet algısı ve eğitimle ilintili diğer bir kavram özdeşleşmedir. Genel olarak özdeşleşme, çocuğun kişilik gelişiminde önemli bir yere sahiptir ve çocuk, kendini özdeş tutacağı modeller arayarak bu modelleri en

yakınındaki kişilerden seçer. Genellikle bu modellerin hemen her zaman en bilineni anne ve babadır. Aile içinde çocuk anne ve babasının değer yargılarını, davranışlarını, konuşmalarını, tutum ve tavırlarını örnek alarak benimser ve onlar gibi olmaya çalışır. Ancak özdeşleşme bilinçli ve yöntemli bir öğrenmeyle başlayan bir durum olmayıp, çocuk kendini belirli bir modelle özdeşleştirirken, gerçekleşen durumun bilincinde değildir. Çünkü özdeşleşme süreci içinde çocuk, modelin karakteristiklerine uygun olarak duyar, düşünür ve davranır. Dolayısı ile özdeşleşmede anne ve babanın birincil model olmaları, çocuğun gelecekteki kişiliğinin büyük oranda onlardan model alınarak inşa olunacağını gösterir. Bunun yanında anne ve babanın olumlu tutum ve davranışlarının yanı sıra, olumsuz tutum ve davranışları da çocuk için, kişiliğinde bütün yaşamı boyunca etkisini taşıyacağı bir iz bırakır (Vatandaş, 2003). Bu nedenle aile içindeki şiddetin çocuğun şiddeti algılama biçimi ile oldukça yakından bir ilgisi vardır.

Şiddet davranışının erken yaşlarda veya çocukluk döneminde ortaya çıkan ve sonraki dönemlerde de devam eden ve giderek kronikleşme eğilimi gösteren bir fenomen olduğu düşünülürse, şiddet davranışını önlemeye yönelik çabaların, çocukluk döneminde yoğunlaştırılması gerekir. Çocukluk döneminde ortaya çıkan antisosyal veya saldırgan kişilik yapısı, olumlu sosyalleşme süreci ile azaltılabilir ya da tamamen yok edilebilir. Bundan dolayı ailelerin, çocuklarının küçük yaşlardan itibaren, öz denetim ve empati yeteneğinin gelişiminde aktif bir rol üstlenmeleri gerekmektedir. Buna ilave olarak, ailelerin çocuklarına daha fazla zaman ayırmaları, akademik başarısızlıkları ile ilgilenmeleri ve çocuklarına yönelik olarak yeterli düzeyde koruyucu ve kollayıcı bir tutum içinde olmalarının, onların şiddet yönelimlerini önemli ölçüde azaltacağı düşünülmektedir. Bu nedenle ailelerin, antisosyal eğilim sergileyen çocuklarının, başarılı ve olumlu bir sosyalleşme sürecini yaşayabilmeleri için uzman desteği almaları gerekebilir (Kızmaz, 2006: 62). Ancak diğer taraftan, uzman desteğini almaya yatkın olan ailelerde şiddet olayının daha az olduğu, şiddetin yoğun olduğu ailelerde bu tarz desteklere de sıcak bakılmadığı bilinmektedir.

Araştırmalara göre alkol kullanımının aile içinde şiddeti arttırıcı bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır (Deveci ve diğerleri, 2002: 847). Bunu destekleyen bir diğer çalışmada da, darp esnasında failerin % 78'inin alkollü olduğunu ortaya koymaktadır (Küçüker, 2002: 42). Yine bir araştırmada, Moffitt 536 erkek çocuğun hem nöropsikolojik kusurları olan hem de olumsuz ev ortamında yaşayan çocukların,

saldırıcılık ölçeğinde, nöropsikolojik sorunları olmayan ve olumsuz ev ortamında yaşamayan çocuklara kıyasla dört kat daha fazla saldırıcılık eğilimleri sergilediklerini tespit etmiştir (Atkinson vd., 1999). Diğer bir araştırmada, ailedeki çocuk sayısı ve örselenme durumu arasındaki ilişki incelendiğinde, ailedeki çocuk sayısına göre farklılığın önemli olduğu bulunmuştur. “Tek çocuklu ailelerde örselenme oranı daha düşük olup, % 24.4 iken, çocuk sayısı arttıkça örselenme oranı da artmaktadır. 2-3 çocuklu ailelerde bu oran % 32.6, dörtten fazla çocuğu olan ailelerde ise % 35.7’dir” (Bilir vd., 1991: 51). Genel olarak değerlendirildiğinde araştırmalar, alkol kullanımı, ekonomik yetersizlik, eğitim yetersizliği gibi çeşitli konularda aile içi şiddetin arttığı görülmektedir.

Aile içi şiddetin bir diğer konusu da, şiddeti uygulayan kişinin, genellikle yönetici konumunda olması ve bu davranışına destek görmesidir. “Kaç yaşında olursa olsun şiddet yoluyla çevresini yöneten kişiler, başkalarından anlayış, destek, beğeni alırsa şiddet pekiştirilmiş olur. Denemelerde başarılı olunursa bu davranışlar yerleşir. Engel aşmada, sorun çözmede şiddeti deneyen çocuk bunun etkili ve geçerli olduğunu görünce, bu şiddet davranışı her fırsatta yenilenerek günlük yaşamın bir parçası haline gelir. Küçük çocuklar gözledikleri davranışları taklit etme eğilimindedir. Bu davranışın uygun olup olmadığını ayırt etme yetisinde değildir. Yetişkinlerin saldırıcılık davranışlarını da taklit eder” (Demiray, 1994). Dolayısı ile aile içinde desteklenmiş saldırıcılığı edinen çocuk, şiddet olaylarına gösterilen toplumsal tepkiyi de yadırgamaktadır. Genel olarak aile içi şiddeti, hoşgörüsüzlük gibi tek bir neden ile açıklamak yetersizdir. Ailelerin sosyo-ekonomik düzeyleri, eğitim durumları, içinde yaşadıkları toplumun yapısı gibi pek çok demografik değişken, çocuklara karşı şiddet kullanılması üzerinde etki sahibi olabilir. Buna ilave olarak kişisel, duygusal ve psikolojik durumlar, şiddet kullanmada aileyi etkilemektedir. Köknel’e göre diğer etkenlerin yanı sıra aile içi şiddet kullanmada, kişinin yetiştirilme biçimi ile benlik gücü de çok önemlidir. “Benliği içten ve dıştan etkileyen olumsuz nedenleri engellemeye direnci düşük olan insanlar doğal ya da toplumsal şartların veya benliklerinin yetersizliği yüzünden içgüdülerinden kaynaklanan güdülerini doyum sağlayacak nesnelere yönelmezler. Böyle bir durum ise ruhsal hayatta kaygı, korku, kızgınlık ve öfke duygularının etkinlik kazanmasına yol açarak saldırıcılık davranışları ortaya çıkararak şiddet kullanımını artırır” (Köknel, 2000: 37). Aile içinde şekillenen benlik

algısı üzerinde derin etkisi olan aile içi normlar, bu süreçte en önemli şiddet eğilimi nedeni olarak görülebilir. Aile içinde genellikle 6–7 yaşına kadar çocuğun kişiliği ortaya çıkmakta olup, kişiliğin oluşumunda en önemli faktör olarak aile ve dolayısıyla anne-baba ilişkileri önem kazanmaktadır. Bu nedenle anne baba arasındaki uyumlu ilişki, çocukta kararlı ve iyi gelişmiş bir kişiliğin oluşumunda önemli rol oynar. Öte yandan ebeveynler arasındaki çatışma ise çocuğun kişiliğinde kötü izler bırakır (Vatandaş, 2003). Bu nedenle şiddete eğilimli ailelerde yetişen çocuklar genel olarak şiddeti normla ya da en azından tepkiye değmeyecek bir olay gibi görürken, bunun tam tersi durumun yaşandığı ailelerde ise çocukların şiddet algısı olumlu yönde olup, şiddete maruz kalma ya da uygulama konularında, bu konunun bir suç teşkil edeceği bilincine sahiplerdir.

3.3.2. Eğitim Kurumlarında Çocuğa Yönelik Şiddet

Eğitim kurumlarında şiddet, cezalandırma yöntemi olarak sıklıkla kullanılmaktadır. Ancak toplumdaki yaygın kanının aksine araştırmalar, eğitimde cezanın başarılı olmadığını göstermektedir. Pek çok araştırma, modern eğitim sisteminde övgü, ödüllendirme gibi olumlu güdülemelerin daha etkili olduğunu göstermektedir. Fiziksel ceza öğrencinin okuldan korkmasına, özgüvenini yitirmesine neden olurken, davranışı daha kötüleştirmekte, saldırgan ve yıkıcı tutumları artırmaksa, sınıf düzenini bozma, eşyalara zarar verme, öğretmenlere karşılık verme, yalan söyleme gibi olumsuz davranışları arttırdığı gibi, istenmeyen davranışı değiştirme konusunda da fiziksel cezanın etkisi geçicidir (Arı vd., 1989). Bu nedenle eğitim kurumlarında cezalandırma amaçlı uygulanan şiddetin olumlu bir geri dönüşü olmayacağı gibi, herhangi bir caydırıcı etkisi de yoktur.

Okul ya da daha genel ifade ile eğitim kurumları, çocukların aile ve akrabaları dışındaki diğer sosyal çevreleri olarak görülebilir. Sosyal çevre, çocuk ve gencin şiddeti öğrenmesinde ve uygulamasında etkili olan önemli etmenlerden birisidir. Çocuğun ve gencin sosyal çevresinde çetelerin bulunması, zararlı madde kullanan ya da satanların bulunması gibi durumlar çocuk ve gençlerin bir yandan şiddet deneyimi edinmesine yol açar. Öte yandan bu gibi durumlar, bir yandan da şiddeti pekiştiren rol modelleri ile bir arada bulunmasına neden olmaktadır. “Tek ebeveynli ailelerin çokluğu, etkili anne-baba

modellerinin olmayışı, okullarda yaygın şiddet, okula devamsızlık, ergen hamileliği, madde kullanımı, yüksek işsizlik, zayıf komşuluk ilişkileri, yoksulluk gibi değişkenler bu tür sosyal çevrelerin tipik özellikleri arasındadır. Bu tür sosyal çevre, sosyal dışlanmayı beraberinde getirir. Genel olarak sosyal dışlanma, eğitimin görece önemini düşürür ve bu durum okula devamı da olumsuz etkiler. Böyle çevrelerde gençleri içine alacak yasa dışı oluşumlar artar ve bu oluşumlar gençleri kendilerine bağlar, çeşitli olanaklar sağlayarak amaçları doğrultusunda kullanır. Bu oluşumlar içinde çeteler önemli bir yer tutmaktadır. Çeteler, ergenlik döneminde ortaya çıkan bir tür akran örgütlenmesidir, kendine özgü kimliği ve üyelik koşulları vardır. Çetelerde bir araya gelen çocuklar/gençler homojen özellikler gösterirler. Kimi durumlarda çetelere üye olmak için gencin şiddet içeren davranışlarla kendini kanıtlaması beklenebilir. Gençlerin bu tür çeteleşme eğilimleri içinde yer alması hem şiddete maruz kalma hem de şiddeti uygulama açısından yüksek risk demektir” (MEB, 2006). Milli eğitimin yapmış olduğu çalışmada da görüldüğü gibi okul çevreleri, çocuk gelişiminin en önemli evrelerinden birisi olan sosyal çevreyi teşkil etmektedir. Bu açıdan bakıldığında, sosyal açıdan çocuğa uygulanan şiddet türleri olan dışlanma, fiziki şiddet gibi pek çok şiddet türünün, bu gibi ortamlarda da görülmesi normaldir.

Okullarda şiddeti düşünürken, sadece hiyerarşik şiddet değil, yatay şiddet de göz önünde bulundurulmalıdır. Okullardaki yatay şiddetin bir diğer boyutu, çocukların diğer çocuklara uyguladığı şiddettir. Bu şiddet türünün çeşitli nedenleri olabilir. “Çocuklar arası şiddette hazırlayıcı etmenler; daha önce kendisinin şiddetle karşılaşmış olması, gerçekleşmeyen umutlar, düş kırıklıkları, öç alma duyguları, paylanılamayan öfke, anti sosyal kişilik ve madde bağımlılığıdır. Bu tip şiddet tek bir öğrencinin bireysel şiddeti olabileceği gibi, bu kişilik özelliklerine sahip birden fazla öğrencinin bir araya gelerek çeteler oluşturması ile de ortaya çıkabilir. Bu çocuklar bu yolla kendilerini daha güçlü hissedebilir, yaptıklarından zevk alabilir ya da diğerlerinin bunu hak ettiğini düşünebilirler” (<http://ssw.che.umn.edu/img/assets/5661/GENDER.pdf>). Okullardaki şiddetin en tehlikeli türlerinden birisi olan bu türlü şiddet olaylarında hem şiddeti uygulayan, hem de şiddete maruz kalan tarafın çocuk olması, ileride de devam edecek kalıcı psikolojik ve sosyal hasarlara neden olabilmektedir. Okul ve arkadaş ortamı şiddetin nedenleri arasında dikkate alınması gereken en önemli etmenlerden biridir. Erken çocukluk döneminde öğrenilen davranış kalıpları okul ortamına aktarılmakla

birlikte doğrudan okulun kendisi de çatışma yaratabilecek, hayal kırıklığı yaşatabilecek ve şiddet davranışlarına neden olabilecek etkenler içerebilmektedir. Aile içinde uyumlu ve şiddetten uzak bir geçmişe sahip olmak, okul ve akran ortamında böyle bir yaşamı desteklemekle beraber, okulda da şiddetin olmayacağını teminatı değildir. Okul ortamı ve okul ortamındaki arkadaş çevresi, çocuklar ve gençler için uyum sağlaması gereken yeni sosyal sistemler olarak görülebilir. Okul ve arkadaş ortamının çocuk ve gençten gerçekleştirilmesini istediği beklentileri olup, bu beklentiler öğrenci üzerinde belli bir stres yaratabilir. Örneğin akademik başarı, akranlarından onay görme, kişisel yetkinlik ve bağımsızlık, kişiler arası ilişkiler ve yakınlık kurma ve bunları sürdürme kapasitesi gibi baskılar, okul içerisinde öğrencileri şiddete yönlendirebilir. Okulun ve arkadaş çevresinin çocuktan beklentileri belli bir düzeyin üzerine çıktığında baskı halini alır ve çocuk üzerinde baskıya ve çatışmaya neden olabilir. Okul ve arkadaş çevresindeki gözetim ve denetimin azalması durumunda da, bu yeni çatışma kaynakları şiddet olasılığını daha da artırır. Buna ilave olarak şu durumların varlığı da okullardaki şiddeti artırır: “geleneksel eğitim anlayışının şiddeti bir disiplin aracı olarak görmesi, sınıf sayılarının kalabalık olması, yönetim ve öğretmenler arasındaki çatışmalar, yöneticiden kaynaklanan sorunlar, okul-aile iletişimindeki yetersizlik, öğrencilerin kendilerini özgürce ifade edebilecek ortamlara sahip olamaması, olumsuz öğretmen tutumları, disiplin yöntemleri konusunda öğretmenin yeterli bilgi ve beceriye sahip olmaması gibi nedenler de şiddet olasılığını arttıran faktörlerdendir” (MEB, 2006). Alkan’ın (2007) belirttiği gibi, çocuğa istenilen davranışı kazandırmak için baskı ve şiddet uygulamak evde ailelerin, okulda ise öğretmenlerin sıklıkla uyguladıkları yöntemlerdir. Okullarda fiziksel ve duygusal şiddet uygulanmasının nedenlerinden birisi olarak, sınıfların kalabalık olmasını bu nedenle de öğretmenin sınıfa hâkim olmaması gösterilebilir. Okulda şiddet davranışlarına maruz kalan çocuk pasif, korkak, isyankar olur, yalan söyleme, okuldan kaçma, inkar gibi olumsuz davranışlar sergiler (Alkan, 2007: 52). Bu nedenle okullarda öğretmen otoritesinin de yeterli ve gerektiğince sağlanması önemlidir.

Öğrenciler arasındaki yetenek farkı da şiddete neden olabilir. “Beceri düzeyi ve akademik başarısı düşük öğrenciler akranlarından dışlanma görürler ve bu öğrenciler “sorun yaratanlar” olarak damgalanabilirler ve gruplaşabilirler. Suç davranışı sergileyen ve akranlarınca dışlanan bu çocuk ve gençler, öfke, reddedilme ve yabancılaşma gibi duygular yaşarlar ve grup içinde bu duyguları pekiştirirler. Suç işleme eğilimi olan

gruplarda yer almak, gencin şiddet davranışları sergilemesinin arkasındaki en güçlü ve en yakın nedenler arasındadır. Şiddetin nedenleri arasında sayılabilecek alkol ve madde bağımlılığı gençler arasında giderek yaygınlaşmaktadır. Alkol ve madde bağımlısı olan bir ebeveynin çocuğunu ihmal ve istismar etme eğilimi daha yüksektir. Bu gibi bir ortamda yaşama, çocuk ve gencin alkol ve zararlı madde kullanımı riskini arttırmaktadır. Alkol ve madde bağımlılığı ile şiddet arasındaki ilişki çoğu zaman karmaşık olmakla birlikte araştırma sonuçları, sorun olacak düzeyde alkol ve madde kullanımının şiddet ile ilişkisinin bulunduğuna işaret etmektedir” (MEB, 2006). Bunun yanında öğretmenin dayanın etkin bir disiplin yöntemi olduğuna ilişkin inancı, çocuğun evde olduğu kadar okulda da fiziksel istismarla karşılaşmasına yol açmaktadır. Çocuğun eğitiminde dayanın yararlı olduğu geleneksel olarak da kabul görmektedir. “Öğretmenin vurduğu yerde gül biter”, “eti senin kemiği benim” gibi özdeyişlerimiz toplumun öğretmene bu hakkı tanıdığını vurgulamaktadır (Beyazova ve Şahin, 2001).

Günümüzde Milli Eğitim Bakanlığı, okullarda şiddet konusuna eskisinden fazla önem vermekte ve bu konuda araştırmalar yapmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığının bir araştırmasının sonuçları şöyledir: “Türkiye’nin çeşitli illerinde (Adana, Ankara, Diyarbakır, İstanbul, Karaman, Kars, Sivas) gerçekleştirilen araştırmalar eğitim ortamlarında yaşanan şiddetin göz ardı edilemeyecek boyutlarda olduğunu göstermektedir. Yukarıda sıralanan araştırmaların büyük bir bölümü öğretmenler tarafından öğrencilere yönelen şiddet davranışları üzerinde odaklanmakla birlikte, bazıları da öğrencilerin faili oldukları şiddet olgularını ele almaktadır. Araştırmaların bir bölümü şiddeti yukarıda belirtilen boyutların tümünü (fiziksel, sözel, duygusal ve cinsel) kapsayacak biçimde ele alırken, bir bölümü de sadece fiziksel şiddet üzerinde odaklanmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre eğitim ortamlarında yaşanan şiddet ağırlık sırasına göre sözel, duygusal, fiziksel ve cinsel şiddet biçimindedir. Araştırmalara yansımayan şiddet vakalarının da olduğu genel bir gözlem olarak bilinmektedir. Şöyle ki, çok sayıda öğrenci, akranlarından, öğretmenlerinden, okul yöneticilerinden, aile büyüklerinden, okulun yakın çevresinde yer alan diğer kişilerden şiddet gördüklerini ifade etmektedir” (MEB, 2006). Araştırma sonuçlarından da görüldüğü gibi okul ya da eğitim kurumları, tıpkı aile ya da bireyin yetiştiği toplum gibi kendi normları çerçevesinde, benzer şekilde şiddet unsurları içerebilmektedir.

Özönder'e (2005) göre, günümüzde okulda şiddet araştırmalarının önündeki kavramsal engellerden biri okulun sosyal bağlamının eğitim literatürüne göre tanımlanmasıdır. Birçok araştırma sosyal ve organizasyonel unsurların okulda şiddetle bağlantılı olduğunu gösterse de, kavramlar genellikle bütün sorumluluğu saran geniş çaplı ilişkiler boyutunda tanımlanmaktadır. “Örneğin, öğretmen-öğrenci ilişkilerinin zayıflığı ya da öğretmenin ilgisizliği, büyük ve kişisel olmayan okul ortamı ve okul organizasyonunun zayıflığı gibi değişkenler, okulda şiddetin yaygınlığıyla özdeşleşmiştir. Bu değişkenler genellikle geniş çaplı ve/veya çift yönlü (iyi ve kötü) terminoloji çerçevesinde tanımlanmışlardır. Okulda şiddeti önlemek için öne sürülen geniş çaplı tavsiyeler şunları içerir: Öğretmen-öğrenci ilişkilerinin iyileştirilmesi, okulu daha kişisel hale getirmek, ev, okul ve toplum bağlarını kuvvetlendirmek ve okulda şiddeti önlemeye yönelik daha net organizasyonel tepkiler yaratmak” (Özönder, 2005). Bu konuda genel olan yaklaşımın tersine, özellikle birinci kademe okullarda bireyin gerek sosyal, gerekse psikolojik gelişiminin tamamlanması nedeniyle, bu alanlardaki değişiklikler aynı zamanda sosyolojik ve psikolojik olarak ayrı ayrı ele alınmalıdır. Zira sadece eğitimci zihniyeti ile bu soruna bulanacak çözümlerin geneli, “eğitimde cezalandırma için şiddetten uzak durulması” fikri ile sınırlı olacaktır.

Genel olarak çocuklar; kreşler, yuvalar, bakım evleri ve okullar gibi eğitim kurumlarında şiddete uğrayabilirler. Bu gibi kurumlarda uygulanan şiddet diğer yerlerdekilere benzer olarak duygusal, fiziksel ya da cinsel şiddet biçiminde ortaya çıkabilmektedir. Günümüze kadar gelen pek çok araştırma, eğitim kurumlarında özellikle fiziksel ve cinsel şiddet türleri üzerinde dursa da, bu şiddet türlerinin az karşılaşılan tür olduğu açıktır. Öte yandan duygusal türler, diğerlerine oranla hem öğretmen hem de öğrenciler için sık rastlanır durumdadır ve duygusal şiddetin, fiziksel ya da cinsel şiddette olduğu gibi nesnel bulgularının olmayışı, tanıyı güçleştirmektedir (Beyazova ve Şahin, 2001). Dolayısı ile buradan da ortaya çıkan sonuç, eğitim kurumlarındaki şiddete yaklaşımın sadece tek bir bilimsel prensiple değil, farklı alanlardaki farklı yaklaşımlarla ele alınmalıdır.

3.3.3. Toplumsal Alanda Çocuğa Yönelik Şiddet

Çocuğa yönelik şiddetin toplumsal alandaki boyutları, insanlık tarihinin gelişim sürecine paralel olarak gelişmektedir. “Tarihsel süreçte olağan dışı doğumlarda bebeklerin öldürülmesinin yanı sıra nüfus artışını önlemek içinde bebeklerin öldürüldüğü özellikle kız bebeklerin öldürüldüğü toplumlar görülmüştür. Şiddetli ekonomik ve demografik baskı altında bulunan bir topluluğun nüfusu kontrol altında tutmak için yalnızca çocuk öldürme yoluna gitmesi biraz kuşkulu görünmektedir. Ekonomik ve demografik güçlükleri yaşayan topluluklar da, infanticide (çocuk öldürme) ile birlik de geronticide (yaşlı öldürülmesi) uygulanma olasılığı bir hayli yüksek görünmektedir. İlkel toplumlarda erkek çocuklarına göre kız çocuklarının daha fazla öldürülmesinin nedenini topluluğun savaş ilintisi ile açıklamak mümkündür. Çünkü savaş sırasında ok atacak erkeklere ihtiyaç vardır” (Harris, 1994: 18-70). Savaşlar çerçevesinde şekillenen insanlık tarihinde erkek egemen toplumlarda sürekli olarak çocuklar şiddete maruz kalmış, bu şiddetin sadece şekli ve boyutları değişiklik göstermiştir.

İslamiyet öncesi Arap kavimlerinde oldukça yaygın olan kız çocuklarını diri diri toprağa gömmek gibi toplumsal şiddetin en büyüklerinden birisi, günümüzde de farklı yaklaşımlarla devam etmektedir. Buna örnek olarak, Çin’de nüfus artışının önüne geçmek ve nüfus planlaması için, tek çocuk yasası getirilmiştir. Bu yasa gereği ailelerin en fazla bir çocuk sahibi olma hakları vardır. Bu nedenle, günümüzde ultrasonla cinsiyet tayini yasaklanana kadar, aileler bu tek çocuğun erkek olmasını istemiş, kız çocuklarını doğum öncesi aldırılmışlardır. Toplumsal açıdan çocuğa yönelik şiddetlerden birisi de, özellikle doğu ülkelerinde ve az gelişmiş ülkelerde görülen, çocukların yetişkinler yanında söz sahibi olamaması gibi konulardır. Günümüzde hala Anadolu’nun pek çok yerinde çocuklar küçük yaşta çalıştırılmakta, geliri düşük olan çocuklar aile içinde şiddete maruz kalmaktadır. Çocuklara yönelik toplumsal şiddetin bir diğer ölçüsü de, kadına uygulanan şiddetin oranıdır. Kadının aile içinde şiddete maruz kalması durumunda çocuk üzerinde psikolojik şiddet uygulandığı bilinmekle beraber, aile içi bu tarz şiddete başvuran ebeveynlerin, çocuklarına da bu tarz şiddet davranışlarını yönelttiği görülmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

UYGULAMA

4.1. MATERYAL VE YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde, araştırmada kullanılan materyal ve yöntem bileşenlerine yer verilmiştir

4.1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Yapılan bu araştırmada, ilköğretim okullarındaki öğrencilerin şiddet algısının sosyolojik boyutlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla öğrencilere şiddet algılarını ölçen bir anket uygulamasının yapılmış ve öğrencilerin şiddet algıları demografik olarak ortaya konulmaya çalışılmıştır.

İlköğretim okulları bireysel gelişimin ilk adımlarının atıldığı ve bireyin aile ortamından çıkıp, toplumla ilk olarak buluştuğu dönem olarak pek çok sosyal özelliklerin de geliştiği bir dönemdir. Araştırma ilköğretim okullarındaki öğrenciler üzerinde durması açısından önemlidir. Çünkü şiddet, toplumu bir arada tutan yazılı ve sözlü değerlerin genelinde hoş karşılanmayan, bireyler arası sorunların temelini teşkil eden bir olgudur. Toplumsal refah ve bireyler arası sağlıklı ilişkilerin sağlanması açısından şiddetin kaynaklarının iyi bir şekilde tespit edilmesi ve toplumdaki şiddet etmenlerinin ortadan kaldırılması gerekir. Araştırmada şiddet konusunun seçilmesi araştırmanın diğer bir önemini göstermektedir. Araştırmada ayrıca ilköğretim dönemindeki şiddet üzerinde durularak, şiddetin sosyolojik açıdan temellerinin şekillendiği dönemin incelenmesi amaçlanmıştır.

4.1.2. Araştırmanın Kapsamı

Araştırmanın evrenini ilköğretim öğrencileri ve şiddet konusu, sınırlılıklarını ise ilköğretim öğrencilerinde şiddetin nedenleri oluşturmaktadır. Bu kapsamda örneklem olarak Kütahya İli içerisinde hizmet veren düşük, orta ve yüksek gelir sahibi olarak kabul edilen üç ilköğretim okulundan toplam 123 öğrenci seçilerek, ilköğretim okullarındaki öğrencileri şiddete iten nedenler ve dereceleri araştırılmıştır. Okullara göre öğrenci sayıları ve öğrencilerin yaş ortalamaları Tablo 4.1’de verilmiştir.

Tablo 4.1: Okullara Göre Öğrenci Sayıları ve Yaş Ortalamaları

Okul	Öğrenci Sayısı	Yaş Ortalaması	Gelir Grubu
Adnan Menderes İ.Ö.O.	47	13,34	Orta
Bahattin Çini İ.Ö.O.	26	13,31	Düşük
Linyit İ.Ö.O.	50	13,28	Yüksek

4.1.2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma tarama modelinde desenlenmiştir. Tarama modeli, geçmişte ya da halen varolan durumu varolduğu şekilde betimlemeyi amaçlayan bir araştırma yaklaşımıdır (Karasar, 1994). Tarama modelindeki araştırmalar, bilginin anlaşılmasında, artırılmasında kuramcılara ve uygulayıcılara önemli katkılar sağlamaktadır. Bu araştırmada, ilköğretim okullarındaki öğrencilerin şiddet algısının sosyolojik boyutlarının varolduğu şekliyle betimlenmeye çalışılacak olması, bu modelin seçilmesinde etkili olmuştur.

4.1.2.2. Evren ve Örneklem

Araştırmada, Kütahya’da bulunan Adnan Menderes, Bahattin Çini ve Linyit İlköğretim Okullarında eğitim gören toplam 123 öğrenci seçilmiştir. Araştırmanın evrenini ilköğretim kurumlarındaki öğrenciler, örneklemini ise Kütahya’da bulunan eğitim kurumlarında eğitim gören 123 öğrenci oluşturmaktadır. Öğrenciler anket uygulamasından önce bilgilendirilerek, gönüllülük esasına uygun olarak örneklem seçilmiştir. Araştırmanın evrenini ilköğretim öğrencileri ve şiddet konusu, örneklemini ise ilköğretim öğrencilerinde şiddetin nedenleri oluşturmaktadır.

4.1.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada kullanılan anket, Türk Eğitim Sen tarafından yürütülmüş olan, Türkiye’deki Devlet Okulları’nın 7. ve 8. sınıflarda okuyan öğrencilere yönelik geliştirilen bir ankettir. 2005 yılının Temmuz ayında yayınlanan bu çalışmada anket Türkiye’nin sekiz coğrafi bölgesinden çeşitli illerde toplam 1130 öğrenciye

uygulanmıştır. Araştırma anketinin alındığı çalışma Özender vd. (2005) yöneticiliğinde, araştırmacı grup tarafından uygulanmıştır.

Anket uygulamasında uygulama öncesi öğrenciler konuyla ilgili kısa bir bilgilendirilmiş, ardından sorular birebir araştırmacı tarafından açıklanarak uygulama gerçekleştirilmiştir. Uygulama 2010-2011 eğitim-öğretim yılının güz döneminde yapılmış olup, uygulama için gerekli izinler İl Milli eğitim Müdürlüğü'nden alınmıştır.

Araştırmada, kişisel özelliklerin belirlenmesinde frekans analizi kullanılmıştır. gruplar arası farkların ve hipotezlerin test edilmesi için X^2 (Chi-Square) testi kullanılmıştır. X^2 testi iki sınıflamalı değişken arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemekte kullanılan bir testtir. Testin uygulanmasında, beklenen değeri 5'ten küçük olan gözenek sayısının, toplam gözenek sayısının % 20'sini aştığı durumlarda anlamlılık testine ilişkin sonuçların yorumlanması doğru değildir (Büyüköztürk, 2009). Bu nedenle böyle durumlarda, frekans ve yüzdelerine bakılarak, gözeneklerin birleştirilmesi yoluna gidilmiştir. Araştırmanın tüm istatistik çözümlerinde anlamlılık düzeyi 0.05 olarak kabul edilmiştir.

4.2. BULGULAR

4.2.1. Katılımcıların Genel Özellikleri

Araştırmaya katılan öğrencilerin genel özelliklerinin belirlenmesi için, öğrencilerin anket sorularına verdikleri yanıtlar frekans analizine tabi tutulmuştur. Frekans analizi kapsamında öğrencilerin kişisel özelliklerinden cinsiyet, doğum yeri, sahip olunan kardeş sayısı, öğrencilerin babalarının ve annelerinin eğitim durumlarına göre dağılımları araştırmanın bu bölümünde verilmiştir.

Tablo 4.2: Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Dağılımları

Cinsiyet	Frekans	Yüzde
Kız	55	44,7
Erkek	68	55,3
Toplam	123	100,0

Tablo 4.2'deki öğrencilerin cinsiyetlerine göre dağılımları incelendiğinde, % 44,7'sinin (55 kişi) kız ve % 55,3'ünün (68 kişi) erkek öğrenci olduğu görülmüştür. Sınıflara yönelik uygulanan anket sonuçlarında, araştırmaya katılan erkek öğrenciler kız öğrencilere göre fazla olsa da, genel dağılım incelendiğinde aradaki farkın çok küçük olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan öğrencilerin doğum yerlerine göre dağılımları Tablo 4.3'te verilmiştir.

Tablo 4.3: Öğrencilerin Doğum Yerlerine Göre Dağılımları

Doğum Yeri	Frekans	Yüzde
Köy	10	8,1
İlçe	8	6,5
İl	105	85,4
Toplam	123	100,0

Tablodaki veriler incelendiğinde, araştırmaya katılan öğrencilerin % 8,1'inin (10 kişi) köyde, % 6,5'inin (8 kişi) ilçede ve % 85,4'ünün (105 kişi) ilde doğdukları görülmektedir. Araştırmaya katılan öğrencilerin genelinde ilde doğdukları görülmektedir. Öğrencilerin sahip oldukları kardeş sayılarına göre dağılımları Tablo 4.4'te verilmiştir.

Tablo 4.4: Öğrencilerin Sahip Oldukları Kardeş Sayılarına Göre Dağılımları

Kardeş Sayısı	Frekans	Yüzde
Hiç	10	8,1
Tek	44	35,8
İki	34	27,6
Üç	29	23,6
Dört ve üstü	6	4,9
Toplam	123	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin % 35,8'i (44 kişi) tek; % 27,6'sı (34 kişi) iki; % 23,6'sı (29 kişi) üç ve % 4,9'u üçün üzerinde kardeşe sahiptir. Öğrencilerin % 8,1'i (10 kişi) kardeş sahibi olmayıp, ailenin tek çocuğudur. Öğrencilerin sahip oldukları kardeş sayılarına göre dağılımları incelendiğinde, genel olarak ailelerin az nüfuslu oldukları görülmektedir. Bu durum, geçtiğimiz son otuz yılda artan nüfus planlama

stratejilerinin etkili olduğunu gösterirken, araştırma verilerinin bilgisayara girişinde dikkati çeken husus, kardeş sayıları fazla olan öğrencilerin köyde doğan öğrenciler olduğudur. Öğrencilerin babalarının eğitim durumlarına göre dağılımları Tablo 4.5'te verilmiştir.

Tablo 4.5: Öğrencilerin Babalarının Eğitim Durumlarına Göre Dağılımları

Babannın Eğitim Durumu	Frekans	Yüzde
Okur-yazar	17	13,8
İlkokul	68	55,3
Ortaokul	29	23,6
Lise	14	11,4
Toplam	123	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin babalarının eğitim durumlarına göre dağılımları incelendiğinde, öğrenci babalarının % 4,1'i (5 kişi) okur-yazar değildir. Öğrencilerin babalarının % 13,8'i (17 kişi) okur-yazar; % 55,3'ü (68 kişi) ilkökul mezunu; % 19,5'i (24 kişi) ortaokul mezunu ve % 7,3'ü (9 kişi) lise mezunudur. Öğrencilerin annelerinin eğitim durumlarına göre dağılımları Tablo 4.6'da verilmiştir.

Tablo 4.6: Öğrencilerin Annelerinin Eğitim Durumlarına Göre Dağılımları

Annenin Eğitim Durumu	Frekans	Yüzde
Okur-yazar değil	19	15,4
Okur-yazar	15	12,2
İlkokul	84	68,3
Ortaokul	5	4,1
Toplam	123	100,0

Öğrencilerin annelerinin % 15,4'ü (19 kişi) okur-yazar değildir. Annelerin % 12,2'si (15 kişi) okur-yazar; % 68,3'ü (ilkokul) ve % 4,1'i (5 kişi) ortaokul mezunudur. Annelerin eğitim seviyeleri genel olarak babaların eğitim seviyelerinden düşük olarak gözlemlenmiştir.

4.2.2. Öğrencilerin Şiddet Etmenlerine İlişkin Görüşleri

Öğrencileri şiddete yönelten pek çok etmen bulunmaktadır. Bunların başında arkadaş çevresi, sosyal çevre, aile çevresi, çocuğun sahip olduğu alışkanlıklar gibi pek çok başlık sayılabilir. Araştırmanın bu bölümünde, şiddete yönelten bir etmen olarak görülebilecek konularda öğrencilerin görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu bölümde televizyon seyretme durumu, atari salonu ve internet kafeye gitme durumu, anne ya da babanın çocuğa ya da birbirlerine şiddet uygulamla durumu, şiddet ya da ayıp davranışları yapan kişinin cinsiyeti gibi konuların incelenmesine yer verilmiştir. Öğrencilerin atari salonu ve internet kafelere gitme oranları Tablo 4.7’de verilmiştir.

Tablo 4.7: Öğrencilerin Atari Salonu ve İnternet Kafe Kullanma Durumu

Verilen Yanıt	Frekans	Yüzde
Evet	61	49,6
Hayır	62	50,4
Toplam	123	100,0

Tablodaki veriler incelendiğinde öğrencilerin % 49,6’sının (61 kişi) atari salonu ve internet kafelere gittiği, % 50,4’ünün (62 kişi) ise gitmediği görülmektedir. Öğrencilerin yaş ortalamaları dikkate alındığında, internet kafe ve atari salonlarına giriş yaşının altında olmaları, bu eylemlerin yasadışı olduğu, bu yerlerdeki yetişkinlerin de buna göz yumdukları görülmektedir. Yine televizyon olayında da olduğu gibi bu türlü yerlerde yasa dışı yetişkin siteler, çeteleşmiş öğrenci grupları, şiddet içeren savaş oyunları gibi pek çok etmenle yüz yüze kalınmaktadır. Öğrencilerin anne ve babalarının kavga etme durumları Tablo 4.8’de verilmiştir.

Tablo 4.8: Öğrencilerin Anne ve Babalarının Kavga Etme Durumu

Verilen Yanıt	Frekans	Yüzde
Ara sıra	11	8,9
Evet	23	18,7
Hayır	89	72,4
Toplam	123	100,0

Tablodaki veriler incelendiğinde, öğrencilerden % 18,7'sinin (23 kişi) anne ve babaları kavga ederken, % 72,4'ünün (89 kişi) kavga etmedikleri görülmektedir. Öğrencilerin % 8,9'u (11 kişi) bu soruya yanıt vermemişlerdir. Öğrencilerin anne ve babalarının kavga etme sıklığına göre dağılımları Tablo 4.9'da verilmiştir.

Tablo 4.9: Öğrencilerin Anne ve Babalarının Kavga Etme Sıklığı

Verilen Yanıt	Frekans	Yüzde
Yanıtsız	11	8,9
Her gün	4	3,3
Haftada bir iki	5	4,1
Seyrek	39	31,7
Hiç	64	52,0
Toplam	123	100,0

Öğrencilerin verdikleri yanıtlara göre anne ve babalarının kavga etme sıklıkları incelendiğinde, öğrenci velilerinin % 3,3'ü (4 kişi) her gün; % 4,1'i (5 kişi) haftada bir iki kez ve % 31,7'si (39 kişi) seyrek olarak kavga etmektedir. Öğrencilerin % 8,9'u (11 kişi) bu soruya yanıt vermek istemezken, öğrencilerin % 52,0'si (64 kişi) anne ve babalarının hiç kavga etmediklerini belirtmişlerdir. Öğrencilere anne ve babalarının kavga edip etmedikleri sorulduğunda, öğrencilerin % 72,4'ü anne ve babalarının kavga etmediğini belirtirken, burada hiç kavga etmeyenlerin oranı arasında % 20,4'lük bir fark vardır. Bu durum, öğrencilerin anne ve babalarının kavga etme durumunu ifade etmede biraz çekingen davrandıklarını göstermektedir. Öğrencilerin ailelerinde kimin sözünün geçtiğine dair öğrencilere yöneltilen sorulara verilen yanıtların dağılımı Tablo 4.10'da verilmiştir.

Tablo 4.10: Öğrencinin Ailesinde Sözü Geçen Kişi

Verilen Yanıt	Frekans	Yüzde
Yanıtsız	10	8,1
Baba	43	35,0
Anne	13	10,6
Ortak	51	41,5
Dede veya nine	6	4,9
Toplam	123	100,0

Tablodaki veriler incelendiğinde, öğrencilerin ailelerinde genel olarak sözü geçen taraf her ne kadar anne ve baba ortak olarak görünse de, baba tarafıdır. Çünkü babanın oranı hem ortak oran, hem de tekil olarak toplandığında annenin oranından fazla olmaktadır. Annenin sözünün geçtiği aile oranı % 10,6 (13 kişi); babanın sözünün geçtiği aile oranı % 35,0 (43 kişi); anne ve babanın ortak sözünün geçtiği aile oranı % 41,5 (51 kişi) ve dede veya ninenin sözünün geçtiği aile oranı % 4,9 (6 kişi) olarak bulunmuştur. Öğrencilerin % 8,1'i (10 kişi) bu öncüle yanıt vermemiştir. Ataerkil bir toplum yapısına sahip olan ülkemizde her ne kadar babanın oranı fazla olsa da, genel olarak toplumun bu yapısının değişmeye başladığı görülmektedir. Öğrencilerin annelerinin kendilerini dövme durumuna göre dağılımları Tablo 4.11'de verilmiştir.

Tablo 4.11: Öğrencinin Annesinin Öğrenciyi Dövme Durumu

Verilen Yanıt	Frekans	Yüzde
Yanıtsız	6	4,9
Ara sıra	52	42,3
Dövmez	65	52,8
Toplam	123	100,0

Yukarıdaki tablo incelendiğinde öğrencilerin % 52,8'i (65 kişi) annelerinin kendilerini dövmediklerini ifade ederken, % 42,3'ü (52 kişi) annelerin kendilerini ara sıra dövdüklerini ifade etmişlerdir. Öğrencilerin % 4,9'u (6 kişi) bu soruya yanıt vermemiştir. Öte yandan soruya verilen yanıt oranının yüksekliği, öğrencilerin kendilerini ifade etmede yeterli cesarete sahip olduklarını göstermektedir. Öğrencilerin babalarının öğrenciyi dövme durumları Tablo 4.12'de verilmiştir.

Tablo 4.12: Öğrencinin Babasının Öğrenciyi Dövme Durumu

Verilen Yanıt	Frekans	Yüzde
Ara sıra	44	35,8
Sık sık döver	4	3,3
Dövmez	75	61,0
Toplam	123	100,0

Öğrencilerin babalarının öğrencileri dövme durumları incelendiğinde, öğrencilerin % 61,0'inin (75 kişi) babalarının kendilerini dövmediğini; % 35,8'inin (44

kişi) ara sıra dövüklerini ve % 3,3'ünün (4 kişi) sık sık dövüdüğüünü ifade etmişlerdir. Öğrencilerin babalarının kendilerini dövüp dövmediği sorusuna verdikleri yanıtlara bakıldığında, cevap vermeyen öğrencinin olmadığı görülmektedir. Annelerin öğrencileri dövüp dövmedikleri sorusuna yanıt vermeyen öğrencilerin, bu soruya yanıt verdikleri görülmektedir. Dolayısı ile baba dayacağı, anne dayacağına göre daha kabullenilir bir durummuş gibi bir algının söz konusu olduğunu ifade edebiliriz. Öğrencilerin babalarının öğrencilerin annelerini dövme durumuna ilişkin sorulan soruya verdikleri yanıtların dağılımı Tablo 4.13'te verilmiştir.

Tablo 4.13: Öğrencinin Babasının Anneyi Dövme Durumu

Verilen Yanıt	Frekans	Yüzde
Cevapsız	13	10,6
Ara sıra	16	13,0
Dövmez	94	76,4
Toplam	123	100,0

Tablodaki veriler incelendiğinde, öğrencilerin % 13,0'ünün (16 kişi) babasının öğrencinin annesini dövüğü, % 76,4'ünün (94 kişi) dövmediği görülmektedir. Öğrencilerin % 10,6'sı (13 kişi) bu soruya yanıt vermemişlerdir. Yine bu çocukların da babalarının annelerini dövükleri ve çocukların bunu ifade etmekten çekindikleri düşünülmektedir. Öğrencilerin çıktığı birisinin olup olmadığına ilişkin sorulan soruya verilen yanıtların analiz sonuçları Tablo 4.14'te verilmiştir.

Tablo 4.14: Öğrencinin Çıktığı Birisinin olma Durumu

Verilen Yanıt	Frekans	Yüzde
Evet	40	32,5
Hayır	83	67,5
Toplam	123	100,0

Tabloya göre öğrencilerin % 32,5'inin (40 kişi) bir çıktığı varken, % 67,5'inin (83 kişi) bir çıktığı yoktur. Öğrencilerin tamamının bu soruya yanıt vermeleri, öğrencilerin kendilerine duydukları özgüvenin bir işaretidir. Bunun yanında öğrencilerin yaş ortalamaları dikkate alındığında, bir çıktığının olduğunu ifade eden öğrencilerin anne ve babalarının kavga etme oranları yüksek olan öğrenciler olduğu dikkati çekmektedir. Ancak öğrencilerin genel olarak değerlendirildiğinde büyükçe bir kısmının

bir çıktığı yoktur. Öğrencilere ayıp hareket ve davranışta bulunan arkadaşın var olup olmadığına ilişkin sorulara verilen yanıtların frekans analizi sonuçları Tablo 4.15'te verilmiştir.

Tablo 4.15: Başkalarının Dokunmasından Rahatsız Olma Durumu

Verilen Yanıt	Frekans	Yüzde
Evet	114	92,7
Hayır	9	7,3
Toplam	123	100,0

Öğrencilerin başkalarının dokunmasından rahatsız olup olmamalarına ilişkin sorulara verdikleri yanıtların dağılımı incelendiğinde, öğrencilerin % 92,7'si (114 kişi) bu durumun kendilerini rahatsız ettiğini, % 7,3'ü (9 kişi) ise bu durumun kendisini rahatsız etmediğini belirtmişlerdir. Öğrencilerin bu tarz bir rahatsız edici dokunuşa maruz kalıp kalmadıklarına ilişkin soruların frekans dağılımları Tablo 4.16'da verilmiştir.

Tablo 4.16: Rahatsız Edici Dokunuşa Maruz Kalma Durumu

Verilen Yanıt	Frekans	Yüzde
Evet	30	24,4
Hayır	93	75,6
Toplam	123	100,0

Öğrencilerin daha önceden rahatsız edici bir dokunuşa maruz kalma durumuna ilişkin yöneltilen sorulara verdikleri yanıtların dağılımı incelendiğinde, % 24,4'ünün (30 kişi) bu tarz bir dokunmaya maruz kaldığı, % 75,6'sının (93 kişi) ise bu tarz bir davranışa maruz kalmadığı görülmektedir. Bireysel özgürlüğün en önemli göstergelerinden birisi olan başka bir bireyin dokunmasına maruz kalmama durumu, bireyleri şiddete yönelten en önemli sebeplerden birisidir. Nitekim bu tarz bir davranışa maruz kaldı iseniz tepkiniz ne yönde oldu sorusuna öğrencilerin verdikleri yanıtlar oldukça şiddet yanlısı ve düşündürücüdür. Bir öğrenci, "hiçbişey bulamazsam kalemi karnına saplarım ki bi daha benle uğraşmak neymiş öğreysin" yanıtını vermiştir. Bu durum oldukça vahim olarak görülebilir. Araştırmanın bu bölümünde son olarak,

öğrencilerin kötü hitap kullanan kişilerin cinsiyetine ilişkin görüşlerinin yer aldığı Tablo 4.17’de verilmiştir.

Tablo 4.17: Kötü Hitap Kullanan Kişilerin Cinsiyetine İlişkin Görüşler

Verilen Yanıt	Frekans	Yüzde
İkisi de	14	11,4
Kızlar	15	12,2
Erkekler	94	76,4
Toplam	123	100,0

Tablodaki veriler incelendiğinde, öğrencilerin % 12,2’si (15 kişi) kızların, % 76,4’ü (94 kişi) ise erkeklerin daha çok kötü hitap kullandığını ifade etmişlerdir. Öğrencilerin % 11,4’ü (14 kişi) her iki şıkkı da işaretleyerek, aslında her iki cinsiyetten kişilerin de kötü hitap kullanabildiklerini ifade etmişlerdir. Erkeklerin çoğunlukta olduğu bu sonuç, araştırmanın diğer sonuçları ile paralellik göstermektedir. Yine burada da, ataerkil bir yapının izlerinin görüldüğünü söylemek mümkündür.

4.2.3. Öğrencilerin Şiddet Algılarının Demografik Özelliklere Göre Değişimi

Araştırmanın bu bölümünde, babanın anneyi dövmesi, annenin ya da babanın çocuğu dövmesi durumlarının, demografik özelliklerle ilişkisi incelenmiştir. Araştırmada gruplar arası farklılıklar $\alpha=0.05$ anlamlılık düzeyinde nonparametrik testlerden X^2 (Chi-Square) testi ile analiz edilmiştir.

4.2.3.1. Anne ve Baba Kavga Sıklığının Demografik Özelliklere Göre Değişimi

Anne ve baba kavga sıklığı ile babanın eğitim durumu arasındaki ilişkiyi gösteren sonuçlara Tablo 4.18’de yer verilmiştir.

Tablo 4.18: Anne-Baba Kavga Sıklığı ve Babanın Eğitim Durumu Dağılımı

Babanın eğitim Durumu	Anne-Baba Kavga Sıklığı								X ²	Sd	p
	Her gün		Ara sıra		Hiç		Toplam				
	f	%	f	%	f	%	f	%			
Eğitimsiz	10	30,3	14	42,4	9	27,3	33	100	5,801	4	p>0.05
İlköğretim	10	31,3	7	21,9	15	46,9	32	100			
Lise	11	19,0	22	37,9	25	43,1	58	100			
Toplam	31	25,2	43	35,0	49	39,8	123	100			

Tablodan da görüldüğü gibi, babanın eğitim durumu ile anne ve babanın kavga etme durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Babalarının eğitimsiz olduğunu ifade eden çocukların % 30,3'ü anne ve babalarının her gün kavga ettiğini ifade ederken, ilköğretim mezunu babalarda bu oran % 31,3 ve Lise mezunlarında ise % 19,0'dur. Bunun yanında, babanın eğitim durumunun artmasıyla, anne ve baba arasındaki kavganın azaldığı da görülmektedir.

Tablodan da görüldüğü gibi, gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($X^2_{(4)}=5,801$; $p<0.05$). Dolayısıyla babanın eğitim durumuna göre anne ve babanın kavga etme sıklıkları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Anne ve baba kavga sıklığı ile annenin eğitim durumu arasındaki ilişkiyi gösteren sonuçlar Tablo 4.19'da verilmiştir.

Tablo 4.19: Anne-Baba Kavga Sıklığı ve Annenin Eğitim Durumu Dağılımı

Annenin eğitim Durumu	Anne-Baba Kavga Sıklığı								X ²	Sd	p
	Her gün		Ara sıra		Hiç		Toplam				
	f	%	f	%	f	%	f	%			
Eğitimsiz	10	26,3	14	36,8	14	36,8	38	100	2,255	4	p<0.05
İlköğretim	15	26,8	21	37,5	20	35,7	56	100			
Lise	6	20,7	8	27,6	15	51,7	29	100			
Toplam	31	25,2	43	35,0	49	39,8	123	100			

Yine burada da, anne ve babanın kavga etme durumunun, annenin eğitim durumu azaldıkça azaldığı görülmektedir. Annelerinin eğitimsiz olduğunu bildiren çocukların % 26,3'ü (10 kişi) her gün; % 36,8'i (14 kişi) ara sıra anne ve babalarının kavga ettiklerini ifade etmişlerdir.

Tablodan da görüldüğü gibi, gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmamıştır ($X^2_{(4)}=2,255$; $p>0.05$). Dolayısıyla annenin eğitim durumuna göre anne ve babanın kavga etme sıklıkları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Anne ve babanın kavga etme durumunun, anne ve babanın eğitimine göre değişmediği görülmektedir. Günümüzde daha az eğitilmiş kişilerde daha fazla kavga olduğu görüşünün aksine, eğitilmiş kişilerin de kavga ettiklerini gösteren bu sonuç, çözümün eğitimle değil, aynı zamanda bilinçle olacağına işaret etmektedir.

4.2.3.2. Annenin Çocuğu Dövmesi Durumunun Demografik Özelliklere Göre Değişimi

Annenin çocuğu dövmesi durumuyla annenin eğitim durumu arasındaki ilişkiyi gösteren sonuçlar Tablo 4.20'de verilmiştir.

Tablo 4.20: Annenin Çocuğu Dövmesiyle Annenin Eğitim Durumu Dağılımı

Annenin eğitim Durumu	Annenin Çocuğu Dövme Durumu								X^2	Sd	p
	Her gün		Ara sıra		Hiç		Toplam				
	f	%	f	%	f	%	f	%			
Eğitimsiz	14	36,8	14	36,8	10	26,3	38	100	2,500	4	p>0.05
İlköğretim	21	37,5	18	32,1	17	30,4	56	100			
Lise	7	24,1	10	34,5	12	41,4	29	100			
Toplam	42	34,1	42	34,1	39	31,7	123	100			

Tablodaki verilerden de görüleceği üzere, eğitim durumunun artmasıyla, annenin çocuğu daha az dövdüğü görülmektedir. En fazla çocuklarını döven annelerin ilköğretimde olduğu görülürken (% 37,5), eğitimsiz annelerde de bu oran çok farklı değildir (% 36,8).

Annenin eğitim durumuyla çocuğunu dövme durumu arasında gruplar arası farklılık incelendiğinde, bu farklılığın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmüştür ($X^2_{(4)} = 2,500$; $p > 0.05$). Dolayısıyla farklı eğitim seviyesindeki annelerin çocuklarını dövme durumları arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Annenin çocuğu dövmesi durumuyla çocuğun cinsiyeti arasındaki ilişkiyi gösteren sonuçlar Tablo 4.21’de verilmiştir.

Tablo 4.21: Annenin Çocuğu Dövmesiyle Çocuğun Cinsiyeti Dağılımı

Çocuğun Cinsiyeti	Annenin Çocuğu Dövme Durumu								X^2	Sd	p
	Her gün		Ara sıra		Hiç		Toplam				
	f	%	f	%	f	%	f	%			
Kız	21	38,2	16	29,1	18	32,7	55	100	1,252	2	$p > 0.05$
Erkek	21	30,9	26	38,2	21	30,9	68	100			
Toplam	42	34,1	42	34,1	39	31,7	123	100			

Annenin çocuğu dövme durumunun çocuğun cinsiyetine göre değişimi incelendiğinde, kız çocukların erkek çocuklara göre daha fazla anne dayacağına maruz kaldıkları görülmektedir (% 38,2). Bu durum, kız çocuklarıyla sosyal olarak annelerin daha fazla ilgilenmesiyle de ilişkili olabilir.

Annenin çocuğunu dövme durumuyla çocuğun cinsiyeti arasında gruplar arası farklılık incelendiğinde, bu farklılığın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmüştür ($X^2_{(2)} = 1,252$; $p > 0.05$). Dolayısıyla farklı eğitim seviyesindeki annelerin çocuklarını dövme durumları incelendiğinde, bu durumun çocuğun cinsiyetine göre değişmediği ifade edilebilir.

4.2.3.3. Babanın Çocuğu Dövmesi Durumunun Demografik Özelliklere Göre Değişimi

Babanın çocuğu dövmesi durumuyla babanın eğitim durumu arasındaki ilişkiyi gösteren sonuçlar Tablo 4.22’de verilmiştir.

Tablo 4.22: Babanın Çocuğu Dövmesiyle Babanın Eğitim Durumu Dağılımı

Babanın eğitim Durumu	Babanın Çocuğu Dövmesi Durumu								X ²	Sd	p
	Her gün		Ara sıra		Hiç		Toplam				
	f	%	f	%	f	%	f	%			
Eğitimsiz	14	42,4	8	24,2	11	33,3	33	100	2,109	4	p>0.05
İlköğretim	12	37,5	10	31,3	10	31,3	32	100			
Lise	18	31,0	15	25,9	25	43,1	58	100			
Toplam	44	35,8	33	26,8	46	37,4	123	100			

Tablo 4.22'deki verilerden de görüldüğü gibi, çocuğunu en fazla döven babaların eğitim almamış babalar olduğu görülmektedir (% 42,4). Bunun yanında babanın çocuğu ara sıra dövdüğünü ifade eden çocukların % 31,3'ünün babası ilköğretim mezunudur.

Analiz sonuçlarına göre babanın eğitim durumu ile çocuğu dövmesi arasında gruplar arası istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur ($X^2_{(4)}=2,109$; $p>0.05$). Dolayısıyla babanın eğitim durumu çocuğa şiddet uygulamasını istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etkilememektedir.

Babanın çocuğu dövmesi durumuyla çocuğun cinsiyeti arasındaki ilişkiyi gösteren sonuçlar Tablo 4.23'te verilmiştir.

Tablo 4.23: Babanın Çocuğu Dövmesiyle Çocuğun Cinsiyeti Dağılımı

Çocuğun Cinsiyeti	Babanın Çocuğu Dövmesi Durumu								X ²	Sd	p
	Her gün		Ara sıra		Hiç		Toplam				
	f	%	f	%	f	%	f	%			
Kız	19	34,5	16	29,1	20	36,4	55	100	0,260	2	p>0.05
Erkek	25	36,8	17	25,0	26	38,2	68	100			
Toplam	44	35,8	33	26,8	46	37,4	123	100			

Babanın çocuğu dövmesinin çocuğun cinsiyetine göre dağılımı incelendiğinde, erkek çocuklarının daha fazla baba dayacağına maruz kaldığı görülmektedir. Anne dayacağına maruz kalan çocuklar kız çocukları olurken, erkek çocukların ise daha çok baba dayacağına maruz kaldıkları görülmektedir.

Her gün babasından dayak yediğini ifade eden erkek çocukların oranı % 36,8'dir. Kız çocuklarında her ne kadar bu oran düşük olsa da, aradaki fark çok fazla değildir. Kız çocuklarında da bu oran % 34,5'tir.

Babanın çocuğu dövmesiyle çocuğun cinsiyeti ilişkisi incelendiğinde, istatistiksel olarak aradaki farkın anlamlı olmadığı görülmektedir ($X^2_{(2)}=0,206$; $p>0.05$). Dolayısıyla kız ve erkek çocuklar benzer şekilde baba dayacağına maruz kalmaktadır.

4.2.3.4. Babanın Anneyi Dövmesi Durumunun Demografik Özelliklere Göre Değişimi

Babanın anneyi dövmesi durumuyla babanın eğitim durumu arasındaki ilişkiyi gösteren sonuçlar Tablo 4.24'te verilmiştir.

Tablo 4.24: Babanın Anneyi Dövmesiyle Babanın Eğitim Dağılımı

Babanın eğitim Durumu	Babanın Anneyi Dövme Durumu								X^2	Sd	p
	Her gün		Ara sıra		Hiç		Toplam				
	f	%	f	%	f	%	f	%			
Eğitimsiz	10	30,3	14	42,4	9	27,3	33	100	1,082	4	$p>0.05$
İlköğretim	10	31,3	13	40,6	9	28,1	32	100			
Lise	15	25,9	22	37,9	21	36,2	58	100			
Toplam	35	28,5	49	39,8	39	31,7	123	100			

Tablodan da görüldüğü gibi, babanın anneyi ara sıra dövdüğünü ifade eden çocukların babalarının eğitim durumları incelendiğinde, ilköğretim mezunu babalarda anneyi dövme oranının en fazla olduğu görülmektedir (% 31,3). Ancak eğitimsizlerde de bu oran çok farklı olmayıp, % 30,3'tür.

Babanın anneyi dövmesiyle babanın eğitim durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($X^2_{(4)}=1,082$; $p>0.05$).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yapılan bu araştırmada, ilköğretim okullarında okuyan öğrencilerin şiddet algıları incelenerek, öğrencilerin demografik özellikleri ile şiddet algıları arasındaki ilişki araştırılmıştır. Araştırmada öğrencilerin genel durumları değerlendirilmiş, ardından öğrencilerin şiddet algılarının cinsiyet ve anne ile babanın eğitim durumlarına göre değişimi ve aradaki ilişkiler incelenmiştir.

Öğrencilerin genel durumları incelendiğinde, yaş, cinsiyet, kardeş sayısı gibi demografik değerlerin genel olarak araştırmanın yapıldığı ildeki durumla paralel olduğu görülmüştür. Genel olarak az kardeşe sahip, annenin babaya göre daha az eğitim aldığı bir yapı görülmektedir. Araştırma bulgularından da görüldüğü gibi öğrencilerin büyükçe bir kısmı şiddet olaylarını hoş görmekte ve şiddet yanlısı hareketler sergileyebileceklerini ifade etmektedir. Türkiye’de, çocukların % 65.72’sinin aile içi şiddete maruz kaldıkları tespit edilmiştir (Aral, 1997:4). Dolayısıyla, şiddete maruz kalmanın rol modeli alma ve kanıksama gibi nedenlerle şiddetin normal görüldüğünü ifade edebiliriz.

Araştırmada ilk olarak anne ve babanın kavga etme sıklığının, hem annenin, hem de babanın eğitim durumuna göre değişip değişmediği incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, babanın eğitim durumuna göre anne ve babanın kavga etme sıklıkları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı değildir. Yine benzer şekilde, annenin eğitim durumuna göre anne ve babanın kavga etme sıklıkları arasındaki farkta istatistiksel olarak anlamlı değildir. Avcı (2010: 42) araştırmasında, ailede yeterli eğitimin verilmemesi ve ailede şiddete şahit olma durumunun öğrenciler üzerinde şiddet eğilimini arttırdığını ifade etmiştir. Araştırmamızda hem eğitim seviyesi yüksek, hem de düşük ebeveynlerin kavga etme sıklıkları yüksek bulunmuştur. Burada eğitim sisteminde de bu konuda yeterli desteğin verilmediği görülmektedir. Anne ve babalara kavga etme durumlarının etkilerinin yeterince anlatılmadığı görülmektedir. Aksi durum söz konusu olmuş olsa, eğitilmiş ailelerdeki ebeveyn kavgasının daha fazla olması beklenirdi. Ancak sonuçlar her iki grubun da kavga sıklıklarının değişmediğini göstermektedir.

Araştırmada ikinci olarak annelerin çocuklarını dövme durumlarının annelerin eğitim durumu ve çocuğun cinsiyetine göre değişip değişmediğine bakılmıştır.

Sonuçlara göre, farklı eğitim seviyesindeki annelerin çocuklarını dövme durumları arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlı değildir. Şengün'e (2008: 145-146) göre, annesinin tutumunu demokratik olarak algılayan lise öğrencilerinin ahlaki puanları, annesinin tutumunu ilgisiz olarak algılayan öğrencilerin ahlaki olgunluk puan ortalamasından fazla bulunmuştur. Bizim araştırmamızda çocukların annelerinin tutumlarını da etkileyen eğitim durumlarının, annelerin çocuklara karşı şiddet tutumunu etkilemediği görülmüştür. Cinsiyet açısından farklı eğitim seviyesindeki annelerin çocuklarını dövme durumları incelendiğinde, bu durumun çocuğun cinsiyetine göre değişmediği ifade edilebilir.

Araştırmada üçüncü olarak babaların çocuklarını dövme durumlarının babaların eğitim durumu ve çocuğun cinsiyetine göre değişip değişmediğine bakılmıştır. Sonuçlar incelendiğinde, babanın eğitim durumunun çocuğa şiddet uygulamasını istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etkilemediği görülmüştür. Çocuk Esirgeme Kurumunun son beş yılda haklarında koruma kararı bulunan çocukların % 18,6'sının anne ve baba istismarından dolayı olduğu saptanmıştır (TBMM Araştırma Komisyonu Raporu, 2006: 84). Cinsiyete göre ise kız ve erkek çocuklar benzer şekilde baba dayacağına maruz kalmaktadır.

Araştırmada son olarak babaların anneleri dövme durumlarının babaların eğitim durumu ve çocuğun cinsiyetine göre değişip değişmediğine bakılmıştır. Babanın anneyi dövmesiyle babanın eğitim durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Çocuğun cinsiyeti açısından incelendiğinde ise, kız çocuklarıyla erkek çocuklarının babalarının annelerini dövme durumları arasında farklılık yoktur. İstanbul bölgesinde ortaöğretim kurumlarında dayak olgusu % 87 oranında görülürken, kendileri dayak yiyen annelerin % 91'inin, çocuklarına şiddet kullandıkları saptanmıştır (Polat, 2001: 108).

Bedene sosyolojik yaklaşım alanı olarak beden sosyolojisi, insanın fiziksel yapısı üzerindeki toplumsal etkileri, insan bedeninin toplumsal ilişki ve etkileşimlerdeki etkinliğini, kullanılabilirlik ve işlevselliğini, bireyin sosyalleşmesine katılımını, toplumsal değişme ve sosyal etkileşimlerin beden üzerindeki etkilerini, kültür-beden ilişkilerini, sosyal bir gerçeklik olarak bedeni, hülasa beden ile toplumun karşılıklı ilişkilerini

inceler (Okumuş, 2009: 2). Bedenin kendisi, sosyal hayatta önemli bir yere sahiptir (Okumuş, 2006).

Araştırma sonuçlarının genişletilmesi ile birlikte, konunun daha kapsamlı ele alınması mümkün olabilir. Araştırmada ailelere yönelik önerilerin başında, tıpkı bir teyp kaseti gibi çocuklarımızın bizim hareketlerimizi kaydettiğini, bu davranışları buldukları ilk fırsatta uygulamaya geçirdiklerini, dolayısı ile çocuk yetiştiren ebeveynlerin yanlış ve istenmeyen davranışları çocuklarından saklamaları, mümkünse bu davranışları hiç yapmamaları gerekmektedir. Çocuk tıpkı bir tarla gibi olup, aile ne ekerse sonuçta onun meyveleri yeşermektedir. Bu nedenle çocuk yetiştirmede günü değil, geleceği düşünerek, çocuğun örnek alacağı davranışları sergilemeli, olumsuz davranışları ise saklamayı alışkanlık haline getirmelidir. Bunun yanında çocuğun birincil sosyal çevresi olan anne ve kardeşlerin şiddet algısı üzerindeki etkileri düşünüldüğünde, bu konuda yapılacak çalışmaların bu doğrultuda olmasının gerekli olduğu öne sürülebilir.

Araştırmanın kapsam ve örnekleminin genişletilmesi, ileriki araştırmalar için faydalı olabilir. Hukuki görüşte, şiddetin nedenlerinin araştırılmasının, şiddetin kanıksanması anlamına geldiği bilirse de, eğitim ve sosyal bilimlerde, şiddetin nedenlerinin araştırılarak engellenmesi, bu alanda yapılacak olan akademik çalışmalara katkı sağlayacaktır. Bu nedenle, şiddetin nedenlerini ortaya çıkaran bu gibi çalışmaların sonuçlarından yola çıkılarak, bu nedenleri engelleyici çalışmalara yer verilmesi, şiddetin nedenlerini önlemede ve ortaya çıkmasında yararlı olabilir.

EKLER

Ek.1. Anket Örneği

Bu anket alışması, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Bölümü için yürütölmekte olan “Kütahya'daki İlköğretim Okulu Öğrencilerin Şiddet Algısı Üzerine Sosyolojik Bir alışma ” isimli tez çalışmasında kullanılmak üzere hazırlanmıştır. Sorulara, size en yakın olan cevabı verebilirsiniz. Lütfen tüm sorulara yanıt veriniz.

Bilimsel çalışmamıza yapmış olduğunuz değerli katkılarınızdan dolayı teşekkür ederim.

Tamer ARPACI

Sınıf Öğretmeni

1. Kaç yaşındasınız?Yazınız.....

2. Cinsiyetiniz nedir?

1.( )Kız 2.( )Erkek

3. Babanızın eğitim durumu nedir? İşaretleyiniz?

1.( ) Okur-yazar değil

2.( ) Okur-yazar

3.( ) İlkokul mezunu

4.( ) Ortaokul mezunu

5.( ) Lise mezunu

6.( )Yüksek okul /üniversite mezunu

4.Annenizin eğitim durumu nedir? İşaretleyiniz?

1.( ) Okur-yazar değil

2.( ) Okur-yazar

3.( ) İlkokul mezunu

4.( ) Ortaokul mezunu

5.( ) Lise mezunu

6.( )Yüksek okul /üniversite mezunu

5. Nerede doğdunuz?

1.( )Köy 2.( ) İlçe 3.( ) İl

6. Kaç kardeşiniz var? (Kendinizi dahil etmeyiniz !) .....

7. Evinizde kimlerle birlikte yaşıyorsunuz?.....

8. 1. Anneniz hayatta mı? 1. ( )Evet 2. ( )Hayır

2. Babanız hayatta mı? 1. ( )Evet 2. ( )Hayır

9. Babanızın mesleği nedir?.....

10.Annenizin mesleği nedir?.....

11. Televizyon seyreders misiniz?

1.( )Evet 2.( ) Hayır

12. Televizyon seyrediyorsanız hangi tür filmleri seyrediyorsunuz?

1)Türk filmi 2)Yabancı film 3)Aksiyon, Macera, Korku 4)Komedi,Eğlence

5)Bilim-kurgu,Teknoloji 6)Duygusal,Aşk, Dram 7)Belgesel 8)Dini filmler

9)Eğitici-Öğretici filmler 10)Çocuk filmi,Çizgi film 11)Diğer.....

13.Televizyon seyrediyorsanız hangi tür dizileri seyrediyorsunuz?

1)Aile dizileri,Eğitici öğretici 2)Aşiret,Ağalık 3)Mafya 4)Aşk

5)Mafya 6)Komedi 7)Çocuklarla ilgili, okul dizileri 8)Yerli dizi

9Aksiyon-macera-korku 10)Yabancı dizi 11)Diğer.....

14. Çizgi filmlerden en çok hangilerini seyrediyorsunuz?.....

15. Atari salonlarına ya da internet kafelere gider misiniz?

1.( )Evet 2.( ) Hayır

16. Atari Salonlarına ya da İnternet kafelere gidiyorsanız en çok hangi oyunları oynuyorsunuz?

- 1)Strateji ve zeka oyunları   2)Araba, motor yarışları   3)Futbol
4)Savaş ve dövüş oyunları   5)Fark etmez   6)Diğer.....

17. Anneniz ve babanız kavga ederler mi?

- 1.( )Evet 2.( ) Hayır

18. Anneniz ve babanız ne kadar sıklıkla kavga ederler?

- 1.( )Her gün kavga ederler
2.( ) Hafta da bir iki defa kavga ederler.
3.( ) Seyrek olarak kavga ederler.
4.( ) Hiç kavga etmezler.

19. Ailenizde karar alırken en çok kimin sözü geçer?

- 1.( ) Babamın
2.( ) Annemin
3.( ) Her ikisi ortak karar alırlar
4.( ) Dedemin veya ninemin sözü geçer
5.( ) Diğer.....

20. Anneniz sizi döver mi?

- 1.( )Ara sıra döver 2.( ) Sık Sık döver 3.( )Her zaman döver 4.( )Dövmez

21. Babanız sizi döver mi?

- 1.( )Ara sıra döver 2.( ) Sık Sık döver 3.( )Her zaman döver 4.( )Dövmez

22. Babanız annenizi döver mi?

- 1.( )Ara sıra döver 2.( ) Sık Sık döver 3.( )Her zaman döver 4.( )Dövmez

23. Şu an çıktığınız biri var mı?

1. ( ) Evet 2. ( ) Hayır

24. Karşı cinsten ilgi duyduğunuz, arkadaşlık kurmak istediğiniz biri var mı?

1.( ) Evet 2. ( ) Hayır

25. Karşı cinsle olan ilişkilerinizde, □koymanız gereken□ sınırlar olduğunu düşünüyor musunuz?

1.( )Evet 2. ( ) Hayır

26. Arkadaşlarınızla oyun oynarken ya da teneffüslerde “istemediğiniz halde” size yapıldığını düşündüğünüz “ayıp” olduğunu düşündüğünüz davranışlarda bulunan çocuklar var mıdır?

1.( ) Evet 2.( ) Hayır

27. Arkadaşlarımızla oyun oynarken ya da okulda teneffüslerde, kantinde,tuvaletlerde, ayıp olduğunu düşündüğünüz davranışlarda bulunan çocuklar var mı?

1.( ) Evet 2.( ) Hayır

28. Sizce erkek çocuklar mı, yoksa kız çocuklar mı daha ayıplanacak davranışlarda bulunmaktadırlar?

1.( ) Erkekler 2.( )Kızlar

29. İsteğiniz dışında size dokunulmasından rahatsız olur musunuz?

1. ( ) Evet 2. ( ) Hayır

30. Böyle bir durumla karşılaştığınızda tepkiniz ne olur?

Belirtiniz

31. Böyle bir durumla hiç karşılaştınız mı?

1. ( ) Evet 2.( ) Hayır

32. Böyle bir durumla karşılaştıysanız size karşı bu davranışta bulunan kişinin

Cinsiyeti.....

Yaşı (yaklaşık).....

Olayın nerede olduğu.....

33. Okulda, hoşunuza gitmeyen, konuşma biçimleri ya da çirkin olduğunu düşündüğünüz hitap şekillerini size göre en çok kimler kullanmaktadır?

1. ( ) Kızlar 2. ( ) Erkekler

34. Öğrenciler arasında sizi en fazla rahatsız eden konuşma ya da ‘‘dalga geçme’’ konularının içerikleri aşağıdakilerden hangisine daha fazla uymaktadır?

1. ( ) Beceriksizliklere işaret edenler

2. ( ) Zihinsel yetersizliklere işaret edenler

3. ( ) Fiziki güzellik ya da bedene ilişkin olanlar

4. ( ) Cinsellik içerenler

5. ( ) Cinsiyetler arası eşitsizlikleri vurgulayanlar

6. ( ) Diğer belirtiniz.

KAYNAKÇA

- AKIN, E., (1991), **Türk Aile Ansiklopedisi**, II. T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara.
- ALICI, U., (2006), “**Okulda Şiddet**” Anketinden Çıkan Çarpıcı Sonuç, <http://www.habervitrini.com/haber.asp?id=215851>. (01.11.2010).
- ALKAN, H.B., (2007), “İlköğretim Öğretmenlerinin İstenmeyen Davranışlarla Baş Etme Yöntemleri ve Okulda Şiddet” Yüksek Lisans Tezi, T.C. **Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı**, Niğde.
- ARAL, N., (1997), **Fiziksel İstismar ve Çocuk**, Ankara, Tek Işık Ofset.
- ARI, M., BİLİR S, DÖNMEZ N.B, GÜNEYSU S., (1989), “4-12 Yaşları Arasında 16100 Çocukta Örselenme Davranışı ile İlgili Bir İnceleme” **Çocukları Kötü Muameleden Korunması I. Ulusal Kongresi**. Ankara.
- ATKINSON, R.L, ATKINSON, R.C, SMİTH, E.E, BEM, D.J, NOLEN-HOEKSEMA, S., (1999), **Psikolojiye Giriş**, Çev: Yavuz Alagon. 12th Ed., Arkadaş Yayınevi, İstanbul.
- AYAN, S., (2006), “Şiddet ve Fanatizm”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt. 7, No.2, Sivas, ss.191-209.
- AYAN, S., (2007), “Aile İçinde Şiddete Uğrayan Çocukların Saldırganlık Eğilimleri”, **Anadolu Psikiyatri Dergisi**, No.8, ss. 206-214.
- BALCIOĞLU İ., (2001), **Şiddet ve Toplum**, Bilge Yayınevi, İstanbul.
- BEYAZOVA U., SAHİN F., (2001), “Çocuğun Şiddetten Korunma Hakkı”, **Milli Eğitim Dergisi (Electronic Journal)**.
- BİLİR, Ş., ARI, M., DÖNMEZ, N., GÜNEYSU, S., (1991), “4-12 Yaşları Arasında 16.000 Çocukta Örselenme Durumları ile İlgili Bir İnceleme”, **Çocuk İstismarı ve İhmali**, İlo, Ankara, ss.45-54.
- BÜKER, S. ve E., A., KIRAN, (1999), **Reklâmlarda Kadına Yönelik Şiddet**, Alan Yayıncılık, İstanbul.

- CAMBELL, A. ve S., MUNCER, (1990), “Couses of Crime, Uncervering a Lay Model”, **Criminal Justice and Behavior**, 17: (4) pp.410-419.
- CAN, C., (2002), **Toplumsal İnsanın Evrensel Doğası ve Suçlar**, I. Baskı, Haziran, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- ÇINKIR, Ş., Y., KARAMAN KEPENEKÇİ, (2003), “Öğrenciler Arası Zorbalık”, **Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi**, No.34, ss.236-253.
- DEMİRAY, K., (1994), **Temel Türkçe Sözlük**, 3. Basım, İnkılap Kitapevi, İstanbul.
- DEMİRTAŞ, Z., A., ERSÖZLÜ, (2007), “Okul Kültürü ile Öğrencilerin Şiddete Başvurma Davranışları Arasındaki İlişkiler”, **Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, No.2, ss.178-189.
- DEVECİ, E., Y., AÇIK, (2002), “İlköğretim Öğrencilerinin Babaları Tarafından Annelerine Uygulanan Fiziksel Şiddet Durumu”, **Fırat Tıp Dergisi**, 7 (4), ss.847-851.
- Dünya Bankası**, 2005.
- ERGİL, D., (2001), “Şiddetin Kültürel Kökenleri”, **Bilim ve Teknik Dergisi**, Promat Basım Yayın, Sayı: 339, İstanbul.
- ERMAN, T., (2002), “Kent Yoksulu ve Şiddet: Gecekondu Bağlamında Eleştirel Bir Yaklaşım” **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları**, Editör Yasemin Özdek, TODAİE Yayınları, Ankara, ss.193-202.
- ERTÜRK, S., (1972), **Eğitimde “Program” Geliştirme**, H.Ü. Yayını, Ankara.
- FROMM, E., (1993), **Özgürlükten Kaçış**, Çev: Şemsa Yeğin, Payel Yayınları, İstanbul.
- GEÇTAN, E., (1998), **Varoluş ve Psikiyatri**, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- GÖÇ, L., (2006), “Çocuk Suçluluğu ve Polisin Yaklaşımı”, Yüksek Lisans Projesi, **T.C. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı**, Kahramanmaraş.
- GÖKA, E. ve TÜRKÇAPAR, M. H., (2005), “Gençlik ve Şiddet (1), Gençlik Başımında Duman” http://saglik.tr.net. /saglik/ruh_sagligi_genclik_siddet 1.shtml, (12.11.2010).

- GÖKBERK, M., (1996), **Felsefe Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- GÜVENÇ, B., (1979), **İnsan ve Kültür**, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- HARRİS, M., (1994), **Yamyamlar ve Krallar“Kültürlerin Kökenleri”**, Çev:M. Fatih Gümüş, İmge Kitabevi Yayınları, 1. Baskı, Ankara.
- <http://ssw.che.umn.edu/img/assets/5661/GENDER.pdf>. (10.12.2010).
- <http://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9Eiddet> (11.12.2010).
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Okulda_%C5%9Fiddet (22.11.2010).
- <http://www.meb.gov.tr> (22.11.2010) .
- <http://www.mebnet.net> (16.11.2010).
- İÇLİ, T., (2001), **Kriminoloji**, Bizim Büro, Ankara.
- İÇLİ, T., (1993), **Türkiye’de Suçlular, Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Özellikleri**, Kültür Merkez Yayını, Ankara.
- İNAM, A., (2001), “Şiddeti Anlamak”, **Bilim ve Teknik Dergisi**, Tübitak, Şubat, s.399.
- KAĞITÇIBAŞI, Ç., (1998), **Kültürel Psikoloji- Kültür Bağlamından İnsan ve Aile**, Yapı Kredi Kültür Sanat Yay. Tic. ve San. AŞ.1. Basım, İstanbul.
- KARASAR, Niyazi, (2004), **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- KEANE, J., (1998), **Şiddetin Uzun Yüzyılı**, Dost Kitabevi Yayınları, Çev: Bülent Peker, Ankara.
- KENNY MC. (2001), “Child Abuse Reporting: Teachers’ Perceived Deterrents”, **Child Abuse and Neglect (Electronic Journal)**, 25(1), pp.81-92.
- KIZILÇELİK, S., (2002), **Sefaletin Sosyolojisi**, Anı Yayıncılık, Ankara.
- KIZMAZ, Z., (2006), “Okullardaki Şiddet Davranışlarının Kaynakları Üzerine Kuramsal Bir Yaklaşım”, **C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt.30 No.1, ss.47-70, Sivas.
- KOCACIK, F., (2001), “Şiddet Olgusu Üzerine”, **C.Ü İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt. 2 No.1, 1-7, Sivas.

- KOÇ, İ. A., HANCIOĞLU, (2003), “Hanehalkı Nüfusu ve Konut Özellikleri, Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması” (TNSA) **Nüfus Etütleri Enstitüsü**, Ankara, s.18.
- KONGAR, E., (1985), **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği**, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- KOTTAK, C. P., (2002), **İnsan Çeşitliliğine Bakış**, Dr. Serpil Altuntek Ütopya Yayınevi, Ankara.
- KÖK, B., S., (2006), “İş Yaşamında Psiko-Şiddet Sarmalı Olarak Yıldırma Olgusu ve Nedenleri”, **Selçuk Ün. SBE. Dergisi**, 434, Konya.
- KÖKNEL, Ö., (1986), **İnsanı Anlamak**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- KÖKNEL, Ö., (2000), **Bireysel ve Toplumsal Şiddet**, Altın Kitaplar Yayınevi, 2. Basım, İstanbul.
- KURTAY, D., (2005), **Çocukların İhmal ve İstismarının Önlenmesi**, Erişim: www.sosyalhizmetuzmani.org.tr/çocukistismariveönlenmesi.doc, (11.10.2010).
- KÜÇÜKER, H., (2002), “Zonguldak’ta Sulh Hukuk Mahkemelerine Yansıyan Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Olgularının İncelenmesi”, **Adli Tıp Dergisi**, 16: ss.40-45.
- MARX, K., F., ENGELS, (1999), **Felsefe Metinleri**, Çev. K. Somer ve Diğerleri, Sol Yayınları, Şahin Matbaası, Ankara.
- MEB**, 2006
- MORGAN, C. T., (1994), **Psikolojiye Giriş**, Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayınları, Ankara.
- ONUR, B., (2005), **Türkiye’de Çocukluğun Tarihi**, İmge Kitabevi, Ankara.
- ÖZCAN, M. T., (1998), **İlkel Topumlarda Toplumsal Kontrol**, Özne Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
- ÖZDAŞ A., (1997), **Öğretim İlke ve Yöntemleri**, İstanbul.
- ÖZGÜVEN, İ., E., (2001), **Ailede İletişim ve Yaşam**, Pdrem Yayınları, Ankara.

- ÖZÖNDER, M., S., SAGLAM, E., AKSOY, G.V., KÖKTÜRK, S. ULUOCAK, (2005), **İlköğretim Okullarında Şiddet ve Taciz**, Türk Eğitimsen Yayınları, Ankara.
- PEKER, H., (1994), **Çocuk ve suç**, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul.
- PINAR, N., (2006), “Görsel Medya ve Şiddet Kültürünün Ortaöğretim Öğrencileri Üzerine Etkisi” Yüksek Lisans Tezi, T.C. **Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Anabilim Dalı**, Konya.
- POLAT, O., (2001), **Çocuk ve Şiddet**, Der Yayınları, İstanbul.
- RICHES, D., (1989), **Şiddet**, Çev. D. Hattatoğlu, Ayrıntı Yayınevi, İstanbul.
- ROUSSEAU, J. J., (2003), **Emile**, 3. Basım, Babil Yayınları, Erzurum.
- SAĞLAM, F. N., (2009), **Psikososyal Gelişim Dönemleri**, http://mediko.yildiz.edu.tr/psikiyatri/makdeler/mak_eriksanhtml, (12.11.2010).
- SENNETT, R., (2000), **Otorite**, Çev: Kamil Durand, Ayrıntı Yayınları, II. basım, İstanbul.
- SHAW, M., (2006), **Okullarda Suçun Önlenmesi ve Polis**, Çev. Yılmaz İ., Uğurlu İ., Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı, Ankara.
- SOKULLU, AKINCI, F., (2003), “Kriminoloji ve Viktimoloji Bağlamında Aile İçi Şiddete Genel Bir Bakış”, **Suçla Mücadele Bağlamında Türkiye’de Aile İçi Şiddet, ÜlkeÇapında Kriminolojik-Viktimolojik Alan Araştırması ve Değerlendirmesi**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza Hukuku ve Kriminoloji Araştırma ve Uygulama Merkezi, Beta Basım, 7-11, İstanbul.
- ŞAHİN, H.M., (2003), **Sporda Şiddet ve Saldırganlık**, Nobel Yayınevi, Ankara.
- TBMM Araştırma Komisyonu Raporu**, (2006), T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara.
- TEZCAN, M., (1987), **Kültür ve Kişilik(Psikolojik Antropoloji)**, Bilim Yayınları, 1.Basım, Ankara.
- TEZCAN, M., (1996), “Bir Şiddet Ortamı Olarak Okul” **Cogito 6-7**, ss.105-108.

- TURHAN, E, (2005), “Çatışma Yöntemleri Ölçeğinin Türk Toplumuna Uyarlanması ve Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetin Bazı Sosyo-Demografik Değişkenlerle İlişkisi”,Uzmanlık Tezi, **Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Erzurum.
- UYSAL, A., (2003), “Şiddet Karşıtı Programlı Eğitimin Öğrencilerin Çatışma Çözümleri, Şiddet Eğilimleri ve Davranışlarına Yansıması”, Doktora Tezi, **T.C. Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü**, İzmir.
- ÜNSAL, A., (1996), “Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi”, **Cagito 6-7**, ss. 29-36.
- VATANDAŞ, C., (2003), **Aile ve Şiddet: Türkiye`de Eşler Arası Şiddet**, Afyon Kocatepe Yayınları, Afyon.
- WILSON, B. J., (2008), “Media and Children’s Aggression, Fear and Altruism”, **The Future of Children**, Vol.18, No.1, pp.87-118.
- YAKUPOĞLU, M., M., (1997), **Ahlak ve Şiddet**, Göçebe Yayınları, İstanbul.
- YAPICI, M., (2006), “İnsan ve Şiddet”, **Üniversite ve Toplum**, Cilt 6 No.3.
- YAVUZ, R., (2000), “**Kültür ve Şiddet**” 103-108, **Biyolojik, Sosyolojik, Psikolojik Açıdan Şiddet**, Yüce Grup, Sökmen Matbaacılık, İstanbul.

DİZİN

A	O
Anne 24, 48, 64	Okul... 24, 25, 31, 32, 33, 37, 51, 52, 59, 84, 87
B	Ortaokul..... 62
Baba..... 24, 64	Ortaöğretim 24, 31, 87
C	Ö
Cinsiyet 16	Öğrenci 24, 59
Ç	Öğretmen 55
Çocuk 10, 24, 39, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 76, 83, 84, 87	P
E	Psikolojik. 10, 11, 12, 13, 14, 17, 18, 87, 88
Eğitim.. 2, 23, 24, 25, 28, 29, 30, 31, 32, 39, 42, 48, 51, 54, 59, 83, 84	S
İ	Sosyal .....ii, i, 9, 47, 51, 83, 84, 85
İlkokul 62	Spor 87
İlköğretim .i, ii, 2, 23, 24, 31, 58, 83, 84, 87	Ş
K	Şiddet..i, ii, v, 1, 6, 8, 10, 12, 14, 17, 19, 21, 32, 34, 36, 43, 47, 48, 49, 51, 56, 58, 63, 68, 83, 84, 85, 86, 87, 88
Kültürel 41, 84, 85	T
L	Toplumsal..... 22, 42, 56, 58, 84, 86
Lise 62	Y
	Yaş..... 24, 59